

ISSN 2072-0297



МОЛОДОЙ[®] УЧЁНЫЙ

международный научный журнал

СПЕЦВЫПУСК

Кызылординского
государственного
университета
имени Коркыт Ата.
Кафедра «Экономическая
теория и государственное
управление»

Является приложением к научному журналу
«Молодой ученый» № 8 (142)

8.1
2017

16+

ISSN 2072-0297

МОЛОДОЙ УЧЁНЫЙ

Международный научный журнал

Выходит еженедельно

№ 8.1 (142.1) / 2017

СПЕЦВЫПУСК КЫЗЫЛОРДИНСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ КОРКЫТ АТА.
КАФЕДРА «ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ТЕОРИЯ И ГОСУДАРСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ»

Ответственный за спецвыпуск – Абдимомынова Алма Шакирбековна, кандидат экономических наук, доцент

Редакционная коллегия:

Главный редактор: Ахметов Ильдар Геннадьевич, кандидат технических наук

Члены редакционной коллегии:

Ахметова Мария Николаевна, доктор педагогических наук

Иванова Юлия Валентиновна, доктор философских наук

Каленский Александр Васильевич, доктор физико-математических наук

Куташов Вячеслав Анатольевич, доктор медицинских наук

Лактионов Константин Станиславович, доктор биологических наук

Сараева Надежда Михайловна, доктор психологических наук

Абдрасилов Турганбай Курманбаевич, доктор философии (PhD) по философским наукам

Авдеюк Оксана Алексеевна, кандидат технических наук

Айдаров Оразхан Турсункожаевич, кандидат географических наук

Алиева Тарана Ибрагим кызы, кандидат химических наук

Ахметова Валерия Валерьевна, кандидат медицинских наук

Брезгин Вячеслав Сергеевич, кандидат экономических наук

Данилов Олег Евгеньевич, кандидат педагогических наук

Дёмин Александр Викторович, кандидат биологических наук

Дядюн Кристина Владимировна, кандидат юридических наук

Желнова Кристина Владимировна, кандидат экономических наук

Жуйкова Тамара Павловна, кандидат педагогических наук

Жураев Хуснидин Олтинбоевич, кандидат педагогических наук

Игнатова Мария Александровна, кандидат искусствоведения

Калдыбай Кайнар Калдыбайулы, доктор философии (PhD) по философским наукам

Кенесов Асхат Алмасович, кандидат политических наук

Коварда Владимир Васильевич, кандидат физико-математических наук

Комогорцев Максим Геннадьевич, кандидат технических наук

Котляров Алексей Васильевич, кандидат геолого-минералогических наук

Кузьмина Виолетта Михайловна, кандидат исторических наук, кандидат психологических наук

Курпаяниди Константин Иванович, доктор философии (PhD) по экономическим наукам

Кучерявенко Светлана Алексеевна, кандидат экономических наук

Лескова Екатерина Викторовна, кандидат физико-математических наук

Макеева Ирина Александровна, кандидат педагогических наук

Матвиенко Евгений Владимирович, кандидат биологических наук

Матроскина Татьяна Викторовна, кандидат экономических наук

Матусевич Марина Степановна, кандидат педагогических наук

Мусаева Ума Алиевна, кандидат технических наук

Насимов Мурат Орленбаевич, кандидат политических наук

Паридинова Ботагоз Жаппаровна, магистр философии

Прончев Геннадий Борисович, кандидат физико-математических наук

Семахин Андрей Михайлович, кандидат технических наук

Сенцов Аркадий Эдуардович, кандидат политических наук

Сенюшкин Николай Сергеевич, кандидат технических наук

Титова Елена Ивановна, кандидат педагогических наук

Ткаченко Ирина Георгиевна, кандидат филологических наук

Фозилов Садриддин Файзуллаевич, кандидат химических наук

Яхина Асия Сергеевна, кандидат технических наук

Ячинова Светлана Николаевна, кандидат педагогических наук

Журнал зарегистрирован Федеральной службой по надзору в сфере связи, информационных технологий и массовых коммуникаций.

Свидетельство о регистрации средства массовой информации ПИ № ФС77-38059 от 11 ноября 2009 г.

Журнал входит в систему РИНЦ (Российский индекс научного цитирования) на платформе elibrary.ru.

Журнал включен в международный каталог периодических изданий «Ulrich's Periodicals Directory».

Статьи, поступающие в редакцию, рецензируются. За достоверность сведений, изложенных в статьях, ответственность несут авторы. Мнение редакции может не совпадать с мнением авторов материалов. При перепечатке ссылка на журнал обязательна.

Международный редакционный совет:

Айрян Заруи Геворковна, *кандидат филологических наук, доцент (Армения)*

Арошидзе Паата Леонидович, *доктор экономических наук, ассоциированный профессор (Грузия)*

Атаев Загир Вагитович, *кандидат географических наук, профессор (Россия)*

Ахмеденов Кажмурат Максutowич, *кандидат географических наук, ассоциированный профессор (Казахстан)*

Бидова Бэла Бертовна, *доктор юридических наук, доцент (Россия)*

Борисов Вячеслав Викторович, *доктор педагогических наук, профессор (Украина)*

Велковска Гена Цветкова, *доктор экономических наук, доцент (Болгария)*

Гайич Тамара, *доктор экономических наук (Сербия)*

Данатаров Агахан, *кандидат технических наук (Туркменистан)*

Данилов Александр Максимович, *доктор технических наук, профессор (Россия)*

Демидов Алексей Александрович, *доктор медицинских наук, профессор (Россия)*

Досманбетова Зейнегуль Рамазановна, *доктор философии (PhD) по филологическим наукам (Казахстан)*

Ешиев Абдыракман Молдоалиевич, *доктор медицинских наук, доцент, зав. отделением (Кыргызстан)*

Жолдошев Сапарбай Тезекбаевич, *доктор медицинских наук, профессор (Кыргызстан)*

Игисинов Нурбек Сагинбекович, *доктор медицинских наук, профессор (Казахстан)*

Кадыров Кутлуг-Бек Бекмурадович, *кандидат педагогических наук, заместитель директора (Узбекистан)*

Кайгородов Иван Борисович, *кандидат физико-математических наук (Бразилия)*

Каленский Александр Васильевич, *доктор физико-математических наук, профессор (Россия)*

Козырева Ольга Анатольевна, *кандидат педагогических наук, доцент (Россия)*

Колпак Евгений Петрович, *доктор физико-математических наук, профессор (Россия)*

Курпаяниди Константин Иванович, *доктор философии (PhD) по экономическим наукам (Узбекистан)*

Куташов Вячеслав Анатольевич, *доктор медицинских наук, профессор (Россия)*

Лю Цзюань, *доктор филологических наук, профессор (Китай)*

Малес Людмила Владимировна, *доктор социологических наук, доцент (Украина)*

Нагервадзе Марина Алиевна, *доктор биологических наук, профессор (Грузия)*

Нурмамедли Фазиль Алигусейн оглы, *кандидат геолого-минералогических наук (Азербайджан)*

Прокопьев Николай Яковлевич, *доктор медицинских наук, профессор (Россия)*

Прокофьева Марина Анатольевна, *кандидат педагогических наук, доцент (Казахстан)*

Рахматуллин Рафаэль Юсупович, *доктор философских наук, профессор (Россия)*

Ребезов Максим Борисович, *доктор сельскохозяйственных наук, профессор (Россия)*

Сорока Юлия Георгиевна, *доктор социологических наук, доцент (Украина)*

Узаков Гулом Норбоевич, *доктор технических наук, доцент (Узбекистан)*

Хоналиев Назарали Хоналиевич, *доктор экономических наук, старший научный сотрудник (Таджикистан)*

Хоссейни Амир, *доктор филологических наук (Иран)*

Шарипов Аскар Калиевич, *доктор экономических наук, доцент (Казахстан)*

Руководитель редакционного отдела: Кайнова Галина Анатольевна

Ответственный редактор спецвыпуска: Шульга Олеся Анатольевна

Художник: Шишков Евгений Анатольевич

Верстка: Бурьянов Павел Яковлевич

Почтовый адрес редакции: 420126, г. Казань, ул. Амирхана, 10а, а/я 231.

Фактический адрес редакции: 420029, г. Казань, ул. Академика Кирпичникова, д. 25.

E-mail: info@moluch.ru; http://www.moluch.ru/.

Учредитель и издатель: ООО «Издательство Молодой ученый».

Основной тираж номера 500 экз., фактический тираж спецвыпуска: 17 экз. Дата выхода в свет: 15.03.2017. Цена свободная.

Материалы публикуются в авторской редакции. Все права защищены.

Отпечатано в типографии издательства «Молодой ученый», 420029, г. Казань, ул. Академика Кирпичникова, д. 25.

На обложке изображен *Мухаммад Юнус* (родился 28 июня 1940 г.), бангладешский экономист, банкир, идеолог и пионер концепции микрофинансирования, лауреат Нобелевской премии мира 2006 года за усилия по созданию экономического и социального развития снизу.

Доктор экономических наук, профессор экономики Университета штата Теннесси, а затем Университета Читтагонга, Мухаммад Юнус в 1976 году посетил одну из бедных деревень родного Бангладеша и поразился, насколько местные ростовщики задушили всю микроэкономику этого региона. Кредитные ставки были настолько высоки, а сроки погашения так коротки, что крестьяне не успевали реализовывать свою продукцию на местных рынках. Мухаммад Юнус начал с того, что оплатил долги крестьян, открыл свой Grameen Bank и ввел систему микрофинансирования

и микрокредитования, начав выдавать мелкие ссуды под вопиюще низкие проценты и со значительно увеличенным сроком погашения, причем без всяких поручителей и залогов, но при условии, что выдаваемые им деньги будут направлены на развитие и расширение бизнеса. Несмотря на скептицизм и прогнозы критиков, что все деньги, взятые при таких щадящих условиях, в основном будут потрачены на свадьбы, похороны и образование, процент невозврата таких микрокредитов оказался рекордно низок (менее 3 %). Система себя оправдала, проект оказался не только социально, но и коммерчески успешным, и развитие этого региона пошло в гору. Мухаммад Юнус, которого до этого считали благородным чудаком, стал советником правительства Бангладеш.

Екатерина Осянина, ответственный редактор

СОДЕРЖАНИЕ

Абдукаримов Ш. Н., Наурызбаев А. Ж. Мемлекет және дін: арақатынас мәселелері1	Мұхтарова А. М. Кәсіпкерлік қызметті мемлекеттік реттеу және дамыту әдістері.....33
Абуталип А. Е., Абдимомынова А. Ш. Коммуналдық шаруашылықты тиімді басқару мәселелері 4	Нургабылова М. Н., Абдимомынова А. Ш. Еңбек нарығында әйел жұмыс күшін пайдалану ерекшеліктері.....36
Бекхожаева А. К. Өңірлік еңбек рыногының қалыптасу ерекшеліктері мен факторлары7	Rysmakhanova G. Z., Elibayev N. A. The theory and practice of acceptance of management decisions in modern business.....38
Бекхожаева А. К. Вопросы финансирования гендерных основ социальной политики 10	Сегизбаева Д. У., Арынова Л. Д. Қазақстан Республикасындағы гендерлік теңдік және гендерлік реттеу саясаты..... 41
Берикболова У. Д. Сущность понятия «инновация» как экономической категории12	Сегизбаева Д. У., Ким В. В. Место и роль государства в условиях устойчивого развития отраслей социальной сферы44
Дузельбаева Г. Б. Кәсіпорындағы персоналды басқару қызметін жетілдіру жолдары.....15	Сегизбаева Д. У., Спанова Л. К. Қазақстан Республикасының индустриялық-инновациялық дамуы.....46
Жайбергген Н. Н., Умирзакова М. А. Аграрлық секторда кәсіпкерлікті дамыту бағыттары19	Темирбекова Э. Т., Абдишова Г. Б. Меритократия на государственной службе как основа укрепления государственности и развития казахстанской демократии49
Ким В. В., Абдишова Г. Б. Особенности агропромышленного комплекса в Казахстане.....21	Темирбекова Э. Т., Бердәлі Қ. Е. Қазақстан Республикасындағы жергілікті өзін-өзі басқару мәселелері 51
Ким В. В., Макина Д. Қ. Развитие малого бизнеса в Республике Казахстан23	Темирбекова Э. Т., Мәлібекова Ж. Ә. Өңірде туристік қызмет көрсетуді дамыту мәселелері53
Ким В. В., Сегизбаева Д. У. Развитие свободных экономических зон в Казахстане.....26	Темирбекова Э. Т., Шайхыслам Б. К. Туризмді дамытудың негізгі бағыттары мен туризмнің экономикадағы рөлі.....55
Махамбетова М. А. Анализ качества жизни населения региона.....28	Темирбекова Э. Т. Достойная жизнь человека как экономическая основа инновационного развития страны..... 57
Мұхтарова А. М. Қазақстан өңірлерінің әлеуметтік-экономикалық дамуын талдау 31	

Убайтжан Назерке, ГМУ-14–1 п/я оқу тобының студенті; Жусупов А. Е.

Мемлекеттік қызмет жүйесіндегі кадрлар құрамын талдау..... 60

Умирзакова М. А., Маденов С. Б.

Халықтың тұрмыс деңгейін арттыруда отбасылық бизнестің ықпалын талдау.....63

Шайхисламова Г. Ш.

Этапы становления государственной службы в Республике Казахстан65

Мемлекет және дін: арақатынас мәселелері

Абдукаримов Шамдаулет Нурдаулетович, магистрант;
Наурызбаев Асылбек Жумабаевич, экономика ғылымдарының кандидаты, доцент
Қызылорда мемлекеттік университеті, Қызылорда қ., Қазақстан

Қазақстан — көп ұлтты, поликонфессионалды (көп конфессиялы, дінді) мемлекет. Елімізде 140 этнос пен 17 конфессия өкілдері тұрады. Егемендік алғаннан кейінгі 26 жылда елімізде діни бірлестіктердің саны 700 ден 3621-ге дейін өскен. Қазақстанда 2009 жылы өткен санақ барысында еліміздің 70,2 пайыз халқы ислам дінін ұстанса, 26,3% — христиан дінінде, 2,8% — ешқандай дінге сенбейтіндер яғни атеисттер, 0,01% — буддизм, 0,5% — діни сенімі көрсетуден бас тарқан екен. Демек, мемлекет тұрғындарының 97 пайыздан астамы өздерін қандайда-бір діннің өкілдері қатарына жатқызады [1]. Алайда, олардың барлығы діндар емес, яғни өздерінің діни сенімі талап ететін қағидалары мен жоралғыларын орындай да, біле де бермейді. Мысалы, өздерін мұсылмандар қатарына жатқызатын азаматтардың барлығы бірдей бес уақыт намаз орындауды былай қойғанда, исламдағы бес парызды тізіп айтып бере алмайды. Сол сияқты, христиандардың ішінде өздерін Православиялықтар қатарына жатқызатындар имандылықтың символын (символ веры) немесе діни сенімдерінің Католицизм немесе Протестантизмнен айырмашылығын айта алмайды. Негізінен халықтың басым көпшілігі дінге тек неке қию, жерлеу рәсімдерін орындау және діни мерекелерді атап өту кезінде жүгінеді.

Қазіргі таңда посткеңестік елдердің барлығында дерлік діни қайта өрлеу, жаңғыру үдерісі жүріп жатырғандығын аңғаруға болады. Кеңес Одағы ыдырап, мемлекетіміз тәуелсіздік алғаннан кейін елімізде тұрып жатқан этностар өздерінің ата-бабаларының ұстанған дәстүрлі діндеріне қайта бет бұра бастады. Қазақстанда дәстүрлі діндер қатарына Ислам діні, оның ішінде Сунниттік бағыты (Ханафи мазхабы) және Христиан діні, Православия бағыты жатады.

Қазақстанда діни бірлестіктердің санының күрт өсуіне егемендіктің алғашқы жылдарындағы демократия, гуманизация, діни сенім бостандығы ұранымен қабылданып кеткен ҚР «Діни сенім бостандығы және діни бірлестіктер» туралы Заңының (1992) тым либеральдығы өз ықпалын тигізгені анық [2]. Себебі, аталған заңның талаптары бойынша діни бірлестік құрып, оны әділет органдарында тіркеу үшін, діни бірлестікке құрылтайшы ретінде небәрі 10 адамның жиналуы жеткілікті болатын. Сондай-ақ, құрылтайшылар діни бірлестіктің ішкі жарғысында еліміздің заңдарына қайшы келетін көзқарастарды көрсетпесе болғаны, мемлекеттік органдар ондай діни бірлестіктерді мемлекеттік тіркеуге қоюға кедергі жасай алмайтын. Міне, осындай заңымы-

здың қарапайымдылығынан көптеген елдерде секталар қатарындағы оккульти, деструктивті діни бірлестіктер еліміздің аумағында емін-еркін еніп, заңды түрде өз қызметтерін жүзеге асырып келді. 15.10.2011 жылғы «Діни қызмет және діни бірлестіктер» туралы» Заңда еліміздегі діни бірлестіктердің мәртебесін үшке бөлген [3]. Яғни, діни бірлестіктер жергілікті, өңірлік және республикалық мәртебесі бар діни бірлестіктер болып жіктеледі. Сондай-ақ, бұрынғыдай он адамның қолын жинап, діни бірлестік құра салу практикасы тоқтатылды. Енді құрылатын діни бірлестіктердің жарғылары Дін істер агенттігінің сараптау комиссиясынан өткізілетін болып, елдегі барлық діни бірлестіктер қайта тіркеуден өтуге мәжбүр болды. Сонымен қатар, жергілікті мәртебедегі діни бірлестік құру үшін, бастамашы ретінде ҚР азаматтары қатарынан елу адам жинау қажет болса, өңірлік діни бірлестік құру үшін бес жүз адам, ал республикалық діни бірлестік құру үшін бес мың адам жинау талабы қойылды. Бұл еліміздің дін саласындағы заңнамада ілгері басушылық болып табылады. Себебі, бұрындары тіркеліп кеткен кейбір діни бірлестіктердің мүшелерін тексерген кезде, кейбір қол қойған мүшелері өздерінің діни бірлестік мүшелері ретінде тіркелгендерін білмейтін болып шыққан жағдайлар кездесті.

Әрбір қоғамда, тіпті коммунистік тоталитарлы, әкімшіл-әміршіл жүйедегі Кеңес одағы билік етіп тұрған кездің өзінде, халықтың арасында дінге сенуші, діндарлардың белгілі бір пайызы болғаны рас. Кеңес одағының өзінде діни сенім бостандығы болды. Дін мен мемлекет — қоғамның ажырамас элементтері. Ал діннің зайырлы мемлекеттегі ролі мен мағынасы, дін мен мемлекеттің арақатынасына келер болсақ, бұл сұрақтың төңірегінде көптеген пікір-таластар орын алуға.

Зайырлы мемлекет қағидасы бойынша діннің мемлекетке үстемдік етуіне жол берілмейді, дін мемлекет істеріне араласпайды, алайда, зайырлы мемлекет дінді де мүлдем жоққа шығармайды. Яғни, зайырлылық дегеніміз ол атеисттік деген сөз емес, бұл туралы өзінің «Ұлт пен дін — тәуелсіздіктің арқауы» атты кітабында философия ғылымдарының докторы, профессор Амангелді Айталы баяндаған [4].

Мемлекетіміздің зайырлылығының құқықтық негізі ретінде ата заңымыз Конституция мен «Діни қызмет және діни бірлестіктер туралы» Заңының баптарына тоқтала кетсек. Барлығымызға белгілі, Конституцияның бірінші бабында «Қазақстан Республикасы өзін демократиялы, зайырлы ... мемлекет деп орнықтырады», — делінген [5].

Діннің мемлекеттен бөлінгені туралы конституцияда көрсетілмеген. Ал «Діни қызмет және діни бірлестіктер туралы» Заңының 3-бабының 1-бөлігінде мемлекеттің дін мен діни бірлестіктерден бөлінгендігі көрсетіледі. Сондай-ақ, осы заңның 3-бабының 3-бөлігінде, ешбір дін мемлекеттік немесе міндетті дін ретінде белгіленбейтіндігі, ал 4-бөлігінде діни білім беру ұйымдарын қоспағанда, Қазақстан Республикасында білім беру мен тәрбиелеу жүйесі дін мен діни бірлестіктерден бөлінген және зайырлы сипатта болатындығы айқындалады. Заң шығарушы аталған заңның преамбуласында «халықтың мәдениетінің дамуы мен рухани өмірінде ханафи бағытындағы исламның және православтық христиандықтың тарихи рөлін танитынын, Қазақстан халқының діни мұрасымен үйлесетін басқа да діндерді құрметтейтінін, конфессияаралық келісімнің, діни тағаттылықтың және азаматтардың діни нанымдарын құрметтеудің маңыздылығын танитынын негізге алады», — деп көрсетеді.

Діннің саясатқа араласуына тосқауыл ретінде Конституцияның 5-бабының 4-тармағында Республикада діни негізде қызмет ететін саяси партияларға жол берілмейтіні көрсетілгенін атап өтуге болады. Азаматтарымыздың діни сенім бостандығы саласындағы құқықтарына келер болсақ, Конституцияның 14-бабында «Заң мен сот алдында жұрттың бәрі тең», «дінге көзқарасына,.... байланысты немесе кез келген өзге жағдаяттар бойынша ешкімді ешқандай кемсітуге болмайды» — деп көрсетілсе, 22-бабында «Әркімнің ар-ождан бостандығына құқығы бар» — деп көрсетілген [5,76]. Конституцияның осы және өзгеде заң нормалары мемлекет пен діни қатынастардың концептуалды негізін анықтайды.

Дін мен діни бірлестіктердің мемлекеттен бөліну қағидатына сәйкес мемлекет:

— ҚР азаматының, шетелдік пен азаматтығы жоқ адамның дінге және ұстанатын дініне өз көзқарасын айқындауына, ата-аналардың немесе олардың өзге де заңды өкілдерінің балаларды өз нанымдарына сәйкес тәрбиелеуіне, мұндай тәрбиелеу баланың өмірі мен денсаулығына қатер төндірген, оның құқықтарына қысым жасаған және жауапкершілігін шектеген, сондай-ақ Қазақстан Республикасының конституциялық құрылысына, егемендігіне және аумақтық тұтастығына қарсы бағытталған жағдайларды қоспағанда, араласпайды;

— діни бірлестіктерге мемлекеттік органдардың функцияларын орындауды жүктемейді;

— егер діни бірлестіктердің қызметі Қазақстан Республикасының заңдарына қайшы келмесе, діни бірлестіктердің қызметіне араласпайды;

— дін ұстанатын және оны ұстанбайтын Қазақстан Республикасының азаматтары, шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар арасында, сондай-ақ әртүрлі діни бірлестіктер арасында өзара төзушілік пен құрметтеу қатынастарын орнатуға жәрдемдеседі.

Яғни, мемлекеттің заңдарын барлығы орындауға міндетті ал, діни қағидалар мен талаптар — тек діни бірлестік өкілдерінің өз еркіне байланысты.

Дін көп жағдайда мемлекет пен биліктің мүддесіне қызмет етеді. Дін халыққа рухани тәрбие береді, билік басындағылардың билігін мойындатады. Мысалы, мешіттер мен шіркеулерде діни қызметкерлер дінге сенушілерді басшылыққа бағынуға шақырады, яғни басшылыққа бағыну ісін құдайға жағымды іс, ал керісінше билікке қарсы шығу құдайдың алдына күнәлі іс екенін түсіндіреді.

Қазіргі таңда Қазақстандағы мемлекеттік билік жастарды тәрбиелеу саясаты мен экстремизмге қарсы күрес бағытында діни бірлестіктердің қызметін белсенді пайдалануда. Атап айтқанда, Қазақстан Мұсылмандар діни басқармасының (ҚМДБ) имамдары жоғарғы және арнайы орта оқу орындарындағы студенттік орталарда, бас бостандығынан айырылғандар арасында, яғни түрлі түзеу мекемелерінде және өзге де мемлекеттік мекемелердің қызметкерлері арасында ақпараттық насихаттық топтар құрамына енгізіліп, халық арасында діни экстремизмнің алдын алу бағытында ұйымдастырылатын іс шараларға тартылған. Бұл жерде менің назар аударғым келетін бір мәселе еліміздің «Діни қызмет және діни бірлестіктер туралы» Заңының 3 — бабының 4 бөлігінде «Діни білім беру ұйымдарын қоспағанда, Қазақстан Республикасында білім беру мен тәрбиелеу жүйесі дін мен діни бірлестіктерден бөлінген және зайырлы сипатта болады», — делінген [3,26].

Сонда елдегі тіркелген діни бірлестіктердің ішінде тек ҚМДБ өкілдері ғана мемлекеттің тәрбиелеу функциясына араласуы қалай болғаны? Бұл дін саласындағы заңға және мемлекеттің зайырлылық қағидаттарына қайшы келмейме деген орынды сұрақ туындайды. Сонымен қатар, елімізде тіркелген өзге конфессиялардың құқығын кемсітпейме деген де ой келетіні заңдылық. Демек, қазіргі діни экстремизм мәселесінің өзектілігі кезінде, бұл «індетке» қарсы күрес бағытында зайырлы мемлекет діни бірлестіктердің көмегіне жүгінуге мәжбүр деген тұжырым жасауға болады.

Сондықтан мемлекет, қоғам және дін ол адам өмірінің ажырамас бөліктері. Адам қоғамнан тысқары, мемлекеттен бөлек өмір сүре алмайды. Мемлекет өз кезегінде адамсыз құрылмайды. Кез-келген қоғамда өзінің діни нанымдары болады. Зайырлы мемлекет діннен, ал дін мемлекеттен бөлек дегенімен адам өмірінің осы екі маңызды элементтері бір-бірінің қажеттіліктерін өтеуге жәрдемдеседі.

Өкінішке орай, қазіргі таңда әлемде ислам дінін терроризммен байланыстыру үйреншікті жағдайға айналып барады. Қоғамда исламфобия қалыптасқан. Қазақстандық қоғамда исламафобияның туындайтындай себептері де жоқ емес. Себебі, тек қана 2010 жылдан бері елімізде қаншама террәктілер орын алып, теріс пиғылды діни ағымдардың қызметі әшкереленіп, кейбіреулері «экстремистік» деп танылды. «Зікіршілер» немесе «Исматуллашылар» атымен белгілі болған «Сенім, Білім, Өмір» қоғамдық бірлестігі болып құрылған ислам дінінің өкілдері заңсыз әрекеттері үшін бүкіл Қазақстан аумағындағы қызметі әшкереленді. 2011 жылы Ақтөбе облысындағы, Ақтөбе қаласы мен Кеңкияқ ауылдарындағы қанды

оқиғаларда ислам дінінің атын жамылып, өздерінің қылмыстық әрекеттерін жүзеге асырып келген дәстүрлі емес «Салафизм» діни ағымының радикалды мүшелерінің қылмыстық әрекеттері орын алды. Сонан соң, Маңғыстау, Атырау, Алматы, Жамбыл облыстарындағы террәктілерді де ислам дінінің атын жамылған, адасушы радикалды топтардың мүшелері жүзеге асырған болатын. Соңғысы 2016 жылы Алматы және Ақтөбе қалаларындағы елді шулатқан террәктілерде қанша азаматтарымыз қаза болды. Сондай-ақ әлемнің түпкір түпкірінде өздерін мұсылман санайтын радикалды террористік топтар қарапайым халық арасында үрей тудыру мақсатымен қаншама қантөгістер жасады. Олардың ішінде соңғы кезде өзекті, әрі ғаламдық проблемаға айналған, көптеген елдерде террористік деп танылған «ДАИШ» ұйымы немесе өздерін «Ислам мемлекеті» деп жариялаған ұйымды атауға болады.

Алайда, бұл ислам дінін ұстанушылардың барлығы бірдей экстремист немесе террорист деген сөз емес. Елбасы Н.Ә. Назарбаев: «Ислам әлемге емес, әлем исламға қауіп төндіріп тұр» деген еді. Сондай-ақ, Президенттің еліміздің 2050 жылға дейінгі дамуының жаңа саяси бағдарында экстремизммен күрес және діни сенім бостандығы бағытында айтқан сөздеріне тоқталсақ: «Үкіметке менің Әкімшілігіммен бірлесіп, Діни экстремизммен және терроризммен күрес жөніндегі мемлекеттік бағдарлама дайындауды тапсырамын. Сөйте тұрып, мен ұлтты да сақтандырғым келеді. Экстремизммен күрес әйтеуір жазықтыны іздеп табуға айналып кетпеуге және дінмен күреске жалғасып кетпеуге тиіс. Дін мәселелерінде ойластырылған қадам және өте мұқияттылық қажет. Мемлекет діни бірлестіктердің ішкі ісіне араласпауға тиіс. Біз ұят, толеранттылық және төзімділік еркіндігі принциптерін қастер тұтуымыз керек», — деген болатын [6].

Сөйте тұра, соңғы кезде Қазақстанда мемлекетті дінге қарсы бағыттау процессі астыртын жүріп жатыр. Кейде кездері мемлекеттік қызметтегі басшылар тарапынан әсіресе ислам дінін ұстанушыларға деген көзқарастары алаңдатушылық тудырады. Намаз оқитын мұсылмандарға мемлекеттік қызметтегі басшылар «экстремист» немесе «террорист» деген атақ таңатындай көрінеді. Атап айтқанда, мемлекеттік қызметкерлердің мешіттерге баруына, жұма намаздарға қатысуға, мемлекеттік қызметтегі әйелдерге орамал тағуға басшылар тарапынан тиым салу деректері бұқаралық ақпарат құралдарында жарияланып, қоғамда қызу талқылауға түсуде. Барлық мемлекеттік органдарда мемлекеттік қызметкерлердің мешіттерге баруына, биресми емес түрде тиым салынуда.

2016 жылдың қыркүйек айында Шығыс Қазақстан облысының (ШҚО) әкімі Даниал Ахметов өз қарамағындағы мемлекеттік қызметкерлердің жұмыс уақытында жұма намазға баруын доғаруын талап етті. Бұл жаңалықты көптеген ақпарат құралдары таратып, қоғамда қызу талқылауға түсті [7].

Д. Ахметов мырзаның ескертпесі орынды деп есептеймін. Себебі, мемлекеттік қызметкер жұмыс уақытында өзіне жүктелген қызметтік міндеттерін орындауды

бірінші кезекке қоюы тиіс. Және де жұмыс уақытында жұмыс орынын себепсіз тастап кету — ҚР Еңбек кодексінде көзделген тәртіптік шару көруге немесе еңбек шартының бұзуға дейін әкеп соғады. Мемлекеттік мүлікті (қызметтік автокөліктерді) жеке басының шаруаларына пайдалану қызметтік әдепке қайшы келеді. Бұл жағдайда құқықтық жағынан барлығы анық. Келесі мәселе, өзге облыстарда жұма намаздың уақыты түскі үзіліс кезіне сәйкес келеді. Яғни, мемлекеттік қызметкер өз діни сенімі бойынша діни жоралғыларды орындау үшін, өзінің түскі үзілісін «құрбан етеді». Бұл жерде мемлекеттік қызметкер діни жоралғыларды қызметтен тыс уақытта орындайды, тиісінше өзінің жеке уақыты оның жеке ісі болып табылады. Соған қарамастан, қазіргі кезде мемлекеттік қызметкерлерге мешіттерге баруға бейресми емес түрде тыйым салынған.

15.10.2011 жылғы Қазақстан Республикасының «Діни қызмет және діни бірлестіктер туралы» Заңының 11-бабында «...Қазақстан Республикасының азаматтарын, шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдарды дінге көзқарасын айқындауда, діни бірлестіктердің қызметіне, діни жораларға және (немесе) дінді оқып-үйренуге қатысуына немесе қатыспауына қандай да бір күштеп мәжбүрлеуге жол берілмейді», — деп көрсетілген [3, 36].

Ал жеке өмірге қол сұғылмаушылық және діни сенім бостандығы ол тек ҚР азаматтарының құқықтары емес, жалпы адамзат мойындаған БҰҰ мен 1948 жылы қабылданған «Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясында» көзделген адам құқығы болып табылады [8].

Аталған декларацияның 18-бабында «Әр адам ой-пікір, ар-ождан және дін бостандығына құқығы бар; бұл құқық өз дінін немесе наным-сенімін өзгерту еркіндігін, өз дінін, наным-сенімін жеке өзі, немесе басқа адамдармен бірігіп тұтып, жария түрде, немесе жеке жолмен уағыздау, құдайға құлшылық ету, діни салт-жораларын орындау бостандығын да қамтиды», — деп көрсетілген [8,146]. Бұл туралы пікір-таластарда бейтарап немесе атеисттік көзқарасты ұстанатын заңгерлердің өзі адам құқығының бұзылу деректері орын алғандығын мойындауына тура келеді.

Дінге сенушілер мен мемлекеттік қызметке байланысты келесі бір мәселе ол мемлекеттік қызметтегі әйелдердің жұмыс уақытында орамал тағу мәселесі. Ол туралы да жақында [Nur.kz](http://www.nur.kz) жаңалықтар сайтында «Қазақстанда мемлекеттік қызметтегі әйелге жұмысқа орамал тағып келуге тыйым салынды» деген жаңалық жарияланды. Бұл жерде мемлекеттік органның басшысы Мемлекеттік қызмет этикасына сілтеме жасап, қарамағындағы әйел қызметкерге орамал тағуға тыйым салып отыр. Осы оқиға бойынша мемлекеттік қызметтегі әйел ҚР мемлекеттік қызмет істері және сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттіктің төрағасы Қ. Қожамжаров мырзаға түсіндірме алу үшін хат жазған. Қ. Қожамжаров мырза өз жауабында мемлекеттік қызметкер қызмет барысында киім кию таңдауында агенттікпен әзірленген ұсынымдарға сәйкес келу керек деген. Сондай-ақ, ұсынымдарда бас киім туралы нақты ешнәрсе көрсетілмеген [9].

Осы жағдайда БҰҰ-ның «Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы» 21-бабының 2-бөлігінде «Әр адам өз елінде мемлекеттік қызметке тең дәрежеде қол жеткізуге құқылы» деп көрсетілгендігін ескеруіміз қажет. Сонымен қатар, «Қазақстан Республикасының мемлекеттік қызметі туралы» Заңының 4-бабында Мемлекеттік қызметтің негізгі қағидаттары көрсетіледі. Баптың бірінші бөлігінің төртінші тармағында «азаматтар құқықтарының, бостандықтарының және заңды мүдделерінің мемлекет мүдделері алдындағы басымдығы қағидаттарына негізделеді», — деп көрсетілген [8, 126].

Қоғамда қызу талқылауға түскен бұл оқиғада пікірлер екіге бөлінді. Әйелдердің мемлекеттік қызметте орамал тағуына қарсылар, «Қазақстанды зайырлы мемлекет сон-

дықтан мемлекеттік қызметтегілер діни ерекшеліктерін көрсетуге құқығы жоқ», — деген сияқты пікірлер айтылды. Алайда, мемлекеттік қызметкер діни сеніміне байланысты киім үлгісі ерекшеленсе, ол мемлекетіміз теократиялық мемлекетке айналды деген сөз емес. Сондай-ақ, зайырлы дегеніміз — діни сенім бостандығын мойындамайды немесе атеисттік мемлекет деген сөз емес. Әрине, дінге сенуші мемлекеттік қызметкер өз өкілеттілігін жүзеге асыру кезінде діни көзқрастарымен басшылық етіп, біреулерге басымдық беріп немесе біреулердің құқықтарын шектеуге жол бермеуі тиіс. Қалған жағдайда мемлекеттік қызметшінің өз діни сенімі болуында және оның жеке уақытында діни жоралғыларды орындауында мемлекеттің зайырлылығына қауіп төндірмейді деген сенімдемін.

Әдебиеттер:

1. Булова Е., Косиченко А. Қазақстан Республикасындағы діни ахуалды дамытудың өзекті мәселелері. Алматы, 2013. — 135б.
2. «Діни сенім бостандығы және діни бірлестіктер» туралы ҚР Заңы, 1992 ж.
3. «Діни қызмет және діни бірлестіктер» туралы Қазақстан Республикасының Заңы. 2011ж.
4. Айталы А. Ұлт пен дін — тәуелсіздіктің арқауы (мақалалар мен сұхбаттар). Астана, 2012ж.
5. Қазақстан Республикасының Конституциясы. 1995ж.
6. «Қазақстан-2050» Стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты». ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы, Астана қ., 2012 жыл 14 желтоқсан.
7. Шығыс Қазақстан облысының әкімі Д. Ахметов мемлекеттік қызметшілердің жұма намазға кетуіне қатысты пікір айтты. www.pug.kz
8. Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы. БҰҰ Бас Ассамблеясының резолюциясымен 1948 жылғы 10 желтоқсанда № 217 А (III) қабылданған.
9. Қазақстан Республикасының мемлекеттік қызметі туралы Қазақстан Республикасының Заңы. 2015 жылғы 23 қараша.

Коммуналдық шаруашылықты тиімді басқару мәселелері

Абуталип Ақмырза Ерхасенұлы, магистрант;

Абдимомынова Алма Шакирбековна, экономика ғылымдарының кандидаты, доцент
Қызылорда мемлекеттік университеті, Қызылорда қ., Қазақстан

Коммуналдық шаруашылық — мемлекеттің, экономиканың, халықтың әл-ауқатына әсер ететін сала. Коммуналдық шаруашылықты басқару саясаты қоғамның барлық бөліктеріне ықпалын тигізеді, яғни, оның субъектілері болып саналатын — халыққа, барлық деңгейдегі басқару ұйымдарына, коммерциялық және коммерциялық емес ұйымдарға, өндірістік кәсіпорындарға.

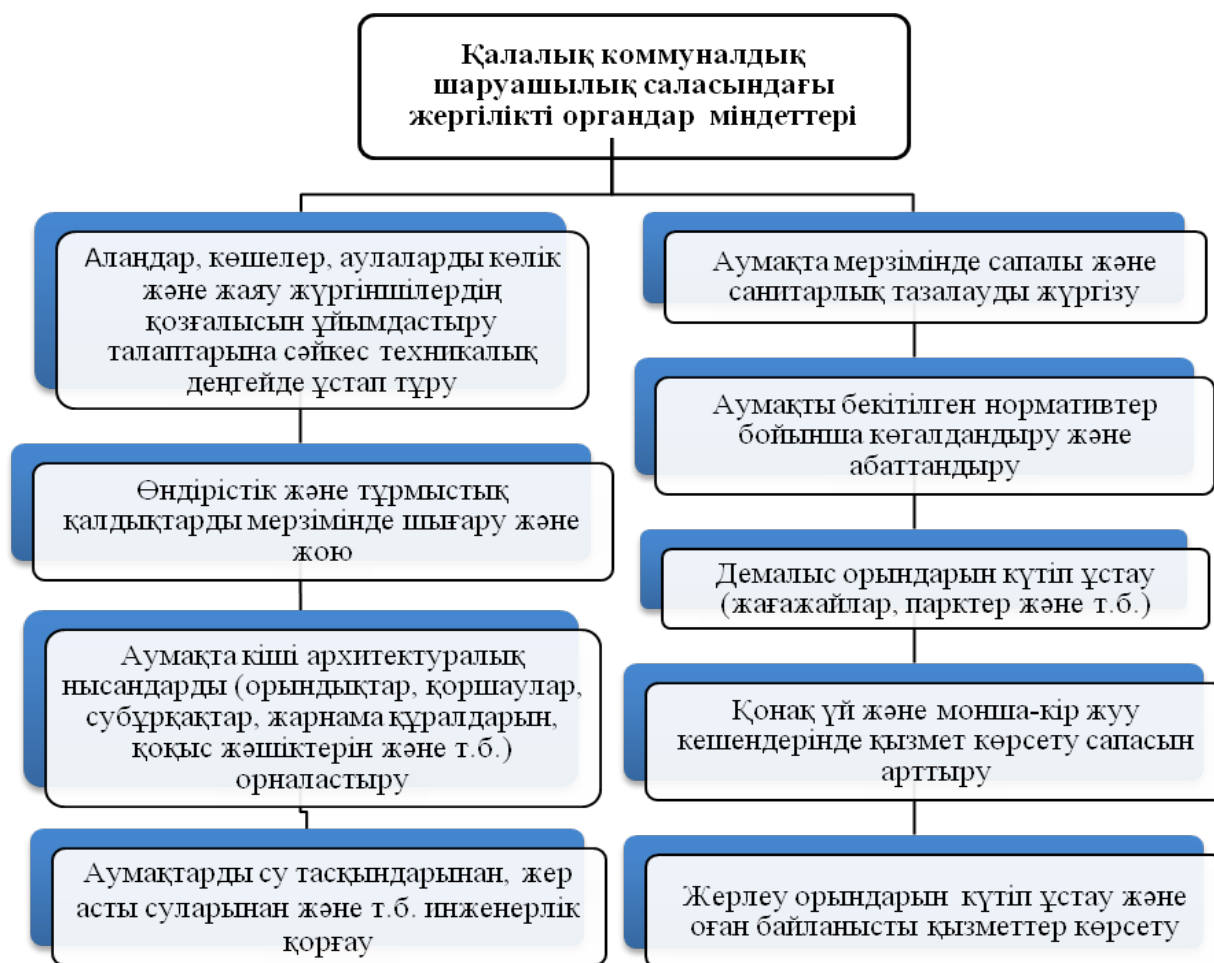
Қалалық коммуналдық шаруашылықты басқару жергілікті басқару органдарының төмендегідей қызметтерін біріктіреді (1-сурет).

Бүгінгі күні республикадағы тұрғын-үй коммуналдық шаруашылық субъектілерді — тұрғын-үй коммуналдық шаруашылық кәсіпорындарын басқарудың тиімсіз жүйесімен және олардың қанағаттанғысыз қаржылық жағдайымен, жоғары пайдалану шығындарымен және оларды

төмендетуге экономикалық ынталандырудың болмауымен сипатталады.

Қолданыстағы желілер мен құрылғылар айтарлықтай тозған, бұл инженерлік коммуникацияларда авариялардың артуына және оларда жұмыстың тоқтауына, жаппай материалдық-техникалық ресурстардың артық жұмсалуына, энергия мен судың үлкен ысырабына алып келеді. Желілер және жүйе ғимараттарының жай-күйі, негізінен, коммуналдық қызметтерді ұсыну тұрақты және қажетті сападағы талаптарға сәйкес келмейді.

Тұрғынүй-коммуналдық шаруашылық саласының ірі, сондай-ақ шағын және орта бизнес үшін тартымдылығы аз болып қала бермек. Негізгі құралдардың әбден тозуы, қатаң реттелетін тарифтер кезінде өтелу мерзімінің ұзақ болуы, ұзақ мерзімді инвестициялау үшін заңнамалық ба-



Сурет 1. Коммуналдық шаруашылық саласындағы жергілікті органдар міндеттері

заның болмауы және өзге де факторлар экономиканың осы саласындағы қызметті дамытуға жеке капитал тартуды ынталандырмайды.

Тұрғынүй-коммуналдық шаруашылық саласында бірқатар тәуекелдер бар, оларды азайту осы саланың инвестициялық тартымдылығын арттырады:

— салалық тәуекелдер: біраз бастапқы шығындар қажет болғандықтан және инфрақұрылымдық жобаларды инвестициялау ұзақ мерзімде өтетіндіктен, тұрғын-үй коммуналдық шаруашылық саласы тартымсыз;

— саяси тәуекелдер: жергілікті атқарушы орган басшысы ауысқан кезде инвестициялық жоба қайта қаралуы және коммуналдық инфрақұрылым саласын дамытудағы басымдықтар өзгеруі мүмкін;

— инфляцияның деңгейіне және жергілікті халықтың төлем қабілетіне жауапты жергілікті атқарушы орган, сондай-ақ коммуналдық тарифтерді реттеуге уәкілетті органдар тарифті көтеруге амалсыз келіседі.

— қаржылық (валюталық) тәуекелдер: өзін өзі ақтау мерзімінің ұзақ болуы қарыз алушыларды ұлттық валюта мен қарыз алған валютаның курстарының ауытқуына тәуелді етеді;

— технологиялық тәуекелдер: жүйелер айтарлықтай тозғандықтан, пайдаланылатын коммуналдық жүйелер

жіі тоқтап қалады және онда авариялар болады және осыған байланысты технологиялық және коммерциялық емес ысыраптардың көрсеткіштері жоғары. Осындай техникалық факторлардан пайдалану шығындарының мөлшерін болжау мүмкін емес.

Ішкі нарықта тұрғынүй-коммуналдық шаруашылық саласындағы отандық тауарлар өндірісінің жай-күйін талдау және сыртқы сауда көрсеткіштерінің негізінде алынған деректер тұрғынүй-коммуналдық шаруашылық саласында өндірілетін тауарлардың бәсекеге қабілетінің жоғары емес екенін көрсетеді. Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігі Кедендік бақылау комитетінің деректері бойынша тұрғынүй-коммуналдық шаруашылық саласында қолданылатын тауарлардың жалпы айналымы 2015 жылы 280548,8 млн. теңгені құрады. Оның ішінде тұтастай республика бойынша 218092,8 млн. теңге сомасына импортталды, 62456 млн. теңге сомасына экспортталды [1].

Тұрғынүй-коммуналдық шаруашылық саласында қолданылатын тауарлардың негізгі жеткізушісі Ресей болып табылады, ол 76878481,6 мың теңге сомасында тауар әкелді, бұл, тұрғынүй-коммуналдық шаруашылық саласындағы тауарлар импортының жалпы көлемінің 35,2%-ын құрайды, Қытай — 31861247,6 мың теңге немесе 14,6% [2].

Сонымен бірге, тұрғынүй-коммуналдық шаруашылық саласындағы тауарлар, жұмыстар, қызметтер өндірісіндегі қазақстандық қамтудың үлесін ұлғайту бойынша әлеуеттің бар екенін баса көрсету қажет, атап айтқанда:

— орталықтан жылыту қазандары — 2890 дана (қазақстандық қамтудың үлесі 68%-ды құрайды);

— қара металдан жасалған электрсіз қыздырылатын орталықтан жылытуға арналған радиаторлар — 648 тонна (қазақстандық қамтудың үлесі 100%-ды құрайды).

Тұрғын-үй коммуналдық шаруашылық саласындағы ағымдағы жағдайдың күшті және әлсізжақтарын талдау 1 — кестеде берілген.

Кесте 1. Тұрғын-үй коммуналдық шаруашылық (ТКШ) саласындағы жағдайды талдау

Күшті жақтары	Әлсіз жақтары	Қауіптер (тәуекелдер)	Мүмкіндіктер
халықты қажетті ресурстармен қамтамасыз ету үшін шикізат базасының жеткіліксіз деңгейі	қолда бар ресурстарды ұғымсыз пайдалану	энергетикалық ресурстарысырабының жоғары деңгейі және осының салдарынан халық үшін тарифтердің артуы	энергия және ресурс үнемдейтін іс-шаралар жүргізу
мемлекеттің қолдауы	тиімді және дәл жоспарлаудың болмауы	қаржыландырудың негізгі көздерінің бірі болып табылатын республикалық бюджетті секвестрлеу	жеке инвестициялардың және мемлекеттік жеке меншік әріптестік тетіктерінің ұлғаюы
ТКШ саласында жеке кәсіпорындардың жоғары деңгейі	біліктілігі жоғары кадрлардың болмауы	қабілетті жас мамандарды жұмысқа тарту бойынша уәждеме тетігінің болмауы	ТКШ мамандықтары бойынша оқу-әдістемелік бірлестіктер құру жолымен білім беру үдерісін жетілдіру
тиісті сападағы ТКШ қызметтеріне жоғары сұраныс	ТКШ қызметінің сапасын өлшейтін әдістеменің болмауы; коммуналдық сектор объектілері мен желілерінің қатты тозуы және осының салдарынан сенімді инфрақұрылымның болмауы (авариялар, ысыраптар)	табиғи тозғандықтан жабдықтардың істен шығуы, Қоршаған ортаға жағымсыз әсер ету тәуекелі; тұрғын үй қорын тиісті күтіп ұстау мен пайдаланылу үшін ТКШ саласында бақылаудың болмауы	энергия және ресурс үнемдейтін технологияларды пайдалана отырып, сапалы коммуналдық қызметтер көрсету
өзге салаларда ақпараттық-талдамалық жүйені қолдану тәжірибесінің болуы	ТКШ техникалық жай-күйі туралы дұрыс деректердің болмауы	ТКШ саласын дамытуға жұмсалатын бюджет қаражатын тиімсіз жоспарлау, қаржы тәртібін нығайтудың қатаң тетіктерінің болмауы	ТКШ объектілерінің жай-күйіне мониторинг жүргізу мен бақылаудың ақпараттық-талдамалық жүйесін құру

Нарықтық экономикасы дамыған елдерде — Америка Құрама Штаттарында, Ұлыбританияда, Германияда, Францияда, Австрияда және басқа да елдерде коммуналдық-шаруашылықты мемлекеттік (муниципалдық) және жеке секторлардың аясында ұйымдастырудың бай тәжірибесі жинақталған. Оны мұқият зерттеу арқылы оң тәжірибелерді қазақстандық тәжірибеде қолдануға мүмкіндік туады.

XX ғасырдың 80—90 жылдары көптеген елдердің үкіметтері әлеуметтік-экономикалық бағдарламалардың және мемлекеттік сектордың экономикасын қайта құру бағдарламалары аясында ТКШ объектілерін түгендеуді жүргізді. Түгендеу барысымен бірге жеке бизнес өкілдерінің қатысуымен коммуналдық қызметтерді ұсынудың жаңа нысандарын іздестіру қатар жүргізілді. Көптеген дамыған елдерде — Ұлыбританияда, Америка Құрама Штаттарында, Швецияда мемлекеттік билік муниципалдық қызметтің

монополиялық жағдайы үлкен қалалардағы өмір сүру жағдайын жақсартуды тежейтіндігін әлдеқашан ұғынды. Дамыған елдердегі тұрғын үй-коммуналдық саласындағы орталықтандырудың және орталықтандырмаудың ұтымды үйлесіміне негізделген жаңа енгізулер оң нәтижелер берді. Олар нарық қызметін тежемейді, керсінше қарқындатады және тұтынушылардың өмір сүру жағдайын жақсартады. Осындай енгізілген жаңалықтарды қалалық су құбыры, жылу-, электр-, газбен жабдықтау, яғни техникалық монополияға жатқызуға дағдыланылған қызмет түрлеріне қолдануға болады.

Осындай тәжірибелерді біздің елімізде де, әсіресе, үлкен қалалар мен облыстардың шетіндегі жаңа тұрғын үй құрылысы орындарында кеңінен қолдануға болады. Осындай әдістің тиімділігі бірқатар Шығыс Еуропа елдерінің (Польша, Югославия, Чехия және Словакия) тәжірибесімен дәлелденген.

Ұлыбританияның үлкен қалаларының жергілікті биліктерінде аймақтарды абаттандыру бойынша конкурстарды өткізудің үлкен тәжірибесі жинақталған. Жергілікті басқару туралы акті (1988 жыл) мердігерлік кезінде ғимараттарды, жолдарды салу және қайта жаңарту, санитарлық тазарту, аймақтарды тазалау жұмыстарына конкурстар өткізуді белгілейді. Аталған салада тұрғындарға қызмет көрсетуді ұйымдастыру кезінде жергілікті билік, жеке мердігерлермен бірге қатысқан конкурста жеңіске жеткен жағдайда ғана өз қызметтерінің көмегіне жүгіне алады.

Әлемдік тәжірибеде мемлекеттік-жеке әріптестік (МЖӘ) бойынша айрықша табысты тәжірибе, кеңінен қолдану және МЖК нысандарын дамытудың жоғарғы деңгейі, әдеттегідей, Батыс Еуропа және Солтүстік Америка елдерінің жоғары дамыған елдерінде байқалады.

Шетелдік тәжірибе тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық саласындағы МЖӘ дамытудың келесі бағытын көрсетеді:

— тұрғын үй қорын ұйымдастыру және пайдалану (Америка Құрама Штаттары, Ұлыбритания, Бельгия, Нидерланды, Швеция, Австрия);

— тұрғындарға тұрмыстық қызмет көрсету: жөндеу қызметтері, аулалық аймақтарды абаттандыру, жинау, тұрмыстық қалдықтарды жою және қайта өңдеу (Америка Құрама Штаттары, Ұлыбритания, Франция, Германия, Япония, Канада, Швеция, Австрия);

— тазалау жұмыстары, көгалдандыру (Америка Құрама

Штаттары, Ұлыбритания, Австрия, Германия, Бельгия, Канада);

— көліктік қызмет көрсету (Америка Құрама Штаттары, Ұлыбритания, Франция, Швеция, Австрия);

— жолдарды жөндеу және күтіп ұстау (Америка Құрама Штаттары, Ұлыбритания, Франция, Италия, Бельгия Латын Америка елдері, Австрия) [3].

Дамыған елдерде коммуналды инфрақұрылымдарды мемлекеттік реттеу қысқартылмаған, сонымен бірге ТҚШ саласына арнайы қажеттілік әсерімен терең эволюцияны бастан өткізген.

Тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық қызметін тиімді басқару үшін төмендегідей шаралар жүзеге асырылуы тиіс:

— біріншіден, мемлекеттік-жеке әріптестік тетігін дамыту қажет. Бүгінгі таңда Қазақстанда мемлекеттік-жеке әріптестіктің өте қарапайым нысаны таралған, бұл концессиялық келісім-шарттарды сенімді басқаруға беру және ұстау. Сонымен қатар, осы салада концессияның аса күрделі модельдерін қолданудың көптеген оң нәтижелері белгілі, бұл жобалауға, салуға және пайдалануға арналған келісім-шарттар, басқа да келісімшарттар. Осы модельдер тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық саласындағы мемлекеттік-жеке әріптестік тетігінің өте тиімді құралы ретінде қарастырылуы қажет;

— екіншіден, республикалық бюджет қаражаты есебінен тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық жобаларын қаржыландырудың қайтарымды тетігін әзірлеу және тұрақты енгізу керек.

Әдебиеттер:

1. Тұрғын үй-коммуналдық шаруашылықты жаңғыртудың 2020 жылға дейінгі бағдарламасы. Астана, 2015.
2. Қазақстан Республикасының әлеуметтік-экономикалық дамуы. Статистикалық жинақ. Астана, 2015.
3. Зотов В.Б. Система муниципального управления. М., 2009.

Өңірлік еңбек рыногының қалыптасу ерекшеліктері мен факторлары

Бекхожаева Айгуль Кожаметовна, экономика ғылымдарының кандидаты, доцент
Қорқыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университеті (Қызылорда)

Адам капиталын дамыту үшін лайықты еңбекке қол жетімділікті ұлғайтудың ерекше маңызы бар.

Мемлекет басшысы бірнеше мәрте атап көрсеткеніндей, жұмыспен қамту саясаты кедейлікті еңсеру мен адамдардың әл-ауқатын арттыруда ең негізгі құрал болып отыр.

Елбасының тапсырмасымен еліміздің еңбек нарығындағы қалыптасқан жағдайды оң шешуге, индустриялық саясатты жүзеге асыру үшін еңбек әлеуетін тиімді пайдалануға мүмкіндік беретін бұрын — соңды болмаған «Жұмыспен қамту — 2020» бағдарламасы әзірленді. Жалпы бұл бағдарлама халық арасында жақсы қабылданып, экономиканың өрлеуіне, оң жетістіктерге жетуіне әсерін тигізуде.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың 27 қаңтар 2012 жылғы Қазақстан халқына арнаған «Әлеуметтік — экономикалық жаңғырту — Қазақстан дамуының басты бағыты» атты Жолдауында бірінші басымдық — Қазақстандықтардың жұмысқа тартылуы болып белгіленді.

Жұмыспен қамтудың белсенді саясатын жүргізу Қазақстан Республикасының Үкіметі қызметінің негізгі әлеуметтік басымдықтарының бірі болып табылады. Жұмыспен лайықты қамтуды қамтамасыз ету — халықты әлеуметтік қорғаудың негізі, адам ресурстары әлеуетін дамыту және іске асырудың маңызды шарты, қоғамдық байлықтың артуы мен өмір сүру сапасын жақсартудың басты құралы.

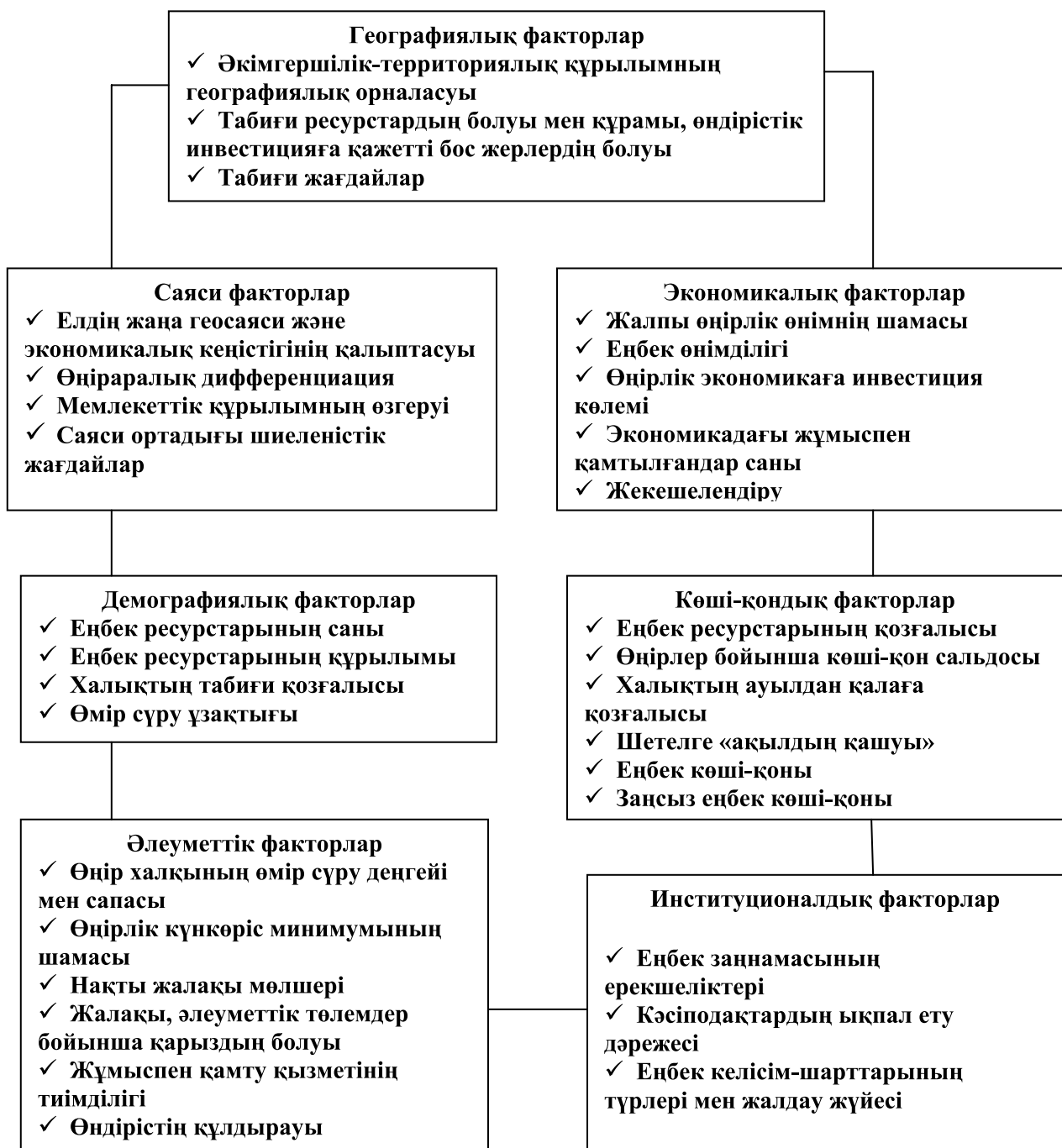
Еңбек нарығын реттеудің әлеуметтік-экономикалық, ұйымдастырушылық-инфрақұрылымдық қызмет ету тетіктерін жетілдіру, облыс тұрғындарын жұмыспен қамту, әлеуметтік қорғаудың белсенді формасы ретінде жұмыссыздарды кәсіби даярлау және қайта даярлау, қоғамдық бағдарлама жасау негізгі өзекті мәселелердің бірі болып отыр, ол өз кезегінде ғылыми тұрғыдан зерттеуді талап етеді.

Еліміз күннен-күнге қарыштап дамып, биік арман мақсаттар мен мұраттарға қол жеткізіп келеді. Алайда, жұмыссыз адамдардың санының көбеюі — басты проблема күйінде қалып отыр.

Нарықтық қатынастардың дамуы жұмыс күшіне деген сұраныс пен ұсынысты реттеу, еңбек қатынастары жүйесін реформалау мен жұмыс орындарының сапалық сипаттамаларының артуы, кәсіби білім беру жүйесінің жаңа экономикалық жағдайға бейімделуімен байланысты еңбек нарығында туындайтын мәселелерді зерттеуді көздейді.

Еңбек нарығы жұмыс беруші және жұмыскерлердің әрекетімен сәйкес қоғамдық қатынастардың жүйесін ұсынады.

Экономикалық әдебиетте рыноктық үдеріске ықпал етуші факторларды ажыратудың бірыңғай әдістемесі жоқ, біз төмендегі 1 суретте өңірлік еңбек рыногының қалыптасу факторларын ұсынамыз.



Сурет 1. Өңірлік еңбек рыногының қалыптасу факторлары

Өңірлік еңбек рыногын сапалы және өнімді реттеу әрбір нақты еңбек рыногында қалыптасқан жағдайға тура және жанама әсер етуді пайымдайды және де ол рынок қалыптасып, дамыған барлық факторлар мен шарттарды ескеруді қажетсінеді.

Біріккен сұраныс және біріккен ұсыныс біріккен еңбек нарығын құрайды. Біріккен сұраныс және біріккен ұсыныс қиылыстарының жолымен бейнеленетін бөлім қанағатты сұраныс деп аталады. Қиылыспайтын бөлім ағымдағы нарыққа сәйкес келеді. Ағымдағы нарық табиғи пайда болумен (жазалық, халық миграциясы) және механикалық пайда болумен бейнеленеді (жаңа жұмыс орын әрекетіндегі енгізу).

Қазіргі өңірлік еңбек рыногы әлеуметтік-экономикалық даму, сақталып келе жатқан көшіқондық кетімдер және облыс халқының табиғи азаюы, жұмысқа сұраныс пен ұсыныстың кәсіби-біліктілік сәйкессіздігі, халықтың басым бөлігі үшін жұмыстың болмауы, облыстың жеке-леген аудандарында жалпы және тіркелген жұмыссыздықтың өсуі әсерінен қалыптасады.

Облыстағы халық саны 2015 жылдың 1 желтоқсанына ағымдағы деректер бойынша 763,9 мың адамды құрады, оның ішінде 39,6 мың адам Байқоңыр қаласындағы Қазақстан Республикасының азаматтарының үлес салмағында. 2014 жылғы осы кезеңімен салыстырғанда ол 11,7 мың адамға немесе 1,5%-ға артты. 2015 жылдың басымен салыстырғанда ағымдағы жылдың қантар-қараша айында халық саны 10,7 мың адамға өсті.

2015 жылдың 3 тоқсанында орташа жан басына шаққандағы атаулы ақшалай табысы, айына 52110 теңгені құрады, бұл 2014 жылдың 3 тоқсанымен салыстырғанда 2,9%-ға төмен, нақты ақшалай табыстар үшін 6,4%-ға төмендеді.

2015 жылдың III тоқсанына қызметкерлерге есептелген орташа айлық атаулы жалақы 104929 теңгені құрады, бұл өткен жылдың тиісті кезеңіне қарағанда 1,7 пайызға төмен. Осы кезеңде нақты жалақы 5,3 пайызға азайды.

ХЕҰ әдіснамасы бойынша анықталатын жұмыссыздар саны, 2015 жылғы III тоқсанда бағалау бойынша 16,0 мың адамды, жұмыссыздық деңгейі — 4,9% құрады. Жұмыссыздар ретінде жұмыспен қамту органдарында 2016

жылғы 1 қаңтарға 1,6 мың адам ресми тіркелген (тіркелген жұмыссыздар үлесі — 0,5%) (Кесте 1).

Соңғы бірнеше жылда облыста макроэкономикалық көрсеткіштер өзгерісінің оң динамикасын қамтамасыз ететін қолайлы экономикалық ахуал қалыптасты, сонымен бірге, өндірістің өсуімен қоса халық кірісінің ұлғаюына қол жеткіздік. Қызылорда облысы үдемелі және әртараптан-дырылған экономикалық құрылымымен сипатталады.

Қызылорда облысы бәсекеге қабілетті әлеуетті құрайтын бай ресурстарға ие. Бұған бірінші кезекте облыс тұрғындарының 47,4% пайызын құрайтын еңбек етуге қабілетті тұрғындарын жатқызамыз. Табиғи қазба байлықтары: мұнай, уран, ас тұзы, әк, шынытас құмы, сондай-ақ, темір және полиметалл кендерінің молдығымен ерекшеленеді.

Өңірде мырыштың — 15,1%, қорғасынның — 9,6%, мұнай, газ, конденсаттардың — 4,7%, уранның — 13,7%, жер асты суларының — 3,4% қорлары бар. Қызылорда облысы ас тұзы, шынытас құмы, бақша, балық өнімдерінің ірі өндірушісі әрі жеткізушісі болып табылады, сондай-ақ, сапалы күріш өсіретін жалғыз өңір болып саналады. Республикалық өндірістің жалпы көлемінде облыс үлесіне күріш өндіру — 90%, ас тұзы — 70% — дан келеді.

Статистика мәліметтеріне сәйкес Қызылорда облысы бойынша 2015 жылдың қорытындысымен экономикалық белсенді халық саны — 325,2 мың адам (2014 ж. — 327,5 мың адам), жұмыспен қамтылған халық саны — 308,9 мың адам (2014 ж. — 311,1 мың адам). Жалпы жұмыссыздық деңгейі 5,0 пайызды (2014 ж. — 5,0 пайыз), жастар арасындағы жұмыссыздық деңгейі: 15—28 жас — 4,6 пайызды құрады (2014 ж. — 5,1 пайыз), өткен жылдың осы кезеңімен салыстырғанда 0,5 пайызға төмендеді.

Облыс бойынша жұмыспен қамтудың күрделі мәселелері:

- білікті жұмыс күшіне деген сұраныс және ұсыныс құрылымның теңгерімсіздігі;
- халықтың мақсаттағы топтарының жекелеген категорияларын (әсіресе жастар) жұмыспен қамтуды қамтамасыз етудің қиындығы;
- облыстың кәсіптік-техникалық мектептеріндегі материалдық-техникалық базаның әлсіз болуы;
- ауылдық жерлерде жұмыс орындарының жетіспеуі.

Кесте 3. Қызылорда облысындағы еңбек рыногының көрсеткіштері

	2015ж. III тоқсан		
	адам	2015 жылғы II тоқсанға, пайызбен	2014 жылғы III тоқсанға пайызбен
Экономикалық тұрғыдан белсенді халық	325388	104,6	89,9
Жұмыспен қамтылған халық	309385	104,7	90,0
жалдамалы қызметкерлер	200444	105,0	87,9
өз бетінше жұмыспен қамтылған қызметкерлер	108941	104,2	93,9
жұмыспен нәтижелі қамтылғандар	60992	85,6	81,2
жұмыспен нәтижесіз қамтылғандар	47949	143,8	117,3
Жұмыссыз халық	16003	102,4	88,3
Экономикалық тұрғыдан енжар халық	154449	99,2	105,5
Дерек көзі — kyzylorda.gov.kz			

Халықтың көші-қоны мен жұмы күшінің күрделілігі мен қарама-қайшылығы осы процесті реттеу қажеттілігін, көші-қон саясатын жүргізуді талап етеді. ҚР көші-қон саясатын тұрақтандыру халықтың көшіп кетуі, көшіп келуі және ішкі көші-қон саласындағы әлеуметтік-экономикалық, саяси-құқықтық және ұйымдастырушылық шараларының кешенін қамтиды.

Әдебиеттер:

1. Алексеенко А. Демографические успехи Казахстана// Аргументы и факты. Казахстан. — 2010, № 6.
2. Демография: Учеб. пособие/Под ред.:В. Г. Глушковой, Ю. А., М., Принт: 2007.
3. «Қазақстан 2015 жылы», Қазақстанның демографиялық жылнамалығы. — Астана, 2015.

Вопросы финансирования гендерных основ социальной политики

Бекхожаева Айгуль Кожаметовна, кандидат экономических наук, доцент
Кызылординский государственный университет имени КоркытАта (Казахстан)

Для достижения целей социальная политика использует ряд механизмов, включая бюджетно-финансовые источники. В качестве финансовых основ социальной политики можно рассматривать:

— бюджетные источники, которые пополняются за счет налогов, деятельности государства в экономической сфере, а также иных средств, поступающих в бюджет государства;

— внебюджетные источники, которые пополняются за счет взносов работодателей и наемных рабочих.

Следует иметь в виду, что функциональное предназначение финансовых источников закладывается с момента формирования их социальной значимости в области их применения. Поэтому, проводя анализ бюджетно-финансового фундамента социальной политики, нужно отметить, что распределение финансовых источников и потоков так или иначе отражает качественную определенность социальной политики.

В период социально-экономических преобразований в Казахстане получили развитие государственные внебюджетные фонды, которые формируются за счет обязательных страховых взносов работодателей и в меньшей степени — наемных работников.

В соответствии с действующим законодательством средства предприятий используются для возмещения вреда, подчиненного работнику в связи с исполнением им трудовых обязанностей, а также ежемесячных компенсационных выплат матерям (или другим родственникам), фактически осуществляющим уход за ребенком, которые состоят в трудовых отношениях на условиях найма с предприятиями, учреждениями, организациями. Согласно международной практике средства предприятий могут быть разделены на два потока. Первый — оплата образовательных программ для своих рабочих с целью повы-

шения их квалификации, переобучения и переподготовки в соответствии с нуждами предприятий либо целевое финансирование обучения молодежи в колледжах, университетах.

Второй — спонсорские средства. Сейчас в Казахстане формируется новый финансовый источник социальной политики, состоящий из частных пожертвований, направленных на решение социальных проблем. Особенно функционален данный вид источника на региональном и местном уровнях. Частные средства могли бы идти на развитие кризисных центров для женщин, различного рода общественных организаций, проведение акций и мероприятий, целью которых могло стать развитие идеи гендерного равенства в регионе. Но, к сожалению, в настоящее время данный источник финансирования имеет серьезные ограничения, обусловленные, во-первых, низкими доходами большей части населения, во-вторых, низким уровнем общественного признания добровольческих работ и инициатив. Приоритетом в этой работе могут стать конкурсные программы в сфере развития гендерно ориентированных образовательных, научных, социальных программ.

Рассмотрение данной проблематики сквозь призму социокультурного контекста позволяет увидеть, что в российских бюджетных документах, направленных в итоге на обеспечение жизни и безопасности, такие ключевые целеопределяющие понятия, как «человек», «население», «индивид», отсутствуют. Поэтому важным положением в концептуализации антропологичности бюджета как опоры социальной политики выступает гендерный аспект. Акцентирование внимания на гендерных основаниях бюджетной стороны социальной политики размывает дамбу, отделяющую экономические интересы от социальных последствий. Сложившаяся в Казахстане ситуация наглядно демонстрирует точка зрения, высказанная исследователями.

Рассмотрение данной проблематики сквозь призму социокультурного контекста позволяет увидеть, что в российских бюджетных документах, направленных в итоге на обеспечение жизни и безопасности, такие ключевые целеопределяющие понятия, как «человек», «население», «индивид», отсутствуют. Поэтому важным положением в концептуализации антропологичности бюджета как опоры социальной политики выступает гендерный аспект. Акцентирование внимания на гендерных основаниях бюджетной стороны социальной политики размывает дамбу, отделяющую экономические интересы от социальных последствий. Сложившаяся в Казахстане ситуация наглядно демонстрирует точка зрения, высказанная исследователями.

довательницей из Великобритании D. Elson. Она считает, что «правительственные бюджеты подобно экономической политике до настоящего времени воспринимаются как гендерно нейтральные инструменты политики. Отсутствие ссылок на мужчин и женщин в существующих программах бюджета является индикатором гендерного нейтралитета» [1].

Понятийный аппарат социальной политики за счет принятой в 1995 г. на Пекинской конференции Платформы действий (параграф 346) был расширен за счет введения нового понятия — «гендерный бюджет» (genderbudget). В данном параграфе отмечается, что правительства должны приложить все усилия для систематичного изучения того, каким образом государственный сектор затрат приносит пользу для женщин, и корректировать бюджеты для обеспечения равного доступа к ним.

Следующий этап в развитии данной инициативы связан с обсуждением вопроса о гендерном бюджете на уровне Генеральной Ассамблеи ООН. Так, в июне 2000 г. Генеральная Ассамблея ООН провела специальную сессию для женщин, на которой все государства были призваны к инкорпорированию гендерной стратегии в макроэкономику, социальную политику и в национальные программы развития. Эта идея была акцентирована на VI конференции министерств содружеств по делам женщин, проходившей в Нью-Дели. Ключевой инициативой, определившей характер развития стратегии в отношении гендерного бюджета за последние десять лет, стала Программа по гендерно ответственному бюджету (TheGenderResponsiveBudgetInitiatives (GRBI)), инициированная совместными усилиями Фонда развития женщин ООН (UnitedNationsDevelopmentFundforWomen (UNIFEM)), Секретариата Содружества наций (TheCommonwealthSecretariat) и Канадского центра международных исследований развития (Canada»sInternationalDevelopmentResearchCentre (IDRC)) [2]. В данной инициативе концентрируется внимание на поддержке правительств и гражданского общества в анализе бюджетов всех уровней с точки зрения гендерной перспективы и применения результатов этого анализа к формированию гендерно ответственного бюджета. Предложенная инициатива указала на главные цели по реализации гендерно ответственного бюджета:

- повышение эффективности органов государственной власти путем включения гендерного анализа в планирование и оценку доходов и расходов бюджетов всех уровней в рамках выполнения обязательств по защите женских прав и достижения гендерного равенства;

- поддержка стратегий женского участия в принятии экономических решений путем их вовлечения в участие в бюджетном процессе;

- создание условий для контроля органов власти в сфере выполнения обязательств по соблюдению прав женщин, включая соблюдение Конвенции по предупреждению всех форм дискриминации женщин (CEDAW), а также Пекинской декларации [3] по преодолению дискриминации по признаку пола;

- защита и поддержка включения гендерного фактора в управление экономикой и лидерство посредством увеличения участия женщин в процессе принятия решений, которые формируют их жизнь и отвечают на вызовы глобального мира.

Таким образом, основная цель инициативы GRBI — распространить гендерное равенство в отношении бюджетного финансирования. Эксперты, представляющие женское движение, предложили следующие шаги для развития гендерного подхода:

- создание гендерной сети взаимодействия в сфере управления экономической политикой с фокусом на роли органов государственной власти;

- включение гендерных аспектов в планы, политику и программы государственных органов;

- преодоление институциональных препятствий и барьеров во взаимоотношениях.

Механизм реализации гендерного бюджета может стать важным фактором в сглаживании социальных неравенств и согласовании интересов различных социальных групп, что отвечает принципам социального государства.

Гендерный бюджет — это «современная социальная технология, имеющая в виду внедрение в правительственную политику принципа дифференцированного учета интересов по социополовому признаку». Гендерный анализ можно рассматривать как общественное участие в бюджетном процессе, под которым понимается «непрерывный процесс переговоров между гражданским обществом и властью по поводу реализации законных прав и интересов (предпочтений) граждан и социальных групп в бюджете, соответственно объективная и субъективная составляющие» [4], проводимое в интересах преодоления гендерного неравенства. В основу определения гендерного бюджета положено понятие «социальная технология», которое включает в себя ряд процессуальных действий:

- схему регулирования бюджетных ресурсов и анализ их распределения по полу;

- программу совершенствования бюджетной политики и практику в системе обеспечения гендерного равенства;

- оценку социальных последствий проводимых мероприятий для населения в целом и для женщин в частности;

- предложения по оптимизации законодательства относительно источников финансирования, включая гендерный компонент;

- схему организационных действий по активизации гражданских инициатив.

Специалисты считают, что гендерная составляющая проявляется в анализе общественных расходов, при идентификации значений и воздействий, оказываемых в отношении женщин и девочек по сравнению с мужчинами и мальчиками. Данный принцип распределения финансов следует отличать от целевого финансирования программ в отношении определенной группы населения. Включение гендерного компонента ориентировано на «принципы политики, аналитические инструменты которой исполь-

зуются в процессе составления бюджета для финансирования различных направлений социальной политики, результат которой может быть прослежен» [5].

Специфика гендерно чувствительной бюджетной политики состоит в сопоставлении ее принципов с широкой сферой социальной политики как социально сконструированной среды. Поэтому специфика гендерного подхода к изучению бюджета позволяет выделить различные системно-структурные типы анализа:

— гендерная экспертиза бюджетной политики: рассмотрение общей политики бюджетных расходов и программ с точки зрения гендерной перспективы. В его рамках исследователь отвечает на вопрос: «Какими должны быть политика и распределение поддерживающих ее ресурсов для уменьшения или увеличения гендерного неравенства?»;

— детальный гендерный анализ бюджетных расходов: оценка распределения бюджетных ресурсов или их частей между мужчинами и женщинами путем измерения единицы расходов по данной статье, умноженной на число единиц, используемых каждой гендерной группой;

— гендерная оценка бенефициантов: опрос или фокус-группа, проводимые, чтобы выяснить, как мужчины и женщины оценивают обеспечение их потребностей органами государственной и муниципальной власти и согласны ли они с приоритетами бюджетного финансирования. Впервые такой опрос был проведен в 1996 г. В США в

рамках Женского бюджетного проекта, инициированного общественными организациями;

— анализ влияния бюджета на использование времени: расчеты связи между бюджетными расходами и изменениями в использовании времени в домохозяйствах (семьях) на основе изучения бюджета времени мужчин и женщин;

— гендерная оценка среднесрочной макроэкономической политики (исследование влияния экономической политики на женщин), направленная на выявление способности налоговой, кредитно-денежной и промышленной политики развивать глобализацию и уменьшать бедность;

— подробный гендерный анализ доходов: расчет прямых и косвенных налогов, а также различных платежей, уплачиваемых женщинами в противоположность мужчинам. Например, во многих странах налогообложение пенсионных взносов (в накопительную систему) гендерно зависимое, поскольку женщины не работают при уходе за детьми;

— гендерная бюджетная декларация: доклад органов власти о бюджете, в котором используются некоторые или все из приведенных инструментов, объединяет их выводы с различными социально-экономическими индикаторами, такими, как доля расходов, направляемая на преодоление гендерного неравенства, гендерный баланс в числе госслужащих или стажеров, или доля расходов на услуги, используемые преимущественно женщинами.

Литература:

1. Гуткин, В. Модели социально-экономического развития стран Западной Европы // Общество и экономика, 2001, № 1–2, с. 98.
2. Отчет о человеческом развитии. Казахстан 2015. — А., 2016, с. 23.
3. Конвенция о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин. Нью-Йорк, Женева, 1994, с. 172.
4. Семенова, В. В. Качественные методы в социологии. Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности. — М., 2009. с. 399.
5. Абдимомынова, А. Ш., Махамбетова М. А., Жусупов А. Е. Гендерная структура занятости в Казахстане: проблемы дискриминации. Международный журнал экспериментального образования. 2015. № 3–3. с. 370–372.

Сущность понятия «инновация» как экономической категории

Берикболова Улжан Доскалиевна, магистр экономики, старший преподаватель
Кызылординский государственный университет имени Коркыт Ата (Казахстан)

В настоящее время усиливается значение инновационного фактора в экономике страны. В современных условиях развитие науки становится неременным условием создания предпосылок устойчивого духовного, интеллектуального, научно-технического и социально-экономического развития общества и государства. Высокие технологии — это та сфера, которая может решить самые амбициозные задачи в социально-экономическом развитии любого государства. Именно они являются тем

мощным рычагом, с помощью которого многие страны не только преодолевают спад в экономике, но и обеспечивают ее структурную перестройку и насыщают рынок разнообразной конкурентоспособной продукцией.

Особенностью развития экономики Казахстана на современном этапе является формирование социально-экономической системы, в которой доминирующую роль играет инновационная деятельность, как фактор, обеспечивающий конкурентные преимущества высшего порядка.

В целом построение инновационной экономики и системы управления ею заключаются в принципиальной реструктуризации направлений развития, новых подходах к обоснованию приоритетов, значительной модернизации методов и форм использования ресурсов на всех уровнях инновационной системы, коренной трансформации взаимодействия «науки — бизнеса власти — общества». В этом контексте одним из значимых направлений формирования инновационной экономики выступает ее региональный аспект [1].

Устойчивое развитие таких сложных открытых социально-экономических систем, как регион, в современных условиях невозможно без масштабного системного использования результатов научно-технической деятельности, опоры на инновации. Чтобы эти результаты нашли применение, необходима адекватная организация инновационных процессов. А это, в свою очередь, требует построения соответствующей системы управления, способной взять на себя выполнение обозначенных функций.

Во всем мире инновационная деятельность рассматривается сегодня как одно из главных условий модернизации экономики. Традиционные отрасли производства во многом исчерпали как экстенсивные, так и интенсивные возможности своего развития. Поэтому во многих странах выдвигаются на первый план уже не эти отрасли, еще недавно определявшие «лицо» экономики всех промышленно развитых государств, а совсем иные, основанные на использовании новейших технологий. Например, в Германии, почти 100% прироста ВВП осуществляется за счет использования результатов научных исследований и инноваций. Тайвань, на опыт которого в области использования высоких технологий любят ссылаться многие исследователи, за счет малого и среднего бизнеса обеспечивает 78% занятости и 45% ВВП своей страны.

В современный период быстрого совершенствования производительных сил инновации являются главной движущей силой динамического развития общественного производства. Современные зарубежные социально-экономические системы характеризуются экономическим ростом инновационного типа, при котором повышение ка-

чества жизни обеспечивается успешным использованием различных новшеств, осуществлением нововведений. Интеграция производственной и научной сфер во второй половине XX в. предопределила возникновение этого нового типа экономического роста. Такие понятия, как «новшества», «инноваций», «инновационные процессы», «инновационная политика» и т. п., прочно закрепились в текущем лексиконе небольших групп предпринимателей, которые практически реализуют основные прогрессивные изменения в экономике через ее реформирование или революционное переустройство за счет научно-технических, информационных, экономических и управленческих революций, носящих мирный характер радикальных изменений.

Инновацию (от лат. «innovate» — обновление, улучшение, англ. «innovation» — нововведение) можно понимать как особую культурную ценность — материальную или нематериальную, — которая в данное время и в данном месте воспринимается людьми как новая. Этот термин впервые появился в научных исследованиях зарубежных культурологов XX в. и означал введение некоторых элементов одной культуры в другую.

В мировой экономической литературе инновация интерпретируется как превращение потенциального научно-технического прогресса в реальный, воплощающийся в новых продуктах и технологиях.

В литературе насчитываются сотни определений (таблица 1). Например, по признаку содержания или внутренней структуры выделяют инновации технические, экономические, организационные, управленческие и др.

Различные ученые трактуют понятие инновации по-разному в зависимости от объекта и предмета своего исследования. Однако наиболее известные определения в инноватике получили широкое распространение от сравнительно небольшого числа ученых в этой области знаний. В исторически-хронологической последовательности: Н. Макиавелли, Й. Шумпетер, Э. Роджерс, Н. Мончев, И. Перлаки, В. Хартман, Э. Мэнсфилд, Р. Фостер, Б. Твисс, Р. Гути, Б. Санто, Х. Решке, В. Колосов, И. Туккель, Д. Дорантес, С. Ильенкова, В. Бурков, В. Шапиро, В. Воропаев и др.

Таблица 1. Определение понятия «инновация»

№	Определение	Автор	Источник
1	...новая научно-организационная комбинация производственных факторов, мотивированная предпринимательским духом	И. Шумпетер	Теория экономического развития. М.: Прогресс, 1992.
2	...процесс, в котором изобретение или идея приобретает экономическое содержание	Б. Твисс	Управление нововведениями. М.: Экономика, 2009. — 272 с.
3	...выступает синонимом нововведения или новшества, и может использоваться наряду с ними	Л. Я. Аврашков	Инновационный менеджмент / под ред. проф. В. А. Швандра, В. Я. Горфинкеля. М.: Вузовский учебник, 2004. с. 5.

4	...первое практическое применение нового научно-технического (технологического), организационно-экономического, производственного или иного решения, т. е. как как первое практическое применение новшества.	Г. Б. Клейнер	Словарь основных понятий стратегического планирования, М., 2003
5	...как понятие распространяется на все новые продукты или услуги, способы их производства, новшества в организационной, финансовой, научно-исследовательской и других сферах, на любое усовершенствование, обеспечивающее экономию затрат или создающее условия для такой экономии	П. Н. Завлин	Инновационный менеджмент: справ. пособие / под ред. П. Н. Завлина, А. К. Казанцева, Л. Э. Миндели. 2-е изд., перарб, и доп. М.: ЦИСН, 1998, с. 4.
6	...комплексный процесс создания, распространения и использования новшеств (нового практического средства) для удовлетворения человеческих потребностей, меняющихся под воздействием развития общества		Экономика предприятия / под ред. В. Я. Горфинкеля, Е. М. Купрякова. М.: Бизнес и банки, ЮНИТИ, 1996. с. 351.
7	...деятельность направленная на разработку, создание и распространение новых видов изделий, технологий, организационных форм		Словарь-справочник предпринимателя. М.: Зевс, 1992. с. 84.
8	...не обязательно представляет собой объект не просто внедренный в производство, а успешно внедренный и приносящий прибыль	В. Г. Медынский	Инновационный менеджмент. М.: ИНФРА-М, 2002, с. 6.
Примечание — составлено автором			

Как мы видим из таблицы 1 при определении термина «инновация» не встречается двух одинаковых определений и подвоя итог всего вышесказанного при дефинировании, мы можем сказать, что «инновация» — это трансформация идей в новую или усовершенствованную продукцию, востребованную на рынке, в новый или усовершенствованный технологический процесс или в новый подход к предоставлению услуг.

В настоящее время применительно к технологическим инновациям действуют понятия, нашедшие отражение в Международных стандартах статистики науки, техники и инноваций.

В соответствии с этими стандартами инновация — конечный результат инновационной деятельности, получивший воплощение в виде нового или усовершенствованного продукта, внедренного на рынке, нового или усовершенствованного технологического процесса, используемого в практической деятельности, либо в новом подходе к социальным услугам.

В научной литературе сложились объектный и процессный подходы к понятию «инновация».

1) объектный подход — в качестве инноваций выступают объекты: новые виды продукции (услуги), новые методы и способы производства, новшества в научно-исследовательской, организационной, финансовой, торговой и других сферах, любое усовершенствование, обеспечива-

ющее экономию затрат или создающее условия для такой экономии;

2) процессный подход — инновация определяется как комплексный процесс создания и использования новых потребительских ценностей (товаров, техники, технологии и т. п.) [2].

Из приведенных выше определений, по мнению автора, можно заключить, что понятие «инновация» неоднозначно, а сами инновации могут охватывать практически все сферы деятельности общества и иметь технологическую, организационную или процессную составляющие, иметь революционный или эволюционный характер.

Следует согласиться с мнением О. В. Иншакова, Е. А. Степочкиной, что инновации как объект управления имеют значение не сами по себе, их применение неразрывно связано с целями организации — рост и развитие, обеспечение конкурентоспособности, т. е. инновации представляют собой инструмент конкуренции. Посредством инноваций может быть обеспечено снижение себестоимости, цен, рост прибыли, создание новых потребностей, приток денег, повышение имиджа (рейтинга) новых продуктов, открытие и захват новых рынков, в т. ч. и внешних. Роль инноваций определяется их функциями в общественном развитии.

Во-первых, они являются каналом воплощения в жизнь научно-технических результатов, способствуя интеллекту-

ализации трудовой деятельности, повышению ее наукоемкости (закономерность растущей интеллектуализации общества по мере его движения от ступени к ступени).

Во-вторых, с помощью инноваций расширяется круг производимых товаров и услуг, улучшается их качество, что способствует росту потребностей каждого человека и общества в целом и удовлетворению этих потребностей (закон возвышения и дифференциации потребностей).

В-третьих, инновации дают возможность вовлекать в производство новые производительные силы, производить товары и услуги с меньшими затратами труда, материалов, энергии (закон экономии труда).

В-четвертых, концентрация инноваций в этой или иной сфере помогает привести в соответствие структуру воспроизводства со структурой изменившихся потребностей и структурой внешней среды (закон пропорциональности развития).

Литература:

1. Берикболова, У.Д. Роль государства в повышении конкурентоспособности экономики // Молодой ученый. — 2016. — №5.5. — с. 47–50.
2. Васильев, В.П. Управление инновациями — М.: Дело и сервис. — 2011.
3. Маренков, Н.Л. Инноватика: учеб. пособие / Н.Л. Маренков. — М.: КомКнига, 2005. — 194 с.
4. Берикболова, У.Д., Казбайқызы А., Жанибекова А. Мировой опыт повышения экспортного потенциала страны // Молодой ученый. — 2016. — №5.5. — с. 44–47.

Кәсіпорындағы персоналды басқару қызметін жетілдіру жолдары

Дузельбаева Гульшат Берикбаевна, экономика ғылымдарының кандидаты
Қорқыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университеті, Қазақстан

Нарықтың қалыптасуы бүгінде бұрынғы ескі ойлар, әдістер мен тәсілдер негізінде персонал қызметін шешуге мүмкін болмайтын жаңа мәселелердің қатарына қойып отыр. Бүгінгі таңда күрделі мәселелердің бірі - персонал жұмысын қайта құру және басқару.

«Темірқазық» ЖШС компаниясының іргесі 2005 жылы қаланған. Бес жыл еңбек еткен мерзімінің ішінде пікірлес кәсіпкерлердің шағын тобы Қазақстан Республикасының құрылыс нарығында көшбасшы ретінде танымал болып шықты.

Осы мақсатта ЖШС келесідей кадр саясатын ұстанады:

«Темірқазық» ЖШС тобының алдында тұрған барлық стратегиялық мақсаттар мен міндеттерге сапалы қол жеткізуді қамтамасыз ету мақсатында адам капиталын тиімді пайдалану басқару және дамыту;

Қазақстан экономикасының техникалық, технологиялық және басқару көшбасшы болуды мақсат тұтатын бәсеке-стікке қабілетті және мықты ұжым құру.

Кесте 1. «Темірқазық» ЖШС-дегі жұмыскерлердің жалпы саны

100 адам = Ерлер - 78 адам + Әйелдер- 22 адам

Жоғарғы білім	52%-53
Орта арнайы білім	33%- 33
Орта білім	15%- 12

ҰЛТТЫҚ ҚҰРАМЫ

1) Қазақтар	85 % - 83
2) Орыстар	4% - 3
3) Басқа да ұлттар	2% - 2
4) Түріктер	9% - 10

ЖАС ҚҰРАМЫ

18- 25 жас	16% - 15
25- 40 жас	42% - 47
40- 50 жас	24% - 24
50 ден жоғары	18% - 17
Ескерту - [1] негізінде құрастырылды	

Ұйымның персонал қажеттілігін анықтау үшін мыналарды ескеру қажет:

- ұйымның тапсырмаларын, қызмет ету мен даму бағдарламасын;
- бір уақытта өндірілген өнім көлемін;
- технологияция масштабы, адам орнына роботтарды қолдану мүмкіншілігі;
- ұйым құрылымы мен сапасы, жұмыс орнын және өнімділікті анықтау әдістері;
- ұйымдағы жұмыс уақытының құрылымы мен көлемі. Персоналды тарту мен таңдаудың жоспары мынадай:
- кадрларды ішкі және сыртқы таңдаулардың сәйкестігін анықтау;
- ынталандыру жүйесін бекіту: а) жұмыс құрамын анықтау; б) әр жұмыс орнындағы еңбек жағдайын анықтау; в) персонал дамыту мен карьералық өсуі сызбасын құру; г) жалақы көлемін бекіту;
- персоналды тартудың альтернативті варианттарын жасау;
- еңбек рыногын таңдау;
- персонал тарту каналын анықтау;
- персонал таңдау;
- жұмыс орнында персоналды бейімдеу [2].

Персоналды басқару - бұл комплекстік шешімдер жүйесі, мұның нақты көрінісі 1-ші суретте көрсетілген.



Сурет 1 - Персоналды жоспарлаудың құрамдас бөліктері

Ескерту — автордың құрастыруы

Кәсіпорынды еңбек ресурстарымен қамтамасыз етумен оны қолдану тиімділігімен барлық жұмыстың көлемі мен құрал-жабдықтарды, машиналарды, механизмдерді қолдану деңгейі байланысты болады, осының есебінен өнім өндіру көлемі, оның қзіндік құны, таза табыс және т.б. экономикалық көрсеткіштері өзгеріп отырады.

Кәсіпорынның еңбек ресурстарымен қамтамасыз етілуін нақты кезеңдегі қызметкерлер санын, категориясын, мамандығын жоспар бойынша қажеттілікпен салыстыру арқылы анықталады.

Кесте 2. «Темірқазық» ЖШС еңбек ресурстарымен қамтамасыз етілуі

Жұмыскерлер категориясы	саны		Қамтамасыз етілгені,%
	жоспар	нақты	
Өндіріс қызметкерінің тізімдік орташа саны	200	200	100
Сонымен қатар, жұмысшылар, олардан: Монтаждаушылар	160 / 30	164 / 32	102,5/ 106,7
Сылақшылар, әрлеушілер	90	94	104,4
Көмекші жұмысшылар	40	38	95,0
Инженерлік-техникалық қызметкерлер мен қызметшілер (дизайнерлер)	40	36	90,0
Ескерту- [3] негізінде құрастырылды			

Сонымен қатар, персоналдың сапалық құрамын біліктілік деңгейі бойынша талдау қажет.

Кесте 3. «Темірқазық» ЖШС біліктілік деңгейіне байланысты жұмысшылардың құрамы

Жұмысшылар разряды	Тарифтік коэффициенттер	Жыл соңындағы жұмысшылар саны, адам	
		2014	2015
1	1,00	10	9
2	1,30	15	13
3	1,69	20	25
4	196	50	66
5	2,27	35	33
6	2,63	20	25
Барлығы		150	170
Жұмысшының орташа тарифтік разряды		3,96	4,08
Орташа тарифтік коэффициенті		1,95	1,99
Ескерту- [3] негізінде құрастырылды			

Жұмысшылардың орташа тарифтік коэффициенті мен орташа тарифтік разрядына қарап, оның біліктілік деңгейі есеп беру жылында арифметикалық орташа өлшенген есеппен санағанда бірнеше рет көтерілген.

Жұмысшылардың біліктілік деңгейі көбінесе жасына, еңбек өтіліне (стажы), біліміне және де т.б. байланысты болады. Сондықтан талдау процесінде жұмысшының осы белгісінің өзгеру құрамы зерттеледі.

Жұмыс күшінің қозғалысы арқасында олардың сапалық құрамы өзгеріп отыратындықтан бұл мәселеге талдау кезінде көп назар аударылады.

Кесте 4. «Темірқазық» ЖШС жұмыс күшінің қозғалысы туралы мәліметтер

Көрсеткіш	2015ж.	2016ж.
Жыл басындағы ӨӨП саны	150	180
Жұмысқа қабылданғандар	50	80
Шығып кеткені	20	40
Сонымен қатар: өз еркімен шыққандар	10	20
Еңбек тәртібін бұзғаны үшін жұмыстан босатылғандар	2	8
Жыл соңындағы персонал саны	180	220
Персоналдың тізімдік орташа саны	168	200
Жұмыскерлердің қабылдау бойынша айналым коэффициенті	0,3	0,4
Жұмыстан шыққан жұмыскерлер бойынша айналым коэффициенті	0,12	0,2
Кадрлардың тұрақсыздық коэффициенті	0,07	0,14
Кадрлардың тұрақтылық коэффициенттері	0,77	0,7
Ескерту- [3] негізінде құрастырылды		

Жұмыс күшінің қозғалысын сипаттау үшін келесі көрсеткіштерге талдау жүргіземіз:

Персоналды қабылдаудың айналым коэффициенті (Кк):

$$K_k = \frac{\text{Жұмысқа қабылданған персонал саны}}{\text{Персоналдың тізімдік орташа саны}} = \frac{80}{200} = 0,4 \quad (1)$$

Жұмыстан шыққан жұмыскерлердің айналым коэффициенті (Кжш):

$$K_{ки} = \frac{\text{Жұмыстан шыққан жұмыскерлер саны}}{\text{Персоналдың тізімдік орташа саны}} = \frac{40}{200} = 0,2 \quad (2)$$

Кадрлардың тұрақсыздық коэффициенті (Ктк):

$$K_{тк} = \frac{\text{Тартипті бұзған және өз еркімен жұмыстан шыққан ж. с.}}{\text{Персоналдың тізімдік орташа саны}} = \frac{28}{200} = 0,14 \quad (3)$$

Кәсіпорын персоналы құрамының тұрақтылық коэффициенті (Ккк):

$$K_{\text{кк}} = \frac{\text{Жыл бойында жұмыс истеген ж.с.}}{\text{Кәсіпорын персоналының тизимдік орташа саны}} = \frac{140}{200} = 0,7 \quad (4)$$

Кәсіпорынды еңбек ресурстарымен қамтамсыз етудегі қиыншылықтарды барлық жұмыс күшін толық қолдану, жұмыскерлердің еңбек өнімділігінің өсуі, өндірістің қарқындауы, өндіріс процесін кешенді механикаландыру және автоматтандыру, өнімділігі жоғары жаңа техниканы енгізу, технология мен ұйымдастыруды жетілдіру арқылы шешуге болады.

Жоғарыда көрсетілген шаралар негізінде қажетті еңбек ресурстарын пайдалануды қысқартуға мүмкіндік беретін резервтерді анықтау керек.

Персоналды дамыту жалпы ұйымды жоспарлау жүйесімен тікелей байланысты. Яғни, персоналды жоспарлау сырттай және іштей бірігуі тиіс. Сырттай ол негізгі ұйымдық жоспармен бірігуі тиіс, ал ішкі штатты жоспарлау оқыту, жұмысты анализдеу және жетілдіру функцияларын атқару үшін персонал жоспарлауымен бірігуі тиіс.

Мысалы, 50 жаңа жұмысшы алғанда оларды оқыту керек, оларға кеткен шығын бюджетке қосылуы тиіс. Барлық функцияларға персоналдағы қажеттіліктерді жоспарлаудың тәуелділігі төменгі 2-ші суретте көрсетілген.



Сурет 2 – Ұйым жоспары құрылымы

Ескерту- [4] негізінде құрастырылды

Персоналды жоспарлау жоспарлаудың әр түрімен бірге жүреді, себебі қызметтің әр түрі адам ресурстарымен қамтамсыз етілуі тиіс. Персоналды жоспарлау ұйымдағы дағдарыс жағдайларын шешуге көмектеседі. Мұндай жағдайларға мыналар жатады:

- жұмыс орындардың толмауы;
- жұмыс орнына қызметкердің сәйкес келмеуі;
- жұмысшының жұмыс жағдайына қанағаттанбауы.

Персоналды жоспарлау кәсіпорын тапсырмаларын ұзақ мерзімді орындалуын қамтамсыз етуі қажет және көп шығынға алып келетін персоналдың көбейіп кетпеуін қадағалап отыруы тиіс.

Әдебиеттер:

1. «Темірқазық» ЖШС-нің 2016 жылға арналған даму жоспары (кәсіпорын құжаттарынан 1-журнал).
2. Шапиро С.А. Мотивация и стимулирование персонала. — М.: Гросс Медиа, 2005 г. — с. 224
3. «Темірқазық» ЖШС-нің 2016 жыл бойынша қызметтік есебі.
4. Самоукина Н.В. Что людям надо: Персональные мотиваторы в трудовой деятельности// Кадровик. — М., 2006. — №7. — с. 24-31.

Аграрлық секторда кәсіпкерлікті дамыту бағыттары

Жайберген Назерке Нұрқасымқызы, ГМУ-16–2 оқу тобының студенті;
Умирзакова Меруерт Абдуалиевна, экономика ғылымдарының кандидаты
Қорқыт ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университеті, Қызылорда қаласы, Қазақстан

Тәуелсіз еліміздің аграрлық реформалары жүзеге асыруының барысында күрделі мәселелерінің бірі шағын бизнесті ауыл шаруашылық салаларының экономикалық міндеттермен ұштастыру.

Агрокәсіпкерлік — бүгінгі өркениетті дүниежүзілік экономикалық даму жүйесіндегі болашағы күмән келтірмейтін салалардың бірі болып саналады. Қазіргі таңда агрокәсіпкерліктің, оның негізгі өрісі ауылшаруашылығының келешектегі дамуына мемлекеттің тұрақты әлеуметтік — экономикалық жәрдемінің керектігін тәжірибе көрсетіп отыр. Қазақстан аграрлық ел, ауыл шаруашылығы өнімдерін өндіруді еселеп көтеруге мүмкіндік беретін қуаты, мүмкіншілігі жеткілікті.

Елбасымыз 2017 жылғы 31 қаңтарда Қазақстан халқына жолдаған кезекті жолдауынды: «Аграрлық сектор экономиканың жаңа драйверіне айналуы керек. Қазақстанның агроөнеркәсіп кешенінің болашағы зор. Көптеген позициялар бойынша біз әлемде ірі аграрлық экспорттық өнім өндірушілердің бірі бола аламыз. Бұл, әсіресе, экологиялық таза тағамдарға қатысты. «Made in Kazakhstan» бренді сондай өнімдердің эталоны болуға тиіс. Сонымен қатар, астық өнімдері бойынша біз Еуразияда «нан кәрзеңкесі» болуымыз керек. Шикізат өндірісінен сапалы өңделген өнім шығаруға көшу қажет. Тек сонда ғана біз халықаралық нарықтарда бәсекеге қабілетті бола аламыз» — деп атап айтты [1].

Аграрлық секторда кәсіпкерлікті дамыту Қазақстан экономикасының дамуына, өсуіне, ұлттық табыс, жалпы ішкі өнім, жалпы ұлттық өнім, жұмыспен қамтылу дәрежесі және тағы да басқа көрсеткіштердің артуына тікелей әсер етеді.

Бұл бағытта бәсекелестік қабілеті бар шағын бизнестің аграрлық өндірістік құрылымдарының бір бөлігіне айналып және оның еліміздегі экономикалық үрдістердің белсенді қатысушы болғандықтан, аграрлық секторда бизнесті қалыптастыруға ғылыми негіздемелерді жетілдіру саясатының талдауы үлкен маңызға ие. Сондықтан, бұл мәселені зерттеу қазіргі уақытта тек ғылыми жағынан емес, сондай-ақ өркендетті дамуға ұмтылған жас тәуелсіз елдер үшін өмірлік қажеттілік болып табылады.

Елімізде азық-түлік қауіпсіздігін толық қамтамасыз ету проблемасын шешудің маңызды бөлігі — ол рыноктағы тұтыну бағасын тұрақтандырып, оны халықтың басым көпшілігінің қолы жететіндей деңгейден асырмауды қамтамасыз ету болып табылады. Азық-түлік қауіпсіздігі дегенде, біз көбінесе отандық өнімдер көлемінің халықтың тұтыну сұранысын қанағаттандыруы тұрғысынан қараймыз да, оның шешуші көрсеткіші — халықтың сол өнімдерге экономикалық тұрғыдан қол жеткізу мүмкін-

дігін, яғни олардың бағасының халықтың табысына сәйкес болуын ескере бермейміз. Демек, ауылшаруашылық өнімдерін өндіруді ұлғайтумен қатар, халықтың әл-ауқатын жақсартуда да экономикалық даму тетіктерін жүйелі үйлестіре жүргізу қажет.

Экономиканың өсуі елеулі дәрежеде бәсекеге қабілетті ауыл шаруашылығы өнімдері мен азық-түлікті шетке шығару және шеттен әкелумен анықталады.

Ұлттық экономиканың дамуы үшін бастылардың бірі болып отандық агроөнеркәсіптік кешен табылады. Тиімділігі жоғары агроөнеркәсіп кешенін құру экономикалық тұрақтылықты, тұтынушылардың қажеттілігін толыққанды қамтамасыз етіп қана қоймай, олардың материалдық әл-ауқатын әрі қарай көтерудің негізгі алғышарты болып табылады [2].

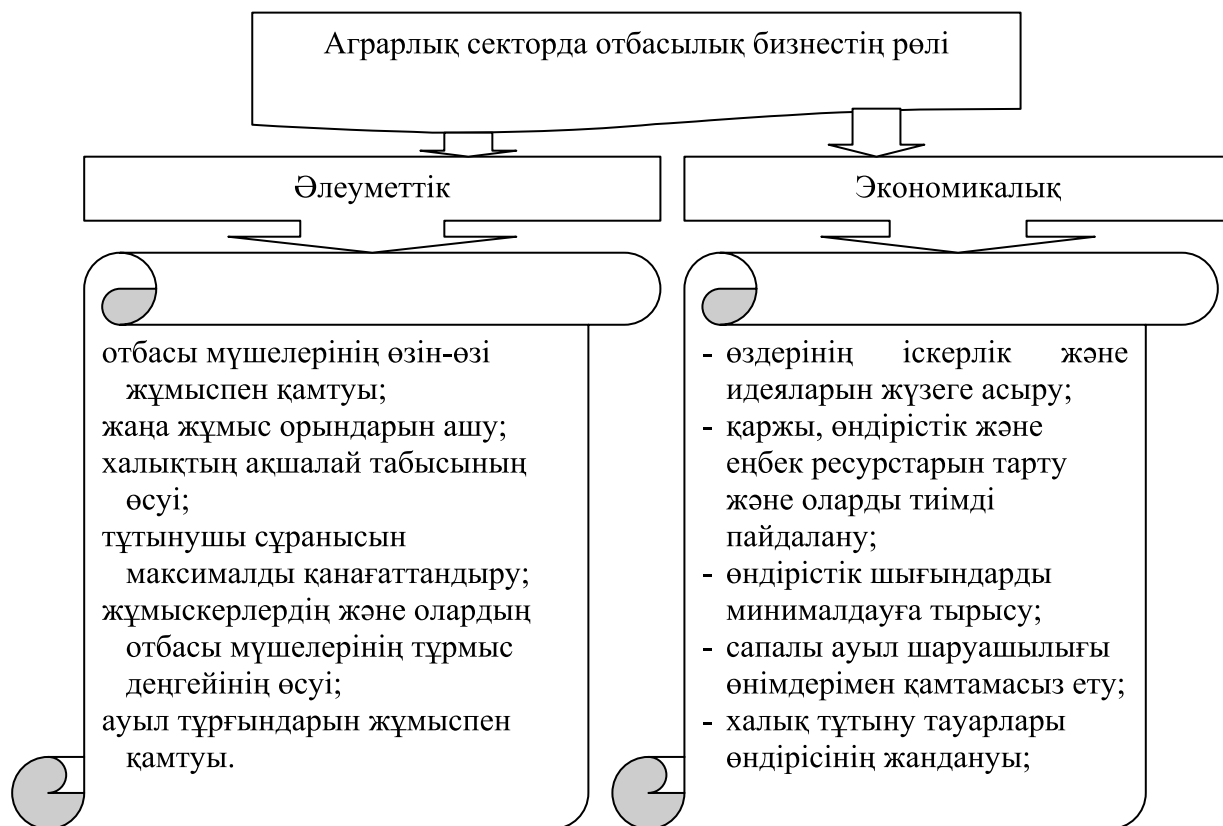
Қазіргі кезде еліміздің азық-түліктен қауіпсіздігін сақтау және оны нығайтумен қатар, ауылдық аумақтардың әлеуметтік-экономикалық даму механизмін жетілдіру, дәлдеп айтқанда, елді мекендер тұрғындарының табыс деңгейін көтеру, экономикалық қызмет салаларын кеңейту, ауыл халқының кәсіпкерлік белсенділігін арттыру өзекті экономикалық мәселелердің біріне айналып отыр.

Бүгінгі таңда ауылдық аумақтарды тұрақты дамыту, бұл бағытта атқарылған іс-шаралар мемлекетіміздің әлеуметтік саясатының құрамдас бөлігі болып табылады. Осыған орай, нарықтық қатынастар жағдайында ауылдың әлеуметтік-экономикалық дамуында кәсіпкерлік қызметті жетілдіру, оның әдістемелік жақтарын зерделеу қажеттілігі туындайды.

Ауылдың әлеуметтік-экономикалық хал-ахуалын көтеруде кәсіпкерлік қызметтің бір түрі ретінде отбасылық бизнесті қалыптастыру мен дамыту мәселесіне ерекше назар аудару орынды.

Аграрлық саладағы отбасылық бизнестің ауыл шаруашылығына негізделген экономикалы елдерде маңыздылығы жоғары. Нарықтық экономикаға өту барысында ауыл шаруашылық өнімдерін өндіретін кәсіпорынның экономикалық қатынастарын түпкілікті қайта құру — қазіргі кезеңдегі аграрлық саясаттың өзекті мәселелерінің негізіне айналып отыр.

Қазақстанның бүгінгі агроөнеркәсіп кешенінің потенциалын халқын асырауға ғана емес, сонымен бірге аграрлық өнімдердің көптеген түрлерін экспортқа өндіру есебінен дүние жүзіндегі алдыңғы қатарлы ауылшаруашылық мемлекет болуына мүмкіндіктері бар. Жақын арада республика экспортының негізгі бағыттары: бидай, мақта талшығы, ет, жүн, қаракөл терісі, былғары және тон-тері шикізаты болып қалмақ. Ұзақ болашақта дайын өнімнің экспортына бағдарлану, ол үшін бәсекеге қа-



Сурет 1. Аграрлық секторда отбасылық бизнестің рөл

білетті өнім өндіретін технология мен техниканы пайдалану негізінде қайта өңдеуші өнеркәсіпті дамыту қажет.

Ауыл шаруашылығында өндірілетін өнімдердің 75 пайызы шағын шаруа қожалықтары мен ауыл тұрғындарының үлесінде. Оларда инновациялық технологияны пайдалану мүмкіншіліктері әлі де шектеулі. Табан ақы, маңдай терлерімен өндірген өнімдерін қалыптасқан нарықтық бағамен өткізуге қол жеткізе алмай келеді. Сондықтан қазіргі таңда сол сәйкессіздікті болдырмау үшін кооперацияны дамыту өзекті болып табылады.

Кооперация — аграрлық сектордың барлық салаларын қамту керек, яғни өнім өндіру, өндірген өнімді сақтау, қайта өңдеу, сұранысқа қарай өткізу, сервистік, басқа қызмет жүйелі атқарылуы тиіс [3].

2015 жылғы 29 қазанда ҚР Президенті Нұрсұлтан Назарбаев «Ауылшаруашылық кооперативтер туралы» ҚР Заңына қол қойды. Аталмыш заң түрлі ауылшаруашылық өндірушілердің экономикалық бірлестігі үшін негізді қамтамасыз етеді. Осыған байланысты «Атамекен» Ұлттық кәсіпкерлер палатасы және Ауыл шаруашылық министрлігі ауылшаруашылық кооперациясын дамыту жөніндегі бірлескен іс-шаралар жоспары даярланып жүзеге асуда.

Ауыл шаруашылығы өндірісін басқаруда ұйымдастыру механизмін жетілдірудің тағы бір себебі, нарықтық қатынастарға көшумен байланысты экономикадағы өзгерістер әсерінен ауыл шаруашылығы саласындағы қалыптасқан басқару құрылымдары әлі даму үстінде, олай дейтін

себебіміз кеңес одағы кезінде ауыл шаруашылығы саласында тек екі ұйымдық құрылым жұмыс жасады, ол совхоздар мен колхоздар және мемлекет басқарушы роль атқарады. Ал нарықтық экономикаға көшумен байланысты ауыл шаруашылығы саласында көптеген жеке меншікке негізделген ұйымдық — құқықтық құрылымдар жұмыс жасауда және олар әлі дамып, қалыптасу үстінде. Сондықтан өндірісті рынокқа бейімдеу үшін оны дұрыс ұйымдастырып, басқара білу қажет.

Елбасы Н.Ә. Назарбаев «Ұлт жоспары — қазақстандық арманға бастайтын жол» атты мақаласында экономиканы дамытудың жолы — шағын және орта бизнеске қолдау көрсету екенін атап көрсетті. Біз тәуелсіздігіміздің 25 жылдық белесінде кәсіпкерлікті дамыту — нарықтағы импортқа тәуелділікті азайту және жұмыссыздықпен күрестің бірден-бір тетігі болатынына көзіміз жетті. Мемлекет басшысының қолдауымен шағын бизнес айтарлықтай дамып, отандық өнімдердің үлес салмағы артты. Әсіресе, ауыл шаруашылығы саласында.

Дамыған мемлекеттер шағын және орта бизнеске қолдау көрсетумен қатар, тиісті деңгейде қорғайды. Бұл елдердің экономикасының табыстылығының сыры да осында. Жалпы, кәсіпкерлікті қорғау әрі қолдау экономиканың маңызды қағидаты болып табылады. Бұл — әлдеқашан дәлелденген қағида. Енді біздің елімізде де Президент ұсынған бес институттық реформа аясында кәсіпкерлер құқығы қорғалатын болады.

Елбасы ұсынған «100 нақты қадам» — Ұлт Жоспарының «Индустрияландыру және экономикалық өсім» атты үшінші бағытында экономиканы әртарапандырудың нақты қадамдары көрсетілген. Мемлекет басшысы осы реформаны бюрократтық шығынсыз жүзеге асыруды талап етіп отыр. Аграрлық секторда әкімшілік кедергілер қысқартудың жолын да ұсынды [5].

Аграрлық сектор — халықтың қолайлы өмір сүруі үшін қажет әрі маңызды сала. Халықты азық-түлік өнімдерімен қамтамасыз ету осы саланың еншісінде болғандықтан, аграрлық сектордың еліміздің экономикалық, әлеуметтік өмірінде айрықша орын алатыны баршамызға белгілі. Сондықтан, ауылшаруашылығында кәсіпкерлік қызметті дамыту мен мемлекеттік қолдауды күшейту қажет.

әдебиеттер:

1. Назарбаевтың Н. Ә. Қазақстан халқына жолдауы. 2017 жылғы 31 қаңтар. <http://www.akorda.kz>
2. Сидорович, А. В., Ә. Ә. Әбішов. Ұлттық экономика. Оқулық. Алматы 2011ж
3. Есполов Т. Ғылым қырағылығы жете меңгерілсе, өнім бұлағына айналады. //Егемен Қазақстан. — 2012. — № 689—693. — 20 қазан
4. Кооперация дегеніміз тиімді. <http://palata.kz/>
5. Әбдіқадыров Р. Аграрлық секторда кедергілер азаяды.// <http://www.akjolgazet.kz>

Особенности агропромышленного комплекса в Казахстане

Ким Венера Владимировна, магистр экономических наук, старший преподаватель;
Абдишова Гульбахыт Бирликовна, магистр экономических наук, преподаватель
Кызылординский государственный университет имени Коркыт Ата (Казахстан)

В данной статье рассматривается развитие агропромышленного комплекса в Республике Казахстан, а также цели, особенности, этапы реализации отраслевой программы развития агропромышленного комплекса на 2013–2020. Целью данной статьи является рассмотрение результатов развития АПК в Республике Казахстан. Объектом исследования в статье является аграрный сектор РК. Практическая значимость исследования связана с выработкой новой Программы развития АПК РК.

Ключевые слова: аграрная экономика, агробизнес, сельхозпродукция, сельхозпроизводство, растениеводство, животноводство.

Агропромышленный комплекс (АПК) является важной составной частью экономики нашей страны, которая включает отрасли по производству сельскохозяйственной продукции и ее переработке и доведению до потребителя, а также обеспечивает сельское хозяйство и перерабатывающую промышленность средствами производства. В структуре АПК выделяют три основные сферы, или группы отраслей и производств:

1. Сельское хозяйство (земледелие и животноводство), лесное и рыбное хозяйство.
2. Отрасли, перерабатывающие сельскохозяйственное сырье, пищевая промышленность, отрасли легкой промышленности, хлопка и шерсти.

Отрасли промышленности, выпускающие средства производства для сельского хозяйства и перерабатывающих сельскохозяйственную продукцию отраслей (сельскохозяйственное машиностроение, машиностроение, выпускающее оборудование для пищевой и легкой промышленности, минеральные удобрения и др.). В эту сферу входят обслуживающие производства, обеспечивающие заготовку, хранение, транспортировку и реализацию продукции АПК.

В агропромышленном комплексе страны до сих пор имеется ряд недостатков — низкие темпы структурно-технологической модернизации отрасли, неудовлетворительный уровень развития рыночной инфраструктуры, мелкотоварность сельскохозяйственного производства, финансовая неустойчивость отрасли, недостаточный приток частных инвестиций на развитие отрасли, дефицит квалифицированных кадров и т. д. [1, с. 8].

Современный АПК находится в сложном финансово-экономическом состоянии: в отрасли действуют убыточные агропромышленные предприятия, себестоимость продукции по-прежнему остается высокой, не снижается кредиторская задолженность. Кроме того, крайне изношены основные производственные фонды, остро не хватает оборотных средств, отсутствуют необходимые методы технологического обновления производственных мощностей, недостаточно эффективны механизмы ведения хозяйственной деятельности предприятий АПК с применением современных технологий производства, управления и организации.

Одной из основных задач обеспечивающих блоков инновационной системы АПК является создание благоприятных

ятных условий для формирования фонда инноваций и освоения их в производстве при сглаживании существующих различий между получаемыми в производстве результатами и потенциалом научно-технических разработок. Имеются в виду как имеющийся в наличии и доступный потребителям количественный набор нововведений, так и их возможности улучшать производственные, экономические и другие показатели агропромышленной деятельности.

Казахстан — агроиндустриальная страна, в которой сельское хозяйство является сферой жизнедеятельности основной части населения. В сельской местности сегодня проживает сорок три процента населения, и от степени развития сельскохозяйственного производства во многом зависит жизненный уровень не только тех, кто работает здесь, но и тех, кто в той или иной мере связан с этой сферой. С уровнем развития сельхозпроизводства тесно связано благосостояние большинства казахстанцев.

За период независимости РК в АПК страны достигнуты значительные результаты: наблюдается постоянный рост производства на базе рыночных отношений, увеличиваются продуктивность и производительность труда, производятся обновление основных фондов и восстановление инфраструктуры отрасли, достигнута самообеспеченность по основным продуктам питания, произошел значительный рост экспорта зерновых, масличных культур, продукции рыболовства.

В настоящее время формируются новые тенденции мировой аграрной экономики и демографии, реальное развитие получили интеграционные процессы в регионе, происходят глобальные климатические изменения. Казахстан вошел в Таможенный союз (далее — ТС), во Всемирную торговую организацию (далее — ВТО).

Однако низкий уровень производительности труда в отрасли, несовершенство используемых технологий, мелко-товарность производства не позволяют вести сельхозпроизводство на интенсивной основе, обеспечивать наиболее полное использование материальных, трудовых и других ресурсов, соблюдать экологические требования. Эти факторы снижают конкурентоспособность отечественного аграрного сектора, что в условиях ВТО и ТС может привести к доминированию импорта зарубежной продукции, вытеснению местных производителей с рынков сбыта.

Происходит рост населения страны с интенсивным приростом потребления продуктов питания и изменением структуры потребления в сторону более качественных продуктов.

До конца текущего года на базе программы «Агробизнес-2020» в Казахстане разработают программу развития агропромышленного комплекса. Ожидается получить в казну 830 млрд тенге дополнительных доходов. Это дает нам возможность уже в этом году перейти от антикризисного плана, который мы в свое время ввели к решению текущих проблем по выполнению задач стратегического развития. В связи главными являются три вопроса. Первый — АПК. По форсированному индустриаль-

но-инновационному развитию на базе программы «Агробизнес-2020» до конца текущего года необходимо подготовить государственную программу развития АПК [2].

Приоритетами этой программы будет увеличение объемов и диверсификация сельхозпроизводства с акцентом на наиболее востребованные рынки и виды продукции, а также экспорт переработанной сельхозпродукции. В документе должно быть прописано доступное кредитование для сельхозтоваропроизводителей, прежде всего, долгосрочное, чтобы «им было выгодно».

Второй-это создание сервисно-заготовительных кооперативов, инфраструктуры для первичной переработки, хранения, сбыта продукции. Третий-это введение в оборот орошаемых земель. В течение ближайших пяти лет ставится задача ввести в оборот как минимум более 600 тысяч га орошаемых земель. Министерство сельского хозяйства и акимы должны вести жесткий контроль за рациональным использованием сельхозземель. Нужно обеспечить эти земли необходимыми объемами воды за счет ремонта аварийных и строительства новых водохранилищ.

Главой государства поставлены новые задачи по АПК. Это и использование потенциала личных подсобных хозяйств, совершенствование системы субсидирования, рациональное использование сельхозземель, а также вопросы введения в оборот орошаемых земель и ветеринарной безопасности. Отдельным блоком обозначены вопросы переработки сельхозпродукции, загруженности перерабатывающих мощностей, развития оптово-распределительных центров и систем хранения продукции.

В изменившихся условиях внешней и внутренней среды, в связи со вступлением Казахстана в ТС и предстоящим вступлением в ВТО, необходимостью применения новых инструментов государственного регулирования и модернизации отрасли разработана новая Программа развития АПК РК. Развитие АПК предполагает проведение аналитических исследований и выработку рекомендаций с привлечением иностранных специалистов, изучение и внедрение передового зарубежного опыта, а также активизацию процесса привлечения зарубежных инвестиций и поиск новых зарубежных рынков сбыта продукции АПК [3, с. 10].

В этой связи особую актуальность приобретает сотрудничество с международными организациями. В настоящее время Казахстан активно сотрудничает с такими организациями как ОЭСР, Продовольственная и сельскохозяйственная организация ООН (далее — ФАО), МЭБ, Организация Исламского Сотрудничества (далее — ОИС).

В рамках сотрудничества с ОЭСР Казахстан получает консультации по вопросам диверсификации и наращивания прямых иностранных инвестиций, а также повышению конкурентоспособности различных отраслей экономики Казахстана, в том числе агропромышленной отрасли.

Правительство Казахстана планирует в декабре принять отраслевую программу развития агропромышленного комплекса на 2013—2020 гг., направленную на создание условий для повышения конкурентоспособности субъектов АПК.

Программа направлена на создание условий для повышения конкурентоспособности субъектов АПК и дальнейшего их развития. Программа широко обсуждалась в регионах республики, с руководителями агроформирований, депутатским корпусом, отраслевыми и бизнес-ассоциациями, экспертами.

Реализация программы будет осуществляться по четырем направлениям: финансовое оздоровление, повышение доступности товаров, работ и услуг для субъектов АПК, развитие государственных систем обеспечения субъектов АПК, а также повышение эффективности систем государственного регулирования АПК.

В рамках программы разработаны механизмы, позволяющие государству облегчить кредитную нагрузку и избежать банкротства сельхозтоваропроизводителей (СХТП). В частности, финансовое оздоровление будет осуществляться через финансирование СХТП для погашения имеющихся задолженностей.

Программа впервые предусматривает такие формы поддержки субъектов АПК, как инвестиционные субсидии, страхование и гарантирование займов субъектов АПК перед финансовыми институтами, фондирование банков второго уровня. В рамках Программы также будет субсидироваться производство продукции растениеводства, животноводства и переработки сельскохозяйственного сырья.

Литература:

1. Мусина, Л. С. Новые механизмы финансирования развития агропромышленного комплекса в рамках Государственной агропродовольственной программы на 2013–2015 годы. // АгроИнформ-2–2015. — № 3 — с. 8–10.
2. Национальное Статистическое Агентство РК. Ежегодные отчеты. kazstat.kz/
3. Агропромышленный комплекс Казахстана. 22 апреля 2010 г. RESMI Инвестиционный финансовый дом, — 10 с.

Государство осуществляет финансирование сельскохозяйственного производства за счет республиканского и местного бюджетов. Средства республиканского бюджета, направляемые на поддержку и развитие АПК, предусматриваются в республиканском бюджете отдельным разделом и включают:

1. Поддержку инвестиционной деятельности, включая приобретение новой техники и оборудования, племенных животных, в соответствии с государственными программами развития АПК;
2. Предупреждение и ликвидацию карантинных и особо опасных инфекционных заболеваний животных, а также проведение научных исследований и мероприятий по охране окружающей среды;
3. Кредитование и страхование в сфере АПК;
4. Дотации на поддержку племенного животноводства и т. д.

Для Казахстана первоочередной задачей в решении проблемы обеспечения продовольственной безопасности страны, становится повышение эффективности отечественного сельскохозяйственного производства, развитие пищевой и перерабатывающей промышленности, совершенствование механизма государственного регулирования агропродовольственного рынка, а также реализация соответствующей интересам национальных производителей внешнеэкономической политики.

Развитие малого бизнеса в Республике Казахстан

Ким Венера Владимировна, магистр экономических наук, старший преподаватель;

Макина Диана Қайратқызы, студент

Кызылординский государственный университет имени Коркыт-Ата (г. Кызылорда)

В данной статье рассматривается развитие малого бизнеса в Республике Казахстан на примере Кызылординской области. Также выявляются принципы и механизмы совершенствования управления малым бизнесом, представлен анализ особенностей малого бизнеса в Кызылординской области. Всё это позволяет выделить его преимущества перед средним и крупным бизнесом.

Ключевые слова: малый бизнес, средний бизнес, кластер, валовой внутренний продукт.

Предпринимательство является реальным фактором не только стабилизации, но и роста экономики Казахстана. Малое предпринимательство содействует поддержанию на должном уровне конкуренции, гибкой перестройке производства, ускорению инновационных процессов, формированию социальной направленности рыночных отношений и росту занятости.

Поддержка и развитие малого бизнеса является приоритетной сферой государственной экономической политики Республики Казахстан. Основная цель малого бизнеса — обеспечение занятости населения, решение его социальных проблем, наполнение потребительского рынка широким ассортиментом товаров и услуг.

Кызылординская область является экономически стабильно развивающимся регионом страны, обладает значительными ресурсами, составляющими потенциал ее уникальных конкурентных преимуществ. Запасы природных ископаемых представлены богатыми месторождениями железных и полиметаллических руд, урана, нефти, поваренной соли, известняка, кварцевых песков.

Кызылординская область является крупным производителем и поставщиком поваренной соли, кварцевого песка, бахчевых, рыбных изделий, и одним из единственных — риса. В области производятся также строительные материалы, швейные изделия, мебель и т. д.

В общем объеме производства Республики на долю области приходится производство 90% риса, 70% поваренной соли. В области стабильно действуют 50 крупных и средних промышленных предприятий. По данным статистического регистра в области на 1 января 2016 г. было зарегистрировано 4652 предприятий малого бизнеса, что намного выше, чем на 01.01.2015 г.

Из зарегистрированных 63,9% (2971 единиц) пред-

приятий являлись действующими, то есть осуществляли или потенциально могли осуществлять экономическую деятельность, 2050 предприятий (69,0% из числа действующих) были активными. В региональном разрезе наибольшее количество активных предприятий малого бизнеса приходится на г. Кызылорда (80,6%), Шиелыйский (4,8%), Казалинский (4,0%) районы [1].

Объем выпускаемой продукции (товаров, работ, услуг) субъектами малого и среднего предпринимательства составил 172,1 млрд. тенге, что выросло по сравнению с соответствующим периодом прошлого года на 1,9%. Одним из основных направлений поддержки предпринимательства является финансово-кредитная поддержка субъектов предпринимательства.

Численность активно занятых в МСП на 1 марта 2016 г. 65700 человек и составила 100%. В общем количестве субъектов МСП доля индивидуальных предпринимателей составила — 82,7%, крестьянских (фермерских) хозяйств — 6,5%, юридических лиц малого предпринимательства — 9,8%, юридических лиц среднего предпринимательства — 1,0% (таблица 1).

Таблица 1. Численность активно занятых в малом и среднем предпринимательстве

	Численность на 1 марта 2016 г. (тыс. чел)	Численность на 1 марта 2016 г. (%)
доля индивидуальных предпринимателей	54333	82,7
доля крестьянских (фермерских) хозяйств	4271	6,5
доля юридических лиц малого предпринимательства	6438	9,8
доля юридических лиц среднего предпринимательства	658	1,0
Итого:	65700	100

Источник: Мониторинг малого и среднего предпринимательства в Республике Казахстан.//Агентства РК по статистике. Экспресс-информация на январь 2016 года [2]

Выпуск продукции (товаров и услуг) субъектами МСП в январе-феврале 2016 года по сравнению с январем-февралем предыдущего года увеличился на 0,6% и составил 27660 млн. тенге. Увеличение налогов в местный бюджет составило почти 30%, число действующих малых компаний выросло за год на 7% [2].

Финансово-кредитная поддержка субъектов малого и среднего бизнеса в области осуществляется через филиалы банков второго уровня, АО «Агрокредитная корпорация», «Фонд финансовой поддержки сельского хозяйства», «ФРП «Даму», микрокредитными и другими кредитными организациями.

По состоянию на 1 января 2016 года из всех отмеченных источников финансирования были выданы кредиты субъектам малого предпринимательства на сумму 13,5 млрд. тенге, в том числе филиалами банков второго уровня 8,8 млрд. тенге. По сравнению с аналогичным периодом прошлого года кредиты банков увеличилось на 1,5 раза.

Регион в стадии интенсивного роста. О чем свидетельствуют такие результаты, как увеличение налогов в

местный бюджет, почти на 30%, и число действующих малых компаний: + 7%. На поддержку развития малого и среднего бизнеса на 2016 год было выделено 571,4 млн тенге. Эти средства были направлены на субсидирование процентной ставки, гарантирование кредитов, сервисную поддержку бизнеса, поддержку предприятий, имеющих валютные кредиты, и т. д. Кстати, в рамках программы «Дорожная карта бизнеса — 2020» региональным координационным советом было одобрено 16 проектов.

В регионе для выполнения поставленных главой государства задач составлен список проектов, включенных в форсированную индустриально-инновационную программу развития. Количество этих проектов на сегодня 138, общая сумма затрат — 267,5 млрд тенге. При этом планируется открытие 9707 новых рабочих мест. В 2015 году было реализовано 27 проектов, а в 2016 году было реализовано 33 проекта [4., с. 30].

В долгосрочной перспективе (в последующие 10 лет) социально-экономическое развитие региона будет базироваться на развитии 5-ти перспективных отраслей:

Первое, учитывая природные особенности региона и то, что область богата полезными ископаемыми, получит дальнейшее развитие горнорудная промышленность.

Для этого будут продолжены работы по реализации проектов:

— «Строительство обогатительной фабрики и расширение рудника Шалкия годовой производительностью 4 млн. тонн свинцово-цинковой руды» — инициатор ТОО «Шалкия Цинк» (стоимость проекта — 43,5 млрд. тенге, рабочие места — 2000). Общие запасы руды на месторождении Шалкия составили порядка 265 млн. тонн руды с содержанием в нем цинка более 8,5 млн. тонн и свинца более 2 млн. тонн.), а также содержание в добываемых рудах редкоземельных металлов.

— Расширение производства по переработке ванадиевых руд — ТОО «Фирма Балауса». Стоимость проекта — 35,0 млрд. тенге, новые рабочие места — 649. Период реализации 2012–2018 годы. В данное время реализован 1-ый этап проекта.

Второе, путем переработки местных полезных ископаемых предусматривается развитие отрасли производства строительных материалов.

В этом направлении планируется реализовать следующие проекты:

— «Строительство стекольного завода в г. Кызылорде» — инициатор АО «СПК Кызылорда» (стоимость проекта — 27,0 млрд. тенге, рабочие места — 1000);

— «Строительство завода по производству цемента мощностью 500 тыс. тонн в год». Стоимость проекта — 7500,0 млрд. тенге.

— «Строительство горно-обогатительного комбината для сухого обогащения кварцевого песка» — инициатор проекта ТОО «Фирма Дана» (стоимость проекта — 4,5 млрд. тенге);

— «Строительство известкового завода» — инициатор проекта ТОО «Шиелитас Онтустик» (стоимость проекта — 570,0 млн. тенге);

— «Строительство цементного завода, мощностью 500 тыс. тонн в год» — инициатор ТОО «Сыр Цементы» (стоимость проекта — 7,5 млрд. тенге).

Для развития этой отрасли есть все предпосылки:

— увеличение потребностей в строительных материалах при реализации программы «Жилье — 2020» и при застройке частного сектора;

— достаточные запасы полезных ископаемых: по известняку более 120 млн. тонн, по кварцевым пескам — порядка 70 млн. тонн и т. д.

Литература:

1. www.e-kyzylorda.gov.kz
2. www.stat.kz
3. www.sayasat.org.kz
4. Казахстан: 2014–2016. Информационно-аналитический сборник. Алматы: Агентство РК по статистике. Алматы, 2016.

Третье, в целях обеспечения продовольственной безопасности необходимо дальнейшее развитие традиционного для нашего региона агропромышленного комплекса, в том числе развитие рыбного кластера.

В этом направлении будут реализованы следующие проекты:

— «Строительство птицефабрики мощностью 6000 тонн мяса птицы» — инициатор СПК «Кызылорда» с привлечением инвестиций частного бизнеса (стоимость проекта — 4,5 млрд. тенге, рабочие места — 413);

— «Обеспечение кормовой базы для птицефабрики» — инициатор СПК «Кызылорда» с привлечением инвестиций частного бизнеса;

— «Расширение молочно-товарной фермы с доведением поголовья скота 660 голов до 1200 голов» — инициатор проекта АО «РЗА»;

— Производство по переработке овощей и фруктов (соки, томатные пасты, консервирование овощей и т. д.);

— Организация новых крупных откормочных площадок, хозяйств репродукторов мясного направления;

— Организация тепличных комплексов, в том числе развитие теплиц, используя удешевленное электричество «Сернокислотного завода» ТОО «СКЗ-У», реализованного в Жанакорганском районе. Также, строительство тепличных комплексов в городе Байконур.

В Кызылординской области стартует проект партнерства государства и бизнеса. Он направлен на развитие малого и среднего бизнеса и получил название «Акниет». В соответствии с данным проектом около ста человек получают безвозмездный грант на открытие и развитие собственного дела. Желающим для участия нужно представить свой проект в одной из шести номинаций: «Социальный предприниматель», «Инновация», «Прикладное искусство», «Забота», «Инициатива» и «Добро». Максимальный объем финансирования — миллион тенге.

Реализация данных мероприятий позволит повысить интерес потенциальных инвесторов для вложения инвестиций в регион, придаст мощный импульс дальнейшему развитию промышленности и послужит основой для качественного роста экономики, а также улучшению благосостояния населения.

Таким образом, практически все основные макропоказатели, характеризующие демографическое, экономическое и социальное развитие Казахстана и его регионов, показывают увеличение в динамике как в абсолютном, так и в относительном выражениях, что означает не только количественное, но и качественное развитие страны.

Развитие свободных экономических зон в Казахстане

Ким Венера Владимировна, магистр экономических наук, старший преподаватель;

Сегизбаева Дана Усеновна, магистр экономических наук, старший преподаватель

Кызылординский государственный университет имени Коркыт-Ата (г. Кызылорда)

В данной статье рассматривается создание, развитие свободных экономических зон в Республике Казахстан, а также представлены особенности их развития в зарубежных странах. Целью данной статьи является выявление механизмов развития свободных экономических зон в Республике Казахстан. Объектом исследования в статье являются зоны свободного предпринимательства в РК. Практическая значимость исследования связана с выработкой новой модели управления, которая предполагает объединение функций развития и продвижения СЭЗ в едином корпоративном центре — АО «Kaznex Invest».

Ключевые слова: предпринимательство, экономическая зона, промышленно-производственные зоны, льготный режим, оффшорные компании.

Ограниченная определенная часть национально-государственной территории, в пределах которой функционируют особые льготные экономические условия для иностранных и национальных предпринимателей (льготы таможенного, арендного, валютного, визового, трудового режима и т. д.) — это свободная экономическая зона (зона свободной торговли, зона свободного или совместного предпринимательства и т. д.). Это создает условия для развития промышленности и инвестирования иностранного капитала. Для того чтобы решить внешнеторговые, общеэкономические, социальные и научно-технические проблемы создаются такие зоны.

Одним из эффективных методов, способных восстановить экономику, преодолеть депрессивное состояние производства и отрасли в период экономического кризиса, являются зоны свободного предпринимательства (ЗСП). Многолетний зарубежный опыт развитых и развивающихся стран это подтверждает. В связи с этим крайне важным и актуальным в казахстанской экономике и экономике стран СНГ является научное, организационное, правовое, экономическое и методическое обеспечение их создания.

Определенными «ловушками» для перемещающихся в масштабах мировой экономики капиталов являются свободные экономические зоны. Кроме привлечения иностранного капитала, используемого для активизации экономических процессов внутри страны, производственные свободные экономические зоны направлены на решение трех основных задач: стимулирование промышленного экспорта и получение на этой основе валютных средств; рост занятости; превращение зон в полигон по опробованию новых методов хозяйствования, полюса роста национального хозяйства. [1, с. 46].

Довольно часто страна не желает полностью открывать свою экономику для притока иностранного капитала или масштабно использовать особый инвестиционный климат. Поэтому она использует частичную, локальную открытость в виде спецзоны. И это является важной причиной образования свободных экономических зон.

Вместе с тем с зонами, образованными для активизации интеграции с мировым рынком, стимулирования

международных экономических связей (зоны свободной торговли, экспортно-производственные, таможенные и др.), функционируют зоны с особым режимом поощрения соответствующих видов деятельности и отраслей производства. Об этом свидетельствует мировой опыт создания и функционирования свободных экономических зон.

Создание свободных экономических зон в промышленно развитых странах, таких как США, Великобритания осуществлялось для реализации региональной политики, ориентированной на оживление мелкого и среднего бизнеса в депрессивных районах. Предприниматели (мелкие и средние) получают большую, чем другие районы страны, свободу деятельности и значительные финансовые льготы. Специальная ориентация на привлечение иностранного капитала отсутствует в этих программах.

Одна из простейших форм свободных экономических зон — это свободные (беспошлинные) таможенные зоны (СТЗ). Зоны первого поколения представлены как этими зонами, так и свободными торговыми зонами. Они существуют с XVII—XVIII вв. Эти зоны представлены транзитными или консигнационными складами для хранения, упаковки и незначительной обработки товаров, предназначенных для экспорта. [2, с. 45].

Также широкое распространение в мире получили зоны свободной торговли (ЗСТ). В США зоны свободной торговли получили довольно большое развитие. Специальный закон США от 1934 г., целью которого является стимулирование торговли, ускорение торговых операций, снижение торговых издержек предусматривал их создание.

На территории со специальным таможенным режимом, где производится экспортная или импортозамещающая продукция создаются промышленно-производственные зоны. Эти зоны пользуются существенными налоговыми и финансовыми льготами.

Зоны третьего поколения (70—80-е годы) представлены технико-внедренческими зонами. Они создаются стихийно или специально с государственной поддержкой вокруг крупных научных центров. В них сосредоточены национальные и зарубежные исследовательские, про-

ектные, научно-производственные фирмы, пользующиеся единой системой налоговых и финансовых льгот.

Территориями с льготным режимом предпринимательской деятельности для фирм и организаций, оказывающих различные финансово-экономические, страховые и иные услуги являются сервисные зоны.

Банковское, страховое дело, морское судоходство, операции с недвижимостью, все виды экспортно-импортных операций, консалтинг представлены концентрацией оффшорного бизнеса. По некоторым оценкам, капитал, задействованный в сфере оффшорного бизнеса, достигает 500 млрд. долл. В нем участвуют почти 2 млн. вкладчиков (юридических и физических лиц), и каждый год регистрируется несколько тысяч новых компаний, увеличивающих объемы оффшорной деятельности. Специалисты оценивают деятельность оффшорных зон весьма неоднозначно. Большинство сходится во мнении, что оффшорные центры зачастую являются местом отмывания «грязных денег» и разного рода банковских афер.

Впервые в Казахстане свободные экономические зоны появились в 1991 году. Это были следующие зоны: Жайрем-Атасуйская в Жезказганской области; Алакульская и Жаркентская в Талдыкорганской области; субзона на базе предприятия «Талдыкорганвнештранс» в Талдыкоргане; Лисаковская в Костанайской области и свободная торговая зона «Атакент» в г. Алматы. Отдельные области (Атырауская, Восточно-Казахстанская, Карагандинская и Мангистауская) были объявлены свободными экономическими зонами. Вновь создаваемые специальные экономические зоны представляют собой ограниченные территории РК, на которых действует особый правовой режим.

Чтобы ускорить следующие процессы: развитие регионов для активизации вхождения экономики республики в систему мировых хозяйственных связей, создание высокоэффективных экспортоориентированных производств, освоение выпуска новых видов продукции, привлечение инвестиций, отработка правовых норм рыночных отношений, внедрение современных методов управления и хозяйствования, а также решение социальных проблем, в нашей республике создаются СЭЗ.

Административные советы могут формировать финансовые фонды или в случае совпадения границы СЭЗ с границей административно территориальной единицы, единый бюджет. В связи с этим бюджеты Акмолинской, Кызылординской и Лисаковской СЭЗ одновременно являются и бюджетами соответственно гг. Акмолы, Кызылорды, Лисаковска. В Жайрем-Атасуйской СЭЗ формируется финансовый фонд, так как она включает в себя территории г. Каражала, п. Жайрем, п. Шалгинский и земли запаса Жезказганской области [3, с. 19].

Доход финансового фонда или бюджета СЭЗ образуется за счет общегосударственных и местных налогов и сборов, уплачиваемых юридическими и физическими лицами, зарегистрированными на территории СЭЗ в качестве налогоплательщиков. Платежи в специальные

фонды, предусмотренные действующим законодательством, не могут быть источниками формирования финансового фонда (бюджета).

В соответствии с Налоговым кодексом РК осуществляется налогообложение на территории СЭЗ, которое представлено льготным режимом для хозяйствующих субъектов: подоходный налог с юридических лиц взимается в размере 20% (против 30%).

В соответствии с Законом РК «О государственной поддержке прямых инвестиций» помимо льготы по подоходному налогу с юридических лиц, хозяйствующим субъектам для реализации приоритетных проектов могут предоставляться льготы и преференции:

— в виде государственных натуральных грантов;

— на срок до 5 лет с момента заключения контракта — в виде понижения ставки подоходного налога, земельного налога и налога на имущество до 100% основной ставки, а также на последующий период до 5 лет — в пределах не более 50% основной ставки.

В начале 90-х годов в нашей республике образование первой СЭЗ не принесло задуманных результатов из-за несовершенства правового и организационного механизма функционирования. Кроме этого не было достаточной самостоятельности в финансовых, налоговых и других вопросах. Несмотря на это в развитии данных зон сейчас наметились определённые тенденции.

В 1993 г. со дня образования Лисаковской СЭЗ объем промышленного производства увеличился в 22,9 раза, рост производства составил 74%. Были сохранены действующие предприятия, созданы десятки новых в легкой и пищевой промышленности. Это в свою очередь позволило расширить ассортимент выпускаемой продукции. Субъекты малого и среднего предпринимательства получили динамичное развитие. Их удельный вес в общей сумме доходов бюджета значительно увеличился (59,8%). Для Административного совета появилась возможность вовремя и в полном объеме финансировать проекты, осуществлять текущие платежи по выплате заработной платы и пенсий

С первого года работы Акмолинской СЭЗ произошло оживление и оздоровление промышленных предприятий, наблюдается ежемесячный рост объемов выпускаемой продукции на 1,5–2%. Средства из фонда экономического и социального развития были направлены на реализацию программы СЭЗ, обустройство и расширение столицы.

Город Кызылорда получил статус специальной экономической зоны. Это позволило реализовать следующие мероприятия: восстановление работы длительно простаивающих предприятий, освоение новых производств, оказание поддержки малому и среднему предпринимательству, привлечение инвестиций. Так в Кызылординской СЭЗ уже функционируют совместные предприятия по добыче нефти и газа, и есть конкретные предложения по организации производства лекарственных препаратов (Индия), обуви (Турция), расширению производства мяса

кур (Испания), выпуску прохладительных напитков (Израиль) и др.

Новая модель управления предполагает объединение функций развития и продвижения СЭЗ в едином корпоративном центре — АО «Kaznex Invest». В настоящее время данная модель прорабатывается. Работа по дальнейшему строительству инфраструктуры будет продолжена. Новый законопроект затронет следующие вопросы: налогообложение, лицензирование, таможенное регулирование и функциональное устройство СЭЗ. В данный момент началась его разработка.

Литература:

1. Кондраков, Н. П., Кондраков И. Н. Основы малого и среднего предпринимательства: практическое пособие. — М.: ИНФРА-М, 2013. — 46 с.
2. Овчиникова, С. Г. Зоны свободного предпринимательства. — СПб.: изд-во СПбГУЭФ, 1996
3. Кажыккен, М. З. «Региональные инфраструктуры Казахстана: экономические зоны» — Журнал об инновационной деятельности «Инновации». — № 7 (117), июль 2008 г., стр. 19–22.

Анализ качества жизни населения региона

Махамбетова Мария Алиевна, магистр экономических наук, старший преподаватель
Кызылординский государственный университет имени Коркыт Ата, Казахстан

На современном этапе среди множества проблем, стоящих перед обществом Казахстана, важную роль играет повышения качества жизни населения.

Качество жизни представляет собой сложную синтетическую категорию, аккумулирующую все необходимые для личности условия существования, уровень развития и степень удовлетворения всего комплекса материальных и нематериальных потребностей и интересов людей. Наиболее важными составляющими элементами качества жизни выступают такие показатели экономического благосостояния населения, как доходы и сбережения населения, уровень социального обеспечения и потребления материальных благ и услуг. Кроме того, оно включает в себя условия труда и занятости, быта и досуга, жилищные условия, состояние здоровья, образование, экологическую и социальную безопасность жизнедеятельности [1].

Численность населения области на 1 декабря 2016 года по текущим данным составила 769,5 тыс. человек, из них 39,6 тыс. человек приходится на казахстанских граждан г. Байконур. По сравнению с соответствующим периодом 2015 года она увеличилась на 13,3 тыс. человек или на 1,7%.

Состояние здоровья населения, как индикатора социального благополучия общества, зависит не только от уровня и ресурсов системы здравоохранения и социального обеспечения в стране, но и от ряда других факторов — ведение здорового образа жизни, охрана окружающей среды обитания и проживания людей и т. д.

При правильной организации и управлении СЭЗ доказывают свою эффективность. В городах Астана и Актау они по части поступлений налогов уже оправдали свое существование. У некоторых СЭЗ есть определенные трудности. Но эти трудности возникают у самой управляющей компании. В городах Астана и Актау льготами правильно пользуются те компании, которые знают свои права и могут их отстаивать. Эксперты считают, что надо предоставить гарантии сохранности преференций на весь период действия. Это в свою очередь даст предпринимателям ощущение стабильности.

Наибольшее распространение среди зарегистрированных инфекционных заболеваний за 2016 год получили острые инфекции верхних дыхательных путей — 2716,3 случаев на 100000 населения; острые кишечные инфекции — 167,3; туберкулез органов дыхания — 58,4; сифилис — 40,1; педикулез — 38,6 [2].

В регионе, позитивные изменения последнего десятилетия проявились в улучшении показателей уровня жизни населения: сократились доля низкодоходного населения, доля населения, имеющего доходы ниже стоимости продовольственной корзины. По данным обследования домашних хозяйств доля населения, имеющего доходы ниже прожиточного минимума, по Кызылординской области в 2016 году составила 3,1%, что на 0,2 процентных пункта ниже, чем в соответствующем периоде предыдущего года. Вместе с тем, по сравнению с соответствующим периодом предыдущего года, показатели глубины бедности и остроты бедности на уровне прошлого года.

В 2016 году доля населения с доходами, использованными на потребление, ниже величины прожиточного минимума составила по области 3,1%, в том числе в городской местности — 2,5%, в сельской — 3,4%.

Как видно из таблицы 1, в регионе сохраняется значительная дифференциация доли населения, имеющего доходы ниже прожиточного минимума, в городской и сельской местности. Так в отчетном периоде значение показателя в сельской местности превысило значение показателя городской местности на 0,9 раза и составила 3,4%.

Таблица 1. **Население, имеющее доходы ниже величины прожиточного минимума**

	Все домашние хозяйства, единиц	в них населения, человек	Домашние хозяйства, имеющие доходы ниже величины прожиточного минимума		
			число домашних хозяйств, ед.	в них населения, человек	доля населения, %
Всего по области	145496	734320	3135	22450	3,1
в том числе:					
в городской местности	60239	300692	1004	7530	2,5
в сельской местности	85257	433628	2131	14920	3,4

В 2016 году среднедушевые номинальные денежные доходы населения в месяц составили 54491 тенге, что на 9,2% выше, чем в соответствующем квартале 2015 года и снижение на 7,2% по реальным денежным доходам.

Наибольшие доли расходов на покупку продуктов питания в потребительских расходах домашних хозяйств, как и прошлые годы, приходится на мясо и мясопродукты (18,1%), хлебопродукты и крупяные изделия (9,4%) и молочные продукты (5,1%) (табл. 2).

Несмотря на *принятые меры* по сдерживанию роста цен, *наблюдается значительный рост цен на потребительские товары*. В декабре 2016 г. повышение цен отмечено на фрукты и овощи свежие — на 9,2%, из них: на огурцы — на 77,2%, помидоры — на 58,4%, картофель — на 20,1%, перец сладкий — на 16,4%, чеснок — на 9%, молоко сырое — на 7,2%, масло животное — на

7,1%, яйца на 5,4%, алкогольные напитки, табачные изделия — на 3,8%, чай — на 1,3%.

В группе непродовольственных товаров прирост цен составил на канцелярские товары на 4,8%, бытовые приборы — на 3,0%, стеклянные и керамические изделия — на 2,9%, фармацевтическую продукцию — на 2,6%, предметы домашнего обихода — на 2,1%, транспорт — на 1,6%, также повышение цен отмечено на бензин на — 2,5%. В группе платных услуг цены повысились на воздушный пассажирский транспорт на 41,9%, путевки на экскурсии и отдых — на 4,9%, парикмахерские — на 4,1%, услуги в области отдыха и культуры — на 2,5%, железнодорожный пассажирский транспорт — на 2,4%, услуги транспорта — на 1,8% (табл. 3).

Одним из основополагающих факторов оценки уровня жизни населения является ситуация на рынке труда. На-

Таблица 2. **Доля расходов населения на покупку продуктов питания в среднем на душу населения, кг**

	Все домашние хозяйства	в том числе:	
		городской местности	сельской местности
Хлебопродукты и крупяные изделия	37,9	34,1	40,8
Мясо и мясопродукты	14,9	13,8	15,6
Рыба и море продукты	3,3	3,0	3,4
Молоко и молочные продукты	44,6	42,4	46,1
Яйцо (штук)	29,9	31,0	29,0
Масла и жиры	5,4	5,5	5,4
Фрукты	36,2	30,6	40,1
Овощи	26,2	25,8	26,5
Картофель	10,4	9,9	10,8
Сахар, джем, мед, шоколад, кондитерские изделия	10,3	9,0	11,3

Таблица 3. **Индекс потребительских цен (в процентах)**

	декабрь 2016 г.		Январь-декабрь 2016 г. к январю-декабрю 2015 г.
	ноябрю 2016 г.	декабрю 2015 г.	
Индекс потребительских цен	101,5	108,4	114,3
Базовый индекс потребительских цен	101,0	108,4	115,1
Индекс цен для групп населения: с наименьшими денежными доходами	101,3	108,8	
с наибольшими денежными доходами	101,5	107,6	114,4

блюдается снижение уровня безработицы в регионе по сравнению с прошлым годом, в 2016 г. он составил 4,8%. Общая численность самостоятельно занятого населения на протяжении последних лет остается в пределах 120800–121971 человек, что составляет почти треть всего насе-

ления региона в трудоспособном возрасте или более 30% от общей численности экономически активного населения. При этом 70,5% нынешнего числа самостоятельно занятого населения приходится на сельскую местность страны против 29,5% — в городах (таб. 4).

Таблица 4. Занятое и безработное население региона

	2016 г.	
	человек	в процентах к 2015 г.
Рабочая сила (экономически активное население)	343365	105,5
Занятое население	326970	105,7
наемные работники	204999	102,3
самостоятельно занятые работники	121971	112,0
Безработное население	16395	102,4
Лица, не входящие в состав рабочей силы	154956	100,3

В 2016 г. среднемесячная номинальная заработная плата одного работника составила 117584 тенге, на крупных и средних предприятиях 126085 тенге. С 1 января 2016 г. минимальная заработная плата установлена в размере 22859 тенге.

Одним из важных условий жизни населения является обеспеченность населения жильем. На сегодняшний день Кызылординская область занимает одну из ведущих мест в стране по строительству и эксплуатации жилья. В январе-декабре 2016 г. на строительство жилья было направлено 40895 млн. тенге. В общем объеме инвестиций в основной капитал, доля освоенных средств в жилищном строительстве составила 19,0%. Основным источником финансирования жилищного строительства являются собственные средства застройщиков, удельный вес которых составляет 42,2%.

В январе-декабре 2016 г. общая площадь введенных в эксплуатацию жилых домов составила 543696 кв. м., из них индивидуальными застройщиками 390022 кв. м. Ин-

декс физического объема введенного жилья к 2015 году составил 116,8%. Средние фактические затраты на строительство 1 кв. метра в январе-декабре 2016 г. включая общей площади жилых домов построенные населением, составили 64,0 тыс. тенге [3].

Неблагоприятная экологическая обстановка региона оказывает негативное воздействие на здоровье человека. Только выбросы загрязняющих веществ от стационарных источников загрязнения в атмосферу на душу населения региона приходится 0,131 тонн.

Вместе с тем, экологический фактор существенно влияет на возможности выбора человека. Бедность, ограничение выбора, как правило, способствуют экологической деградации. В свою очередь рост благосостояния является средством обеспечения большой свободы выбора экологических условий предпочтительного образа жизни. Без удовлетворительного вопросов здоровья человека, обеспечения здоровой среды обитания невозможно ни устойчивое развитие, ни человеческое развитие.

Литература:

1. Нагимова, А. М. Эффективность деятельности государственных органов управления как фактор повышения качества жизни в регионе: проблемы оценки и измерения. — Казань. 2009. — 188 с.
2. Социально-экономическое развитие Кызылординской области за 2016 год. Статистический сборник. г. Кызылорда, 2017, с. 123.
3. Темпы жилищного строительства в регионах.//Литер. 2017, № 156 (1335).

Қазақстан өңірлерінің әлеуметтік-экономикалық дамуын талдау

Мұхтарова Ақмарал Мұхтарқызы, экономика ғылымдарының магистрі, Қызылорда қаласы

Қазақстан, орасан зор аумақта орналаса отырып, әлеуметтік-экономикалық дамудың аймақтық ерекшеліктерге ие, олар шаруашылық байланыстарға, тауарлардың, капиталдың, жұмыс күшінің ағымының шарттарына және жалпы мемлекеттің экономикалық әлеуетіне едәуір ықпал етуге қабілетті. Өңірлердің бірінің екіншісінен арта қалушылығы өмір сүру деңгейінің төмендеуіне, шаруашылық қызметтің аз қарқындылығына, өнеркәсіптің аз диверсификацияланған салалық құрылымына, ғылыми-техникалық әлеуеттің төмендеуіне, әлеуметтік саланың дамымауына әкеледі. Берілген қатерлер мемлекетке экономикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету бойынша күрделі қиындықтар туғызады.

Қазақстан өңірлері экономикасын төмендегідей сыныптауға болады [1]:

1. Атырау, Маңғыстау, Батыс Қазақстан, Ақтөбе және Қызылорда облыстарын мұнай-газ облыстары деп анықтауға болады. Олардың айрықша қасиеттері: инвестициялардың анағұрлым жоғарғы деңгейі (елге салынған барлық капитал салымдарының 50%-дан астамы), монобағытты экономика, әлсіз дамыған ауыл шаруашылығы және қайта өңдеу секторлары. Басқа сипатты сәттерге облыстар ішіндегі стагнациялық периферияларды, кедейшілік пен жұмыссыздықтың жоғарғы деңгейін атауға болады.

2. Өнеркәсіптік облыстар анағұрлым кең кеңістікті қамтиды, ол шығыстан орталыққа қарай тарылады. Бұл Павлодар, Шығыс Қазақстан және Қарағанды облыстары. Берілген облыстар үшін қара және түсті металлургияның ірі ресурстары, болашағы бар қайта өңдеу секторы, әртарапандырылған өндіріс, анағұрлым дамыған перифериялар тән. Статистикаға сәйкес, өнеркәсіптік облыстарда ел тұрғындарының 23,3%-ы өмір сүреді.

3. Солтүстіктегі Қостанай облысын және оңтүстіктегі Жамбыл мен Оңтүстік Қазақстан облыстарын аграрлы-индустриалдық облыстар деп атауға болады. Аталған үш облыс та ауыл шаруашылығына анағұрлым нақты маман-

данған, бірақ өнеркәсіптік әлеуетті дамыту үшін ресурстары да бар. Сонымен бірге бұл облыстар тартымды табиғи ресурстарға бай. Оңтүстік аграрлы-индустриалды облыстарда жер суармалы, ал солтүстікте — қолдан суарылады. Аймақта республика тұрғындарының 27,4%-ы тұрады.

4. Ауылшаруашылығы облыстары екі массивке бөлінген. Оларға оңтүстік-шығыстағы Алматы облысы және солтүстіктегі Солтүстік Қазақстан және Ақмола облыстары жатады. Олардың ауылшаруашығындағы мамандануы ортақ, бірақ өсу серпіні әр түрлі. Әлсіз өндірістік кешен. Ауылшаруашылық облысына ресми түрде қазақстандықтардың 20%-ы қарайды.

5. Республикалық маңызы бар Алматы және Астана қалалары — бұл тұтыну орталықтары. Олардың ерекшелігі тұрғындар табыстарының жоғары деңгейінің болуында және қызмет саласының дамығандығында. Олардың сауда айналымы жалпы республикалық айналымның жартысын дерлік құрайды.

Қазақстан өңірлерін сыныптау өңірлердің дамуындағы ағымдағы жалпы ұқсастықтарға негізделеді және бес топты бөледі: мұнай-газ, өнеркәсіптік, аграрлы-индустриалдық, ауылшаруашылық, тұтыну орталықтары. Мұнай алпауыты Атырау облысын, Алматы мегаполисін және елорда Астана қаласын есепке алмағанда, Қазақстанның барлық аймақтарында дерлік қалыптасқан жағдай қанағаттанарлық емес және қазақстандық экономиканың мұнай-газ секторы мен қызмет көрсету секторына бұрмалануын көрсетеді. Қазақстан аймақтарының экономикалық даму деңгейінің әртараптануын 1-кестеден көруге болады.

Жоғарыдағы кесте көрсеткіштері өңірлік экономикалық дамудың біркелкі еместігін сипаттайды. Егер Атырау, Маңғыстау, Батыс Қазақстан, Ақтөбе, Қарағанды, Павлодар облыстары, Алматы және Астана қалаларындағы жан басына шаққандағы ЖАӨ көлемі орташа республикалық деңгейден 1,5 есе көп болса, онда Қостанай,

Кесте 1. Қазақстан өңірлерін жан басына шаққандағы ЖАӨ бойынша топтастыру

Жан басына шаққандағы ЖАӨ, орташа қазақстандық шамасынан, %	Облыстар	Өңірдің ЖАӨ-нің жалпы республикалық шамасының ішіндегі үлесі, %
100%-дан астам	Атырау, Маңғыстау, Батыс- Қазақстан, Ақтөбе, Қарағанды, Павлодар облыстары, Алматы қаласы, Астана қаласы	68,6
100%	Қызылорда	3,8
50%-дан астам	Қостанай, Ақмола, Солтүстік- Қазақстан, Шығыс-Қазақстан	15,3
50%-дан кем	Алматы облысы, Жамбыл облысы, Оңтүстік Қазақстан облысы	12,3
Ескерту — [2] негізінде құрастырылған		

Ақмола, Солтүстік Қазақстан, Шығыс Қазақстан облыстарында орташа республикалық деңгейден екі есе аз. Берілген ахуалдың ушығуына дүниежүзілік экономикалық дағдарыс себепші болды, ол шаруашылықтың барлық салаларына әсерін тигізіп, өңірдің даму басымдылықтарын, қызмет ету ерекшеліктерін өзгертті.

Жалпы өңірлік өнімнің негізгі үлесі жетекші аймақтарға шоғырланған: Атырау, Маңғыстау, Батыс Қазақстан, Ақтөбе, Қарағанды, Павлодар облыстарында, Алматы және Астана қалаларында шоғырланған және 68,6%- құрайды.

Өңірдің инвестициялық тартымдылығы мен инвестициялық белсенділігін, сонымен бірге экономикалық даму

алғышарттарын жан басына шаққандағы негізгі капиталға салынған инвестициялар көлемі анықтайды. Берілген көрсеткіш бойынша 2010–2015 жж. аралығындағы кезеңде жетекші өңірлер Атырау, Маңғыстау облыстары және Астана қаласы болып табылады (кесте 2). Өңірлердің бұл тобы елдің басқа аймақтарымен салыстырғанда инвестициялық тартымдылығын сақтауда.

Қарастырылып отырған кезеңдегі аймақаралық әртараптануының серпіні көрсеткендей, жан басына шаққандағы негізгі капиталға салынған инвестициялар деңгейінің ең үлкен және ең кіші мәндерінің қатынасы алдындағы әлсіз өңірлерге инвестициялар көлемін ұлғайту арқылы қысқарады.

Кесте 2. Жан басына шаққандағы негізгі капиталға салынған инвестициялар көлемі, мың тенге

Өңір	2010ж.	2011 ж.	2012 ж.	2013 ж.	2014ж.	2015 ж.
Қазақстан Республикасы	219	269	288	290,3	302,6	325,9
Ақмола	138	191	202	153,6	167,7	196,4
Ақтөбе	322	406	437	468,6	493,8	547,3
Алматы	87	143	187	175,0	197,2	199,1
Атырау	1574	1666	2156	2157,2	2003,6	1883,0
Батыс-Қазақстан	303	366	394	392,8	279,2	267,7
Жамбыл	30	121	215	134,9	101,4	143,4
Қарағанды	113	156	159	169,9	186,7	238,0
Қостанай	107	122	138	153,8	171,2	186,1
Қызылорда	164	271	250	359,1	314,1	355,6
Маңғыстау	630	920	722	706,3	690,9	711,9
Оңтүстік Қазақстан	55	86	133	102,3	105,3	120,1
Павлодар	174	199	221	255,8	278,2	352,3
Солтүстік Қазақстан	57	63	77	90,6	117,6	168,5
Шығыс Қазақстан	89	114	98	108,0	173,1	190,9
Астана қ.	721	732	557	559,6	794,7	811,9
Алматы қ.	377	361	276	283,8	290,2	313,3
Ең үлкен және ең кіші мәндердің қатынасы	52	26	28	24	20	15
Ескерту — [2] әдебиет негізінде құрастырылған						

Жан басына шаққандағы негізгі капиталға салынған инвестициялар көлемін талдау көрсеткендей, Астана қаласында, сондай ақ Атырау, Маңғыстау облыстарында бұл көрсеткіш жалпы республикалық көрсеткішті 2–7 есе асады. Жамбыл, Оңтүстік Қазақстан, Алматы, Ақмола, Қостанай облыстары сияқты аймақтарда берілген көрсеткіш жалпы республикалық деңгейден төмен.

Осылайша, Қазақстан өңірлері бойынша инвестициялардың біркелкі емес бөлістірілуін атауға болады, бұл аймақтардың әртараптану мәселесін қиындатуы ықтимал, әлемдік тәжірибе көрсеткендей, шаруашылықтың өңірлік құрылуының өзгерісіне, әлеуметтік-экономикалық даму деңгейіндегі аймақаралық теңсіздіктің пайда болуына және мәселелі және депрессивті аймақтар санының ұлғаюына әкеледі.

Тұрғындардың өмір сүруінің өңірлер бойынша әр түрлілігі өңірдегі тұрғындардың өмір сүру деңгейінің біркелкі еместігін және поляризациясын сипаттайды. Өңірлік әле-

уметтік ерекшеліктерді адам әлеуетінің даму индексі (АӘДИ) арқылы бағалауға болады, ол БҰҰ-ның Даму бағдарламасымен әзірленген. Бұл интегралды көрсеткіш үш құрамдастан тұрады: табыстан (жан басына шаққандағы жалпы аймақтың өнімнен), өмір сүру ұзақтығынан (туылғанда күтілетін өмір сүру ұзақтығынан) және білім деңгейінен тұрады, соңғы құрамдас ересектердің білімділігімен және балалар мен жастардың біліммен қамтылуын сипаттайды.

АӘДИ бойынша аймақтық ерекшеліктер едәуір, мәселен, 0,745 жоғары индексі тек төрт аймаққа ғана сәйкес келеді: Астана, Алматы қалаларына, Атырау және Маңғыстау облыстарына. Басқа аймақтарды АӘДИ төменірек. Жеке алғанда, Ақтөбе облысының индексі 0,551-ге тең және Үндістанның АӘДИ-не сәйкес келеді. Шығыс Қазақстан облысының индексі 0,399 бұл Ауғанстанның индексіне сай келеді (кесте 3). Салыстыру үшін кестеде Қазақстан облыстарының АӘДИ-мен салыстыруға болатын елдер көрсетілген.

Тұрғындардың 40%-дан астамы тұратын, АӘДИ-і төмен өңірлер адам ресурстарын миграциялық алмастыруға беруі мүмкін, бірақ олардың қарқыны олардың өңірлік орталықтарының өміршеңдігіне тәуелді болады, бұл өзінің ішкі перифериясының адам ресурстарын тарту

және өз тұрғылықты халқын сақтап қалу үшін жасалады. Мұның барлығы егер оған тиімді әлеуметтік саясат қарсы тұра алмайтын болса, онда объективті факторлар әсерінен өңірлер тұрғындарының сапасы анағұрлым терең ерекшелетіндігін білдіреді.

Кесте 3. Қазақстан өңірлері бойынша адам әлеуетінің даму индексі (АӘДИ), 2015 ж.

Өңір	Адам дамуының индексі	БҰҰ тізіміндегі орны	Мемлекет	БҰҰ сыныптамасы бойынша АӘДИ
Астана қ.	0,820	37	Катар	0,831
Атырау	0,769	57	Мексика	0,770
Алматы қ.	0,721	83	Эквадор	0,720
Маңғыстау	0,653	110	Монғолия	0,653
Ақтөбе	0,551	134	Үндістан	0,547
Батыс Қазақстан	0,525	138	Лаос	0,524
Оңтүстік Қазақстан	0,491	147	Шығыс Тимор	0,495
Қызылорда	0,487	148	Ангола	0,486
Алматы	0,480	151	Мадагаскар	0,480
Павлодар	0,476	153	Папуа-Жаңа Гвинея	0,466
Қостанай	0,432	163	Комор аралдары	0,433
Жамбыл	0,423	168	Гамбия	0,420
Қарағанды	0,413	169	Судан	0,408
Шығыс Қазақстан	0,399	172	Ауғанстан	0,398
Ақмола	0,359	175	Мали	0,359
Батыс Қазақстан	0,356	176	Гвинея-Бисау	0,353
Ескерту — [3] әдебиет негізінде құрастырылған				

Талдау нәтижелеріне сәйкес, өңірлердің шектен тыс экономикалық теңсіздігі тек перифериялық аудандардың экономикалық тұрақсыздануына және жалпы аймақтық өнім көрсеткішінің өсуінің қысқаруына ғана емес, сондай ақ болашақта елдің экономикалық өсу қарқындарының төмендеуіне әкеледі.

Сондықтан, өңірлердің тұрақты дамуы тұрғысынан алғандағы мемлекеттік саясаттың негізгі міндеттерінің бірі олардың пропорциялық емес дамуындағы алшақтықты қысқарту болып табылады. Бірақ бұл шараны тек жетекші аймақтардың деңгейін төмендету есебінен ғана емес, сонымен бірге артта қалушы өңірлерді әлеуметтік-экономикалық көтеру негізінде іске асыру қажет.

Әдебиеттер:

1. Темирова А. Б., Абдимомынова А. Ш. Социально-экономическая дифференциация регионов Республики Казахстан // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Экономика. 2016. № 1. с. 58–69.
2. Регионы Казахстана: статистический ежегодник. Астана, 2015. www.stat.gov.kz
3. Exclusive сравнил ИРЧП в регионах Казахстана. www.exclusive.kz

Кәсіпкерлік қызметті мемлекеттік реттеу және дамыту әдістері

Мұхтарова Ақмарал Мұхтарқызы, экономика ғылымдары магистрі, оқытушы Қызылорда қаласы

Аннотация. Нарықтық экономика жағдайында кәсіпкерлік — шаруашылық қызметінің маңызды түрі. Экономиканың тұрақты болуы және оның бәсекелік сипатын қалыптастырудың басты күштерінің бірі кәсіпкерлікті жетілдіру болып табылады. кез келген елдің экономикасы бірқалыпты даму үшін мемлекет қо-

лынан келетін жағдайлардың бәрін жасауы керек. Кәсіпкерлікті дамыту үшін субъектінің белгілі бір дәрежеде еркіндігі мен құқығы, шаруашылық қызметінің бағытын таңдауда еркіндігі, қабылданатын шешімдерге, одан туындайтын нәтижелерге тәуекелдіктің болуы қажет. Кәсіпкерлікті дамыту және реттеу — нарықтық дамытудың кепілі. Сондықтан да, кәсіпкерлік тәңірегіндегі көптеген мәселелердің көтеріліп жатуы да оның экономикадағы рөлінің өте маңыздылығын дәлелдейді.

Негізгі сөздер: кәсіпкерлік, нарық, баға, салық, лицензия, инвестиция, бизнес-инкубатор, тауар.

Мемлекеттік реттеудің тікелей әдістері, негізінен, кәсіпкерлік қызмет субъектілерінің мінез-құлқына ықпал етудің әкімшілік құралдарын пайдалануға байланысты. Мемлекеттік реттеудің ондай әдістеріне кәсіпкерлік қызмет субъектілерін мемлекеттік тіркеу, кәсіпкерлік қызметтің жекелеген түрлерін лицензиялау және т. б. жатқызуға болады. Кәсіпкерлік қызметті мемлекеттік реттеудің маңызды бағыттарының бірі өнімнің, жұмыстардың және қызметтердің сапасына бақылау жасау болып табылады. Нарықтық қатынастар жағдайында тұтынушылардың құқықтарын қорғауды қамтамасыз ету мәселелері маңызды және елеулі мағынаға ие болады. Нормативтік-құқықтық актілерде қазіргі таңда негізге алынатын ұстанымдар айқын тұжырымдалған:

- тұтынушылардың тауарлар қауіпсіздігіне құқығы;
- тауарлар, жұмыстар, қызметтер туралы дұрыс ақпарат алу құқығы;
- сапасы нашар тауарлар мен қызметтер келтірген залалды өтеу.

Кәсіпкерлік қызметті мемлекеттік реттеудің келесі бағыты бағалар мен тарифтерді мемлекеттік реттеу болып табылады. Нарықтық экономикасы дамыған елдерде баға басқарудың маңызды құралы және мемлекеттік реттеу нысаны болып саналады.

Қазақстан Республикасында баға белгілеу жүйесі сұраныс пен ұсыныс ықпалымен қалыптасқан еркін (нарықтық) бағалар мен тарифтерді қолдануға негізделген және бағалардың төмендегідей: еркін бағалар; көтерме (босату) бағалар; бөлшек сауда бағалары; реттелетін бағалар түрлерін қарастырады. Еркін бағалар тараптардың келісімімен тағайындалады және ҚР Үкіметі белгілеген тізбеден басқа барлық тауарлар мен қызметтерге таралады. Еркін бағалар екі түрлі болады: көтерме және бөлшек. Көтерме (босату) бағалар дайындаушының тұтынушымен келісімі бойынша құрылады, олар қосылған күн салығы мен акциздерді қамтиды және жұртшылықтан басқа барлық тұтынушылармен есеп айырысқанда қолданылады. Бөлшек сауда бағаларын халыққа тауар сатумен айналысатын коммерциялық ұйымдар анықтайды, ол бағалар қосылған күн салығын және сауда үстемақысын енгізе отырып белгіленеді.

Реттелетін бағаларды уәкілетті мемлекеттік органдар немесе жергілікті өзін-өзі басқару органдары тауарлар мен қызметтерге ҚР Үкіметі тағайындаған тізбе бойынша белгілейді.

Кәсіпкерлік қатынастарды салықтық реттеу бір мезгілде мемлекеттің бюджетке түсетін салықтардың және басқа да міндетті төлемдердің толық түсуін қамтамасыз ету бойынша қызметі де, мемлекеттің орнықты экономи-

калық өсуді қамтамасыз ету мақсатында жеңілдіктер мен артықшылықтар берудегі қызметі де болып табылады. Кәсіпкерлік қызметті ынталандыратын салық құралдары қатарына, мысалы, салық мөлшерлемелерін саралау, негізгі құралдардың жеделдетілген амортизациясын өткізу, әр түрлі салық жеңілдіктерін, кейбір арнайы салық режимдерін жатқызуға болады.

Арнаулы салық режимдері төмендегідей түрлерге бөлінеді:

1) шағын бизнес субъектілері үшін арнаулы салық режимі, ал оған кіретіндер: патент негізіндегі арнаулы салық режимі; онайлатылған мағлұмдама негізіндегі арнаулы салық режимі;

2) шаруа және фермерлік қожалықтар үшін арнаулы салық режимі;

3) заңды тұлғалар — ауылшаруашылық өнімдерін өндірушілер және селолық тұтыну кооперативтері үшін арнаулы салық режимі (ҚР СК 426-бабының 1-тармағы).

Патент негізіндегі арнаулы салық режимін келесі шарттарға сай келетін жеке кәсіпкерлер қолданады:

- 1) жұмыскерлер еңбектерін пайдаланбайтындар;
- 2) қызметін жеке кәсіпкерлік формасында жүргізетіндер;
- 3) салық кезеңі (күнтізбелік жыл) ішіндегі табысы ең аз 200 жалақы мөлшерінен (ары қарай — ЕАЖМ) аспайтындар.

Патент құнын жеке кәсіпкер жарияланған табыстың 2%-ы көлемінде мөлшерлеме қолдану жолымен есептейді. Патент құны бюджетке:

1) жеке табыс салығы түрінде — патент құнының 1/2 көлемінде

2) әлеуметтік салық түрінде — Әлеуметтік сақтандырудың мемлекеттік қорына «Міндетті әлеуметтік сақтандыру туралы» ҚР Заңына сәйкес есептелген әлеуметтік аударымдар сомасын шығарып тастағандағы патент құнының 1/2 көлемінде төленеді.

Лицензиялау туралы заң лицензиялауға жататын қызметтің түрлерінің, қосымша түрлерінің жете қарастырылған тізбесін белгілейді. Сөйтіп, «Лицензиялау туралы» Заңның 11-бабына сәйкес, лицензиялауға төмендегі салалардағы қызметтің жекелеген түрлері жатқызылады:

- 1) өнеркәсіп; 2) атом энергиясын пайдалану; 3) улы заттар айналымы; 4) техникалық қауіпсіздік; 5) көлік; 6) есірткі, психикаға әсер ететін заттар; 7) ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету; 8) жедел іздестіру шараларын өткізу үшін арнайы техникалық құралдар; 9) қаруландыру, әскери техника және қарудың жекелеген түрлері, жарылғыш заттар және олар пайдаланылатын бұйымдар айналымы; 10) ғарыш кеңістігін пайдалану; 11) ақпараттан-

дыру және байланыс;12) білім беру;13) бұқаралық ақпарат құралдары14) ауыл және орман шаруашылықтары, жерге орналастыру, геодезия және картография;15) денсаулық сақтау;16) жеке және заңды тұлғаларға қызмет көрсету;17) ойын бизнесі;18) ветеринария;19) сот-сараптау;20) мәдениет;21) қаржы саласы және қаржы ресурстарын шоғырландыруға байланысты қызмет;22) сәулет, қала құрылысы және құрылыс;23) ҚР мемлекеттік рәміздерін әзірлеу;24) кеден ісі;25) этил спирті мен алкоголь өнімі өндірісі және айналымы, темекі өнімдерінің өндірісі;26) валюталық құндылықтарды пайдалануға байланысты қызмет;27) тауарлар экспорты және импорты. [1]

Кәсіпкерліктің әлеуметтік-экономикалық маңызы:

- ол нарықтық экономикаға икемділік береді;
- халықтың қаржы және өндірістік ресурстарын тартуға әсер етеді;
- Монополияға қарсы әлеуеті бар;
- ғылыми-техникалық прогреске бағытталған алғы шарттарды жасайды;
- нарықтық шаруашылықтың еңбекпен қамту және басқа әлеуметтік мәселерін шешеді.

Кәсіпкерлік қызметін қолдау және дамыту жөнінде ел президенті биылғы 31 қаңтар 2017 жылғы жолдауында: «Біздің стратегиялық мақсатымыздың бірі — елдің ішкі жалпы өніміндегі шағын және орта бизнестің үлесі 2050 жылға қарай кем дегенде 50% болуын қамтамасыз ету». Бұл — өте өршіл мақсат, бірақ оған қол жеткізуге болады. Оны орындау үшін қазіргі кезеңде мынадай қадамдар жасалуы қажет.

Шағын несие беру аясын кеңейтіп, кәсіпкерлерге кепілдік жасау және қызмет көрсету тетіктерін белсенді пайдалану керек. Бұл шараларды бизнес жүргізу және қаржылық сауаттылыққа үйрету ісін ұйымдастырумен қатар атқару керек.

Жаппай кәсіпкерлікті қолдау тетіктерін одан әрі жетілдіру керек. Қазақстанның әр өңірі жаппай кәсіпкерлікті, соның ішінде отбасылық кәсіпкерлікті дамыту бағытында кешенді шаралар ұсынуға тиіс.

Сондай-ақ, бизнестің қазіргі қолданыстағы реттеушілік жүктемесі өсімнің жаңа моделін жасау міндетімен үйлеспейді. Дамыған елдердің озық стандарттары мен тәжірибесін енгізу керек. Бұл жұмысты әсіресе өңірлік деңгейде атқару маңызды».-делінген. [2]

Қазақстанда кәсіпкерліктің, әсіресе шағын және орта бизнестің дамуы экономикалық реформаларды жүзеге асыруда маңызды рөл атқарады. Ал, бизнестің жоғары деңгейде дамуын қамтамасыз ету үшін мемлекет тарапынан белгілі бір дәрежеде қолдау көрсетілуі керек. Жеке

бизнесті мемлекеттік қолдау және дамытуды жүзеге асыру жолдары ретінде келесілерді атауға болады:

- Мемлекеттік органдар жанынан жеке кәсіпкерлік проблемеларын зерделеу және оны дамыту ұсыныстарын әзірлейтін ғылыми-зерттеу институттарын құру;
- Орталық мемлекеттік және жергілікті атқарушы органдардың жанындағы сарапшылық орталықтарды ұйымдастыру;
- Жеке бизнесті мемлекеттік қолдау және дамытудың қаржы институттарын құу;
- Бизнес-инкубаторлардың және идустриялық аймақтардың қызметін ұйымдастыру.

Елімізде бизнесті, соның ішінде шағын және орта бизнесті, әсіресе инновациялық бизнес пен венчурлік бизнесті дамытуға мемлекеттік даму институттарының қызметін ұтымды пайдалану және үйлестіру едәуір ықпал етеді. Олар жеке бизнес субъектілерінің қалыптасуы мен экономикалық өсуін ынталандыру, сондай-ақ елдегі жалпы инновациялық және инвестициялық белсенділікті арттыру, оның ішінде жоғары технологиялық, ғылыми сымдылықты өндірістерді, өндірістік инфрақұрылымды және өңдеуші өнеркәсіпті дамытуға жәрдемдесу, ел экономикасына ішкі және сыртқы инвестицияларды тарту мақсатында құрылады. [3]

Кәсіпкерлік қызметті дамыту мақсатында мынадай іс-шараларды жүзеге асыру қажет:

- мемлекет тарапынан кәсіпкерлікті барынша қолдау;
- мақсатты бюджеттік қаржыландыру саясатын жүргізу;
- жеңілдетілген несие беру саясатын жүргізу;
- кәсіпкерлер құқығын қорғайтын орган жұмысын жандандыру;
- кәсіпкерлік қызметті тіркеуден өткізу кезіндегі қиыншылықтарды жою;
- тексеруші органдар санын қысқарту;
- заңдардың орындалуын қамтамасыз ету, т. б.

Жалпы өркениетті елдердің қай қайсысын алсақ та өздерінің экономикалық және әлеуметтік мәселелерін шешуде кәсіпкерлікке арқа сүйейді. Себебі кәсіпкерлік халықтың әл-ауқатын арттырумен қатар қосымша жұмыс орындарының ашылуына да себебін тигізеді. Кәсіпкерліктің осындай және басқа да экономикалық және әлеуметтік функциялары оны дамыту мәселесін маңызды мемлекеттік міндеттер қатарына жатқызуға және экономиканы реформалаудың ажырамас бөлігі деп қарастыруға негіз береді. Техникалық прогресс, тұтынушы сұранысын толық қанағаттандыру кәсіпкерліктің тиімділігіне байланысты болады.

Әдебиеттер:

1. Жұмаев Ж. Экономиканың мемлекеттік реттелінуі. Оқу құралы. Орал 2001.
2. Мемлекет басшысы Н. Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы. 2017 жылғы 31 қаңтар.
3. Абдимомынова А. Ш., Мактамкул Қ. Государственная поддержка развития венчурной индустрии Евразийский Союз Ученых. № 3 (12) / 2015. ЧАСТЬ 2 с. 168–171

Еңбек нарығында әйел жұмыс күшін пайдалану ерекшеліктері

Нургабылова Меруерт Нургабыловна, магистрант;

Абдимомынова Алма Шакирбековна, экономика ғылымдарының кандидаты, доцент

Қызылорда мемлекеттік университеті, Қызылорда қ., Қазақстан

Қоғамдық өндіріске қатыса отырып, жұмыс істейтін әйелдер жиынтық жұмыс күшінің бір бөлігі болып табылады. Әйел жұмыс күшінің ұдайы өндірісінің экономикалық сипаттамасы ретінде келесі жайттарды атап өтуге болады:

- әйелдердің еңбекке араласу сипаты (сала, өнеркәсіп бөлігі, мамандығы);
- еңбек мазмұны (қандайда бір өнеркәсіптік операцияларды орындауы);
- еңбек түрі (бір жақты, жай, күрделі);
- еңбек ету шарттары (қалыпты, зиянды, ауыр);
- еңбек өнімділігі (ұзақтығы, жұмыс уақыты, жалпы және кәсіби еңбек өтілі, жалақы).

Қазіргі заманғы экономикалық теория әйел мен ер адам еңбегін ұсынуды екі түрлі өзгеше фактор ретінде қарастырмайды. Сондықтан тек әйелдің жұмыс күшін ғана ұсыну үлгілері жоқ. Іс жүзінде, кез-келген үлгі әйелдің, сондай-ақ ерлердің де жұмыс күшін зерттеуде қолдануға тиісті болуы қажет, бірақ мұнда гендерлік ерекшеліктерді ескеру мүмкіндігі болуы тиіс. Соның салдарынан әйел жұмыс күшін ұсынудың экономикалық талдауы еңбекті ұсынудың қарапайым үлгісіне сүйенеді.

Отбасылық жағдайларға байланысты ерлерге қарағанда әйелдер үшін үйде өткізетін уақыт бағалы болып саналады. Сондықтан, әйелдердің ұнататын басымдылықтар топтамасы, ерлердің ұнататын басымдылықтарын сипаттайтын қисықтарға қарағанда, иілген болып орналасады.

Еңбек ұсынысының үлгісін талдауда табыс тиімділігі (эффeктивтісі) мен орын басу тиімділігі қарастырылады.

Табыс тиімділігі табыстың өзгеруіне жауап ретінде жұмыс ұзақтығының өзгерісінен тұрады (тұрақты жалақы ставкасы кезінде). Табыс тиімділігі теріс белгіге ие, яғни табыс көбейгенде жұмыс уақыты қысқарады.

Орын басу тиімділігі жалақы ставкасының өзгеруіне жауап ретінде жұмыс уақытының ұзақтығының өзгеруін білдіреді. Орын басу тиімділігі оң белгіге ие, яғни жалақы ставкасы өскен сайын жұмыс уақытының ұзақтығы артады.

Табыс және орын басу тиімділіктерінің әсерінің бірқатар зардаптары бар. Біріншіден, еңбексіз табыстың көбеюі жағдайында табыс тиімділігі қызметі көрінеді, ол еңбек рыногында ұсынылатын жұмыс күшінің көлемінің азаюына байланысты. Әйелдер үшін мұндай жағдай күйеуінің табыстары көбейгенде немесе түрлі трансферттік төлемдердің (балаға жәрдемақы) көбеюіне байланысты.

Екіншіден, жалақы ставкасының өзгеруі жағдайында, екі тиімділіктің де әрекеті білінеді, бірақ екеуі екі бағытта сипатталады. Еңбекті ұсыну үлгісі келесі қорытынды жасауға мүмкіндік береді: яғни жалақы ставкасының төмен-

дігі жағдайында орын басу эффектісінің қарқыны артады; ал жалақы ставкасының жоғарғы деңгейінде табыс тиімділігі басым болады; нәтижесінде ұсынылатын еңбек көлемі мен жұмыс уақытының ұзақтығы қысқарады. Тиімділіктердің мұндай ықпалы еңбек ұсынысының жеке қызметінің артқа қарай иілген қисық ретінде бейнеленуіне алып келеді [1].

Бірақ барлық елдердегі әйелдер жалақысының ерлер жалақысынан төмен екендігі белгілі (дегенмен, күйеуінің табысы есебінен құралатын еңбексіз табыс деңгейі жоғары), сондықтан әйел еңбегін ұсынуды бейнелейтін қисық сызық 1-суреттегідей болып көрінеді деген тұжырым жасаймыз.

Мұндай қорытынды жасауымызға негіз болған — еңбекті ұсынудың қарапайым үлгісі. Алайда, әйел жұмыс күшін ұсынуды талдау тұрғысынан осы үлгімен тығыз байланысты отбасы ролі және уақыт бөлінісі сияқты сипаттамаларды жете қарастыруды ұйғардық.

Отбасын құру және онымен байланысты міндеттемелер әйел жұмыс күшін ұсыну шектері мен қарқынына белгілі бір дәрежеде ықпал етеді. Осы ретте отбасы жұмыс күшін ұсыну үлгісі өзінің пайдалылық функциясын ұлғайтатын отбасының дара бірлігі ретінде жеке тұлғаны талдауды арттырады.

Отбасы жұмыс күшін ұсыну үлгісі тұтынушылық мінез-құлықтың стандартты үлгісіне ұқсас болып келеді, яғни мұнда да жеке тұлға шектеулі табысты түрлі тұтыну игіліктерінің арасында бөліске салады [2].

$$U = u(L_1, \dots, L_m, C) \quad (1)$$

мұндағы:

L_i — отбасының i -мүшесінің бос уақыты;

C — отбасы тұтынатын игіліктер жиынтығы.

$$PC = V + \sum W_i H_i \quad (2)$$

мұндағы:

V — отбасының еңбексіз табысы;

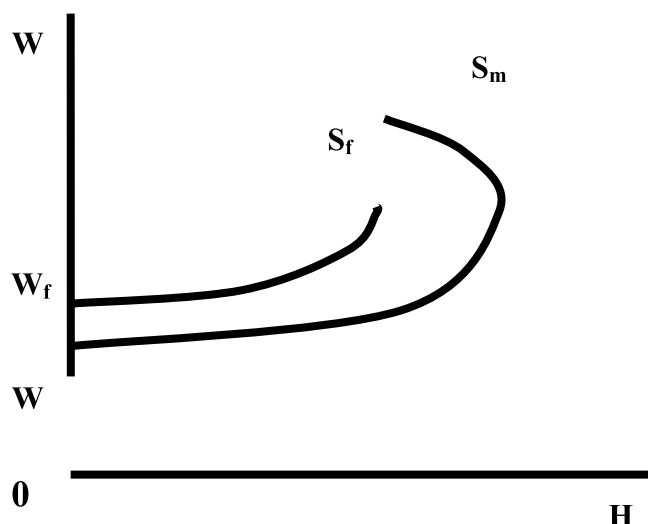
W_i — отбасының i -мүшесінің жалақы ставкасы;

H_i — отбасының i -мүшесінің жұмыс уақыты.

Сондай-ақ, $H_i + L_i = T$; T — жалпы уақыт көлемі.

Бұл үлгінің басты қасиеттерінің бірі — симметриялылығы, яғни күйеуінің табыс көлемінің өзгеруі әйелдің жұмыс істеуге деген ынтасына, ал әйелінің табыс көлемінің өзгеруі күйеуінің жұмыс істеу ынтасына бірдей әсерін тигізеді.

Аталмыш үлгінің басты мәселесі отбасы функциясының пайдалылығын негіздеу немен және кім арқылы анықталады деген сұраққа жауап беру болып саналады. Оған жауап беру жолдарының бірі отбасы басшысының басымдылығы жүйесіне келіп тіреледі. Немесе бұл жүйе, Г. Беккердің айтуынша, «альтруист» — барлық мүше-



Сурет 1. Әйел жұмыс күшін ұсыну қисығы

лердің жайын ойлауды басты орынға қоятын отбасының бір мүшесі жайында болып отыр. Іс жүзінде мұндай бағыт мүмкін емес және үлгінің мүмкіндіктерін шектейді.

Осындай қиындықтарды ескере отырып, кейбір зерттеушілер баламалы бағытты жасақтап шығарды. Мысалы, Литольд отбасы ішіндегі шешімдерді қабылдауды дуополиялық принцип бойынша шешуді қарастырады [3]. Бұл принцип бойынша отбасының әрбір мүшесі өзінің бос уақытына және отбасылық тұтынуға тәуелді жеке пайдалылығын арттырады, яғни:

$$U = u(L_i, C_i) \quad (3)$$

Қазіргі заманғы экономикалық теорияда жасақталған және жоғарыда қарастырылған еңбек ұсынысы үлгілері мен әйел мен ер адам жұмыс күшін ұсынудың ерекшеліктерін ескеретін сипаттамалары (модификациясы) әйел еңбегін ұсынуды түсіндіруші параметрлерді эмпирикалық бағалауға алып келді. Осы бағыттағы көптеген зерттеулердің басты қорытындысы ретінде төмендегілерді атап өтуге болады:

— әйел жұмыс күші еңбегін ұсыну жалақыға қатысты икемді болып табылады;

— мұндай икемділік шамасы абсолюттік мән бойынша нольден жоғары;

— еңбексіз табыс бойынша еңбекті ұсыну параметрлері еркектермен салыстырғанда жоғары және қарама-қарсы болып келеді.

Сондай-ақ, қазақстандық еңбек рыногында ұсынылатын жұмыс күшінің басым бөлігін әйелдік еңбек ресурстары құрайтындығын атап өтуіміз керек. Сондықтан біз, әйел жұмыс күші түсінігіне өзіндік көзқараспен былайша түсінік беруге тырыстық, яғни: «әйел жұмыс күші дегеніміз — әйелдің ағзасы, сондай-ақ, жеке тұлғасы иелік ететін және әйел арқылы қандай-да бір өнім немесе қызмет түрін өндіруге жұмсалатын табиғи және рухани қабілеттерінің жиынтығы».

Әйелдер барлық мамандықтарды меңгерген, жоғарғы білімі және біліктілік әлеуетке ие. Рыноктық эконо-

мика жағдайында қалыптасатын бәсекелес орта әйелдің іс-әрекеті мен психологиясын өзгертеді, олардың белсенділігін, өз мүдделерін қорғай алу және тәуекелге бару қабілеттерін арттырады. Әйелдер жақсы және жоғарғы ақылы жұмыс орындары, еңбек шарттары, басқаруға қатысу үшін күреске түсе алады. Мұндай бәсеке түрлі нысанда көрінуі мүмкін: жаңа және бұрынғы қызметкерлер арасында, әйелдер мен ерлер арасында, белгілі бір мамандық немесе сала шеңберінде әйелдер арасында және т. б. Алайда, біздің қоғамымызда көптеген әйелдерде мемлекеттік бюджеттік салада кепілдендірген төменгі, бірақ сенімді жалақыға сүйенуші түсінік қалыптасып қалған. Біздің пікірімізше, мұның себебін материалдық қамтамасыз етілу жайының жеткіліксіздігі мен үй және отбасына қатысты жауапкершілікпен байланысты түсіндіруге болады деп ойлаймыз.

Еңбек рыногында тауар ретінде ұсынылатын жұмыс күшінің бәсекеге қабілеттілігі оның рыноктағы нақты қоғамдық қажеттілікке сәйкес келуі мен оны қанағаттандыру шығындарының дәрежесіне қатысты басқа қызметкерлерден ерекшелігін сипаттайды. Тұтыну қасиеті мен баға — тауардың бәсекеге қабілеттілігін қалыптастыратын басты элементтер. Мұндай түсінік бойынша бәсекелестік жұмыс күшінің сапасы деген мәселеге келіп тіреледі, яғни: «жұмыс күшінің сапасы — бұл еңбек үдерісі кезінде бейнеленетін адам қасиеттерінің жиынтығы. Мұндай қасиеттер құрамына: қызметкердің біліктілігі мен жеке мінез-құлығы, оның физиологиялық және әлеуметтік-психологиялық ерекшеліктері (денсаулық жайы мен ақыл-ой қабілеті), сондай-ақ бейімделуі, икемділігі, ынтығасы, жаңашылдығы, кәсіби бағыты және кәсіби қажеттілігі енеді».

Еңбек үдерістерін мемлекет арқылы реттеудің нақты шараларының болмауы нәтижесінде әлеуметтік-еңбек қатынастарында, іс жүзінде, шеттетушілік (дискриминация) орын алады. Дискриминация — негізсіз және өз бетімен құқықты шектеу және біреуге ол басқа болғаны үшін шет-

тетушілік жасау. Шеттетуге қызметкерлердің жынысына, нәсіліне, жасына қарай әртүрлі категориялары ұшырауы мүмкін. Гендерлік дискриминация бір жыныс өкілдерінің басқа жыныс өкілдерімен салыстырғанда артықшылыққа ие болуы, негізінен әйелдерге зиянын тигізетін іс-тәжірибе болып саналады [4].

Еңбек саласындағы дискриминацияның бейнелену нысандары әртүрлі. Бастылары ретінде екі түрін ерекше атауға болады: еңбек ақы төлеудегі дискриминация және жұмысқа қабылдауда кездесетін дискриминация. Әйел рыноктық экономиканың субъектісі және жұмыс күшін сатушы ретінде ерлермен салыстырғанда тиімсіз жағдайды иеленеді. Бір сөзбен айтқанда, экономикалық қатынастар жүйесінде әйелдер екінші ретте. Мұның мәнісін меншік қатынастары негізінде де түсіндіруге болады: гендерлік теңсіздіктің түп-тамыры — әйелдерді ресурстарға иелік етуден алшақтату. Ал Халықаралық Еңбек Ұйымының анықтамасы бойынша: «Еңбек рыногындағы гендерлік дискриминация үшін себеп болып табылатындар: адамның жынысы, отбасылық немесе азаматтық статусы,

жүктілік және бала туу, отбасы жағдайы және отбасылық міндеттер» [5].

Экономикалық теория жоғарыда қарастырылған үлгілердің барлығында да дискриминацияның рынокта көрінуін қарастырады, бірақ себептерін талдамайды.

Сонымен бірге, қарастырылған теориялық тұжырымдамалар дискриминацияны талдауда еңбек рыногының түрлі шектеріне баса назар аударады. Айталық, дискриминацияны қолдану және кәсіби сегрегация үлгілері әйелдер мен ерлер мүмкіндіктерінің теңсіздігі себебін сұранысқа байланысты түсіндіреді. Ал статистикалық дискриминациялық үлгі әйел жұмыс күшін ұсыну сипаттамаларына қатысты мәселелерге сүйенеді. Осыған орай, дискриминация мәселесі аса күрделі, оның ерекшеліктері жұмыс беруші үшін экономикалық жағынан тиімді болып, рынокта жою мүмкіндіктерінің әлсіздігін байқатады. Әйелдердің дәстүрлі отбасылық репродуктивті міндеті еңбек жолындағы үзіліске және адами капиталға инвестиция салудағы айырмашылықтарға жетелейді, сәйкесінше, адами капитал мөлшерінің аз жинақталуына ықпал етеді.

Әдебиеттер:

1. Боулус А., Экштейн З. Политика в области занятости в условиях глобализации экономики / перевод с английского // — МБР. — Женева, 1996. — 232 с.
2. Зущина Г. М., Костин Л. А. Трудовые ресурсы и трудовой потенциал общества. — М., 2004. — 160 с
3. Литольд М. Условия эффективности в экономике / перевод с французского. — М., 1998. — 340 с.
4. Абдимомынова А. Ш., Махамбетова М. А., Жусупов А. Е. Гендерная структура занятости в Казахстане: проблемы дискриминации
5. Международный журнал экспериментального образования. 2015. № 3—3. с. 370—372.
6. Костин Л. А. Международная организация труда (МОТ) — мировой центр социально-трудового законодательства. — М., 1999. — 122 с.

The theory and practice of acceptance of management decisions in modern business

Rysmakhanova Gulmira Zhumabekovna, associate professor of the economic theory and state administration»s department;
Elibayev Nurlan Amankosovich, undergraduate of 1 course, specialty «State and Local Administration»

Kyzylorda state university

Abstract. *Studying of the theory of management decisions and their acceptance in practice in the conditions of changeable economic and the political situation which developed in our country will help the entities carefully and to deliberately make various decisions for scheduling of development and assessment of the existing reality. Professionalism of the manager consists in ability to develop, accept and implement managerial the decision without which the effective management of the modern organization which is quite often performed in difficult managerial situations in case of incomplete information and risk is impossible.*

Keywords: *management decision, modern business, manager, efficiency.*

Efficiency of functioning of the modern organization in any sphere of activity from business before public administration is substantially determined that, how effectively it is controlled.

The increased competition level in business and the risen complexity of tasks of the public and local authority in the fast

changing world impose additional requirements to the professional level of the one who exercises company management, bank and government institutions.

Presently, when are created and standards of project management find broad application, the decision making role in unusual, difficult situations, in the conditions of incomplete

information and risk which the manager should face in real managerial practice is also significant. Besides achievement of leading line items in hard competitive struggle or management in the conditions of counteraction requires sometimes search and adoption of unique and the only possible decisions.

Management decision is a finding of a certain option of actions by means of identification and assessment of alternatives, implementation of these activities and its resulting effect.

Acceptance and implementation of decisions is the «center» around which organization activity rotates. The decision can be considered as result of managerial work, and its acceptance and implementation — as the process leading to this result.

Decision making reduces a gap between the present and the future of the organizations. This process is at the base of the planning activity of organization as the plan is a set of decisions on placement of resources for goal achievement.

For adoption of the correct decisions knowledge and experience are required. In it plays a significant role as well an intuition. It includes a presentiment, imagination, an insight. The developed intuition is an ability to hold everything that is connected with a problem, in the head during all process. The general and simultaneous coverage of a problem and its decision allows the manager with the developed intuition quickly to pass from a stage to a stage. Very often skilled heads, having made the correct decision, find it difficult to explain how they did it.

Acceptance and implementation of decisions — the difficult process consisting of several stages and steps. [1, c. 230].

The stage of recognition of need of the decision includes stages:

- recognition of existence of a problem;
- problem formulation;
- determination of criteria of the solution of problems.

The organization of implementation of the decision provides coordination of efforts of many people. The manager has to motivate people on implementation of the decision. For this purpose it is necessary to make the plan of measures on implementation of the decision, to distribute the rights and duties among participants taking into account that their abilities have been most used. It is also necessary to build communication network for exchange of information, to adjust the relations between participants, to align their interests.

Thus, acceptance and implementation of management decision it is possible to consider as rational process, i. e. as a series of stages and steps through which the manager has to pass to reach full implementation of the decision and elimination of the arisen problem. Whether it corresponds to real practice? Not always, as there is a number of the restrictions interfering application of rational model in decision making process.

Namely:

- sometimes managers don't know that the problem exists as either they are overloaded, or the problem is well hidden from them;

- underestimation by some managers of observance of all process of decision-making or ignorance one;

- in many cases not all alternatives are considered, and at their assessment and the choice so-called qualitative or intangible factors are poorly considered;

- implementation of the decision not by all managers communicates with the decision. [2, c. 63].

Besides, adoption of rational decisions in modern conditions is interfered by so-called «asymmetry of information».

With respect thereto at the heart of the decisions accepted now by firm, its management «routines» lie. Each of those — a certain steady set developed on the basis of experience and an intuition of methods and acceptances of the problem resolution. Moreover, even if the situation significantly changes and the firm needs to be reconstructed, it doesn't look for the original decision, and uses earlier developed, routine. Firms, avoiding risk of «rational decisions», conduct competitive struggle on the basis of «routines», determining the most effective of them as a result of market selection.

It is necessary to notice that in the given process of acceptance and implementation of the programmed management decision, in strict following at the same time of one stage behind another there is some convention. The matter is that the manager, making and performing the decision, quite often at the same time analyzes the current situation, sets the purposes and local goals of the next and perspective actions, predicts their possible consequences and options of succession of events, transfers information and orders to subordinates, approves the actions with them and other participants of management process, organizes, coordinates, motivates.

The important task for management of the organization (division) is, ensuring high quality and efficiency of the made management decisions. The main conditions of it is availability and use of the high-quality information characterizing parameters of «exit», «entrance», «external environment» and «process» of system of development of the decision

Any successful management decision shall possess the following high-quality signs: comprehensive justification, reality of the decision, timeliness, profitability (achievement of the best resulting effects in case of the smallest costs). [3, c. 61–62].

As in practice, in many cases, it is considered that management decisions aren't carried out because of contractors therefore it is focused on control of execution of management decisions. Practice demonstrates that even qualitatively developed decisions are outstanding due to the lack of the debugged control system.

Control is the management function establishing degree of compliance of the made management decisions to actual state of system, establishing deviations and their reasons.

Process of control is the activities of subjects of control directed to accomplishment of the made management decisions by implementation of certain tasks, methods. It is characterized by three components:

- substantial i. e. that is carried out in the course of control;

— organizational i. e. who and in what sequence exercises control;

— technological i. e. as control is exercised.

The control purpose — ensuring unity of the decision and execution, the prevention of mistakes and defects, deviations. Content of control is shown in the functions which are carried out by it.

Preliminary control is exercised prior to accomplishment of the decision. Its main task — to establish whether truly particular purposes and strategy is chosen. At this stage criteria for evaluation of the decision are developed and adjusted, there is a debugging of a technique of the subsequent type of control — current. Unsuccessfully developed control system can orient contractors not to accomplishment of effective objectives, and to satisfaction of requirements of control that is very dangerous to functioning of the organization.

The theory of decision making is under construction as generalization of practice of the best methods of decision making born in the sphere of public administration, business, in system of non-profit, public organizations. The best of them which proved the efficiency in practice quickly are picked up, generalized, adapt and are actively applied. So, in particular, business received a wide range of methods of adoption of strategic decisions from public administration (and the term «strategy» came from the sphere of a military construction and management). In turn, exactly in business modern highly effective planning methods, control, budgets without which any organization of public administration can't do now were developed. Structures of civil society generated at first interest, and then and the urgent need to consider moral aspects of the made decisions. They promoted system vision of problems and decisions both in public administration, and in a business activity. [4, c. 71].

There are features of implementation of management decision which, in turn, share on the stewardship is a direct management and an indirect management — it is reflexive management. The vast majority of managers at us in the country uses a stewardship — it is simpler, but the effect gives not always. For example, in administrative activities of the master orders in the form of the purpose, and in the orders arriving from government and other superior organizations and also from heads of the entities and the organizations, — most often in the form of «activities» prevail.

For example, «To increase production», «To bring order to the shop», «To strengthen fight against violators of discipline», «To reduce defect», etc. In this case the contractor himself can determine whether it is necessary to perform in general work and if it is necessary, then he also determines the term of its accomplishment, its quality. Accomplishment of such orders without certain regulations can drag on in 2–3 and more times in comparison with those orders which

have the term of accomplishment, actionees of work. And such task will be first-priority for the contractor, and less specific task though, maybe, more important, it will be pushed by it the background. Very well practice of step orders which increases performance for 8–12% works.

Let's consider that, the cooperative or small enterprise builds the house. The current task is. But here if workers received a task daily is step, then performance sharply would increase. Observations showed that if work is given daily for all day, then at the worker the firm mode of day of work is gradually developed, the discipline of work improves, the working day is more fully used. It is obvious that application of the order with the step purpose in case of job management of people whose work doesn't give in to regulation would lead to the best use of working hours and would give a certain economic effect. A large number of orders with the task formulated in a type of activity, but not actions, won't be approved with the planned results. At the same time the above the organizational level the more the given principle of management isn't observed in administrative activities.

The research of administrative activity has shown that receiving by an unformalized task (because of the uncertainty and impossibility to subject to control execution) don't cause almost any actions from performers. [5, c. 46].

In many cases an obstacle to increase in a share of instructions with the formalized task is inability of heads to reformulate unformalized tasks in formalized.

Today success of any case substantially depends on management decision, its timeliness and efficiency. Professionalism of the manager consists in ability to develop, accept and implement managerial the decision without which the effective management of the modern organization which is quite often performed in difficult managerial situations in case of incomplete information and risk is impossible.

The neoclassical concept of the economic organization proceeds from need of adoption of rational decisions by subjects. It is supported with the main conclusions of the theory of microeconomics — balance of the consumer on the basis of the rational choice (maximization of the received usefulness in case of this income), balance of the producer also on the basis of the rational choice (profit maximization in the short-term period). However it is necessary to state that actually rational decisions for firm are improbable. First of all, because of conciliation and unreasoned policy of economic actors.

Many researchers conducted in the USA demonstrate that even successful businessmen make reasoned and intelligent decisions only in half of cases. It is only possible to be surprised to how some businessmen make decisions which insolvency is visible even to the unsophisticated person. And improvement of quality of the decisions made by economic heads is the most important allowance of increase in efficiency of all social production.

References:

1. V.M. Kolpakov, theory and practice of acceptance of management decisions, 2 edition, Kiev 2004. 230 pages.

2. Kuznetsova L. A. Development of management decision: studies. Benefit. — Chelyabinsk: Chelyabinsk state university, 2001. — Page 63.
3. Kuznetsova L. A. Development of management decision: studies. Benefit. — Chelyabinsk: Chelyabinsk state university, 2001. — Page 61–62
4. Kuznetsova L. A. Development of management decision: studies. Benefit. — Chelyabinsk: Chelyabinsk state university, 2001. — Page 71
5. Menar K. Economy of the organizations: The lane with fr. / Under the editorship of A. G. Hudokormov. — M.: INFRA-M, 1996.

Қазақстан Республикасындағы гендерлік теңдік және гендерлік реттеу саясаты

Сегізбаева Дана Усеновна, аға оқытушы, экономика ғылымдарының магистрі;

Арынова Лаура Данабековна, оқытушы, экономика ғылымдарының магистрі

Қорқыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университеті, Қызылорда қаласы

Аннотация. Әйелдер мен ерлердің теңсіздігі мемлекет пен қоғамға экономикалық тұрғыдан да тиімсіз, өйткені, ол адам капиталының дамуына кедергі келтіреді, экономиканы дамыту, кедейлікті жою, жұмыссыздықты қысқарту жобаларының тиімділігін төмендетеді. Гендерлік теңсіздік елдің, азаматтық қоғам институттарының, жергілікті өзін өзі басқарудың әлеуметтік-саяси дамуын тежейді. Осыған орай, гендерлік теңдікке қол жеткізу және гендерлік теңдік саясатын жасау әдістері мен жолдары сипатталады.

Негізгі сөздер: гендерлік теңдік, аймақтық саясат, гендерлік қатынастарды реттеу.

Республикадағы гендерлік тең құқықтылыққа қол жеткізу саласындағы мемлекет қызметі гендерлік саясаттың негізгі төрт басымдығын іске асыруға бағытталған:

1. әйелдердің саяси үдерістерге тең қатысу мүмкіндігін қамтамасыз ету;
2. әйелдерді экономикалық тұрғыда ілгерілету;
3. әйелдердің және олардың отбасыларының денсаулықтарын жақсарту;
4. әйелдерге қатысты зорлық көрсетуді түбірімен жою.

Гендерлік теңдіктің даму жолындағы қозғалыс гендерлік айырмашылықтардың болуы мен оның қайта пайда болуына талдаулар жасауды, негізгі өршу себептерін анықтауды, ерлер мен әйелдердің мүмкіндіктерін кеңейтуге бағытталған іс-шараларды жасау және оны реттеу нүктелерін анықтауды жүргізуді ұсынады. Қоғам өмірінің және аймақтардың барлық салаларында гендерлік айырмашылықтардың арнайы шарттарын қалыптастыру есебімен жасалған іс-шаралар механизмін жасау маңызды орын алады [1,45].

Қазіргі кездегі гендерлік теңдік түсінігі-бұл ерлер мен әйелдердің әлеуметтік-экономикалық және қоғамдық-саяси өмірге араласуында пайда болған, ерлер мен әйелдер арасындағы қатынастар. Бұл қатынастар сипаты гендерлік қатынастардың қоғам өмірінің әртүрлі салаларында пайда болып, қалыптасқан ерлер мен әйелдердің мәртебелік ұстанымдары мен орындайтын қызметтеріне негізделген қатынастары болып табылады. Берілген жағдайда гендерлік қатынастарды экономикадағы, саясаттағы, әлеуметтік салалардағы ерлер мен әйелдердің жағдайын сипаттайтын әртүрлі сандық және сапалық көрсеткіштер қатынасы деп түсінуге болады.

Гендерлік қатынастарды реттеу тек кең тармақталған құралдарды қолдануды ғана ұсынбайды, сонымен бірге гендерлік сипаттардың территориялық айырмашылықтарын да ескеру керек.

Гендерлік реттеу саясаты аймақтық бағытталған екі құрылымдық сипаттан тұрады: орталық билікпен жүргізілетін — ұлттық және жергілікті органдармен жүзеге асырылатын — аймақтық [1, с 23].

Ұлттық — жекелеген аймақтарда гендерлік қатынастардың дамуындағы жалпы ұлттық гендерлік саясаттың негізгі принциптерінің жүзеге асуын ұсынады, аймақтық-территориялық ерекшеліктерге байланысты гендерлік реттеудің нақты іс-шараларын жасауды ұсынады.

Аймақтағы гендерлік саясаттың маңызды компоненті болып әртүрлі деңгейде жасалатын іс-шараларды үйлестіру табылады (сурет 1).

Гендерлік теңдік саясатын жасау әдістері мен жолдарын анықтауда гендерлік реттеуде үлкен тәжірибесі мен оң нәтижелері бар шетелдік практиканы қолданған дұрыс. Шетелдік практиканы талдау гендерлік саясаттың басымдықтарын анықтауға және қолданылған құралдардың тиімділігін бағалауға, басқа елдердің тәжірибесін еліміздің жағдайына қарай бейімдеуге мүмкіндік береді.

Батыстың дамыған елдерінің гендерлік теңдік саясатының жетістіктері жұмысбастылық және еңбек қатынастары шеңберіндегі жыныстар теңдігін қамтамасыз етуге, әлеуметтік қамтамасыз ету, саясат шеңберінде және мемлекеттік басқару жүйесінде теңдікті қамтамасыз етуге бағытталған.

Батыс елдерінде жұмысбастылық саласындағы теңдікті қамтамасыз етуде еңбек саласында алалаушылыққа қарсы саясатты жасау мен өндеуге, әйелдердің алға жылжуы мен кәсіби оқытуы бойынша бағдарламаларды жүзеге асыруға, еңбекті ұйымдастырудың икемді формаларын кеңінен қолдануды ынталандыруға негізделеді.

Батыс елдеріндегі гендерлік теңдік саясатының маңызды элементі мемлекеттік және саяси құрылымдарға әйелдерді кеңінен тартуда негізгі құрал болып табылатын гендерлік квоталарды құру болып табылады. Көп жағдайда орнатылған квоталарды қолдану мемлекеттік және жергілікті деңгейлерде атқарушы және заң шығарушы органдарға әйелдер өкілдерін тартуды бірнеше есе ұлғайтады. Практика жүзінде гендерлік квоталарды қолданған елдерде әйелдердің мемлекеттік және жергілікті басқаруға қатысу көрсеткіштерінде маңызды табыстарға қол жеткізгендігін байқауға болады [3, с 12].

Адамзаттың орнықты дамуының негізгі факторларының бірі — гендерлік теңдікке қол жеткізу. Қазақстанда Конституция және барлық ұлттық заңнамалар өмірдің және қызметтің барлық салаларында ерлер мен әйелдердің тең құқығын көздейді.

Қазақстандағы әйелдер экономикалық және әлеуметтік үдерістерге қатысып, әйелдердің 70—80%-ы әлеуметтік салаларда жұмыс жасағанымен де, әзірге ЖІӨ-нің

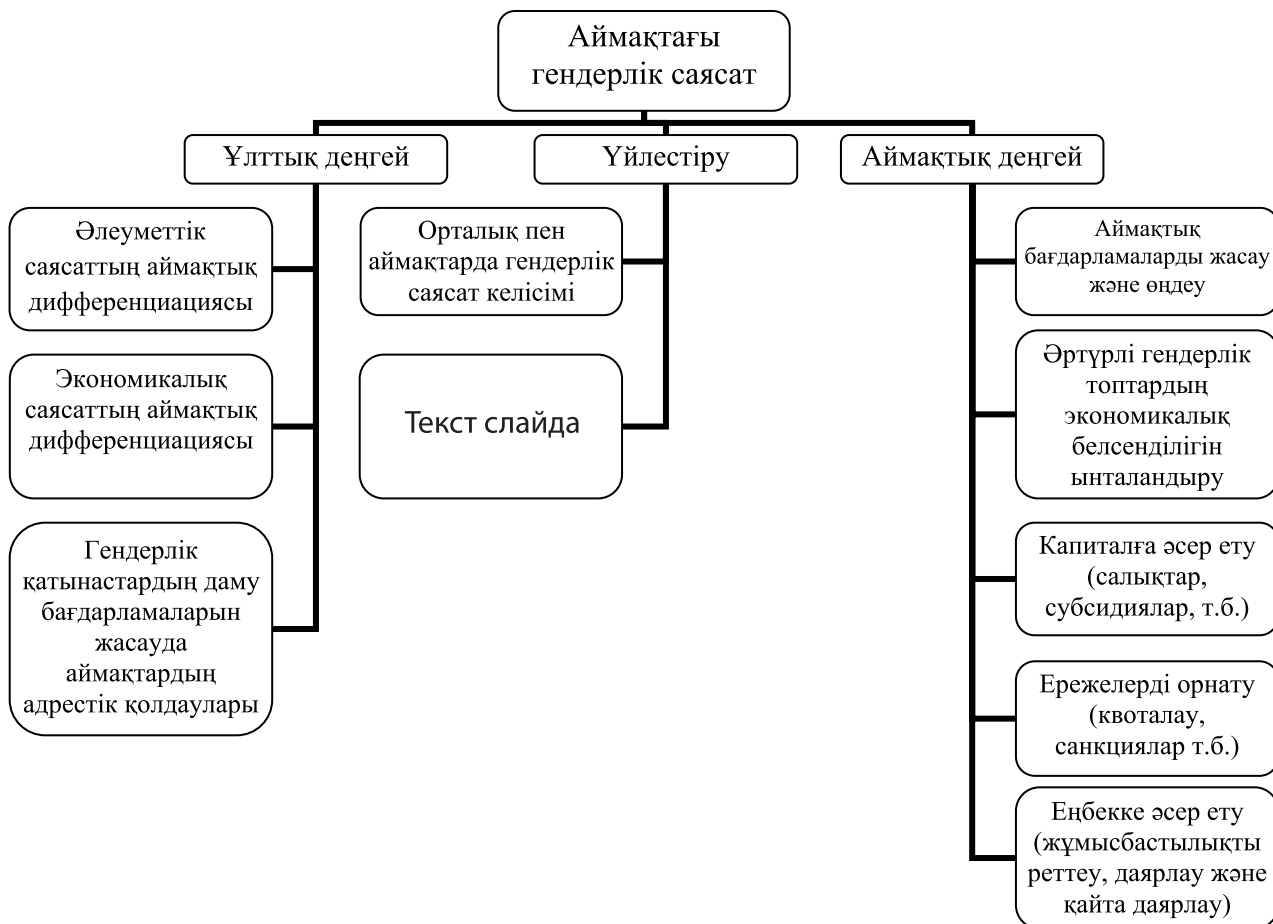
40%-ын ғана құрап отыр. Ел экономикасы жақын арадағы онжылдықта кем дегенде 30%-ға көтерілуі тиіс. Сондықтан, ЖІӨ-гі әйелдер салымдары гендерлік баланс 40%-дан өсуі тиіс, яғни ол 9,2-дан 15 трлн. теңгеге өсуі қажет.

Қазақстанда шағын және орта кәсіпкерліктегі заңды тұлғалар өкілдерінің арасында 50 пайыздан астамы, жеке кәсіпкерлердің 66 пайызы әйелдер [4].

Қазіргі қоғамда бүкіл әлемде үкіметтер әйел кәсіпкерлігін дамытуға кедергі келтіретін мәселелерді арнайы бағдарламалар арқылы шешуге ұмтылуда. Бүгінде гендерлік аспектілер мемлекеттің саясатында ескеріле бастады.

Қазіргі таңда гендерлік үдерістерді реттеуге бағытталған Қазақстан Республикасының мемлекеттік органдарының негізгі күші жұмысбастылық саласындағы гендерлік теңсіздікті өзгертуге қажетті жағдайларды жасауға және экономика мен әлеуметтік салалардағы гендерлік қатынастарды қалыптастыруға бағытталуы тиіс. Бұл төменгі бағыттағы іс-шараларды қамтуы тиіс:

- шағын кәсіпкерлікті дамыту және халықтың өзін-өзі жұмыспен қамту жағдайларын жақсартып, нығайту;
- аймақтық кәсіби білім беру және қайта даярлау қызметін ұйымдастыру жүйесін жетілдіру;
- әлеуметтік серіктестік механизмін дамыту.



Сурет 1. Аймақтық гендерлік саясат моделі

Гендерлік қатынастарды реттеу іс-шараларының басым бөлігі мемлекеттік органдардың ақпараттық қамтамасыз етілуін нығайтуға бағытталуы тиіс.

Қоғамның гендерлік сипаттарын мемлекеттік реттеу механизімін тиімді қалыптастыру ұйымдық құрылымдар жүйесінің дамуы мен қалыптасуын және өзгермелі әлеуметтік-экономикалық жағдайлар мен гендерлік қатынастар динамикасына сәйкес реттеу әдістерін қолдануды ұсынады. Көрсетілген әдістер мен құрылымдарды жетілдіру үдерістері белгілі жиынтық принциптерге негізделуі тиіс. Гендерлік қатынастарды мемлекеттік реттеу механизімін жетілдірудің негізгі принципі төмендегілерге сүйенеді:

— барлық салаларда ерлер мен әйелдердің жауапкершілігі мен құқықтарының теңдігін тану;

— ерлер мен әйелдердің жеке және экономикалық еркіндігін тану, жынысына тәуелсіз таңдау құқының болуы;

— ерлер мен әйелдердің қоғамдық игіліктерге, ресурстарға, қоғамның әртүрлі құрылымдарына теңдей мүмкіншіліктерінің болуы [1, с 56].

Еңбек саласында гендерлік теңдік мүмкіндіктері жұмысбастылықты кеңейтумен ғана шектелмейді, көп жағдайда еңбек ұсынысының гендерлік құрылымын реттеуге де байланысты. Еңбек ұсынысын реттеу қажеттілігін бағалаудың жеткіліксіздігінен жекелеген гендерлік топтар арасында, әсіресе кәсіби-біліктіліктің гендерлік құрамын құрайтындар арасында жұмыссыздықтың ұлғаюына әкелуі мүмкін. Бұл жағдайды болдырмас үшін, еңбек ұсынысының аймақтық құрылымын қалыптастыру гендерлік сегменттеу мен еңбек нарығын болжауды жүзеге асыру негізіне сүйену тиіс. Еңбек нарығында болжау мен гендерлік сегменттеуді жүзеге асыру арқылы «ерлер» мен «әйелдердің» көптеген басым кәсіптері мен жұмыс түрлері, экономикалық даму бағыттарына сай олардың болжамды сандары анықталады. Сонымен бірге, ол ерлер мен әйелдер арасында кәсіби рөлдерді бөлу туралы қоғамдық стереотиптерді қалыптастырады.

Еңбек нарығын болжау мен гендерлік сегменттеу әдістері бірнеше этаптардан тұрады:

Әдебиеттер:

1. Шеденов У.К., Мухамеджанова А.Г. Социальная политика и человеческий капитал Республики Казахстан: теория и практика. Кызылорда, 2008 г., с. 17.
2. Рынок труда /под общей редакцией: Буланова В. С., Волгина Н. А. Москва, 2000.
3. Нугыманова Н. Гендерные исследования в экономической теории: автореферат дис. к. э. н: 08.00.01. — А., 2001. 30 с.
4. Абдимомынова А.Ш., Махамбетова М.А., Жусупов А.Е. Гендерная структура занятости в Казахстане: проблемы дискриминации Международный журнал экспериментального образования. 2015. № 3—3. с. 370—372.

1-ші этап аналитикалық этап, бұл этап аймақтағы жұмыс орындары мен ваканцияларды гендерлік талдауды ұсынады. Бұл жұмыстарды орындауда төмендегілер жүзеге асырылады:

— жұмыс орындарының біліктілік талаптары және сипаттамалары бойынша мәліметтер жиналып, талдаулар жасау;

— кәсіби ұқсастық белгілері бойынша жұмыс орындарын топтау;

— жұмыс орындарында және кәсіп түрлерінде «ерлер» мен «әйелдердің» басым жақтарын анықтау.

2-ші этапта жекелеген кәсіп топтары бойынша ерлер мен әйелдер үшін жұмыс орындарының құрылымдарын болжау және жұмыс орындарының гендерлік құрылымының өзгерісі анықталып, жүзеге асырылады. Ол үшін:

— қарастырылып отырған уақытта кәсіби топтар бойынша «ерлердің» және «әйелдердің» жұмыс орындары санының өзгеру бағыттары анықталады;

— жақын уақыт аралығындағы «ерлердің» және «әйелдердің» жұмыс орындары санының өзгеруін болжау;

— гендерлік-кәсіптік бөлікте жұмыс күшіне деген сұраныс туралы мәліметтерді ұсыну.

3-ші этапта жұмыс орындарының гендерлік құрамына ұзақ мерзімді болжаулар жасалады. Бұл мақсатта төмендегідей жұмыстар атқарылады:

— аймақтың қалыптасқан экономикалық даму бағдарламалары мен бағыттарын талдау, соған сай жаңа кәсіп түрлері мен қызмет түрлерін анықтау;

— ерлер мен әйелдердің кәсіби рөлдерін бөлу туралы қоғамдық ұйғарымдар өзгерісінің бағыты мен сипатын талдау, бір гендерлік категориядан екіншісіне берілетін (немесе гендерлік-нейтралды) кәсіпті анықтау [3, с 10].

Осы тұрғыда жасалған гендерлік сегменттеу мен болжау әртүрлі гендерлік топтардың еңбек ұсынысындағы кәсіби-біліктілік құрылымды қалыптастыру негізін жасайды.

Место и роль государства в условиях устойчивого развития отраслей социальной сферы

Сегизбаева Дана Усеновна, старший преподаватель, магистр экономических наук;
Ким Венера Владимировна, старший преподаватель, магистр экономических наук
Кызылординский государственный университет имени Коркыт Ата (г. Кызылорда)

Аннотация. В данной статье рассматривается значение государства в условиях устойчивого развития отраслей социальной сферы. Анализируются принципы устойчивого развития отраслей социальной сферы. Представлен комплексный подход к осуществлению реформ в отраслях социальной сферы. В статье подчеркивается важность социальной направленности долгосрочной стратегии развития государства. Также определена и обоснована возникшая тенденция формирования общего социального пространства государств, входящих в межгосударственные интеграционные объединения.

Ключевые слова: государственная политика, социальная сфера, социальные услуги, социальное государство.

Государственная политика Республики Казахстан в сфере предоставления социальных услуг основывается на принципах:

- соблюдения прав человека;
- обеспечения человека государственными гарантиями; гуманности, добровольности, конфиденциальности и адресности предоставления социальных услуг;
- доступности социальных услуг независимо от социального и имущественного положения; социального равенства и социальной справедливости; взаимодействия государственных органов с общественными объединениями и иными субъектами, предоставляющими социальные услуги; социальной интеграции и улучшения качества жизни населения, для гармонизации социальных отношений и сохранения стабильности в обществе;
- обязательного соблюдения всеми субъектами, предоставляющими социальные услуги, государственных стандартов в сфере предоставления социальных услуг [1, с 14].

Социальное государство — это государство, «политика которого направлена на создание условий, обеспечивающих достойную жизнь и свободное развитие человека».

В приведенном определении социального государства выражена озабоченность государства социальными проблемами и задачами, что очень важно в социально-психологическом плане, нацеленность на социальные аспекты развития.

В свою очередь, Конституция Республики Казахстан содержит следующее определение социального государства: социальное государство — это государство, «высшими ценностями которого являются человек, его жизнь, права и свободы».

Поэтому главная задача социальной политики такого государства состоит вовсе не в раздаче благ, а в обеспечении условий для свободной деятельности индивидов, способных создавать эти блага и самостоятельно.

Абстрагируясь от национальной специфики, социальное государство можно рассматривать как общественный и экономический феномен — такие компоненты государственной и социальной структуры и такую среду,

которые формируются в процессе становления социально ориентированной экономики, законодательной системы, системы институтов, ценностей и мотивов деятельности в интересах большинства членов общества, устойчивого развития отраслей социальной сферы.

Социальное государство — это такое государство, конечной целью которого является высокий уровень или рост уровня жизни населения, соблюдение и расширение прав и свобод человека, устойчивое развитие отраслей социальной сферы, повышение качества общественных услуг, формирование общего социального пространства в рамках межгосударственных интеграционных образований и на основе укрепления двустороннего стратегического партнерства [2, с 24].

Устойчивое развитие отраслей социальной сферы предполагает:

- реализацию комплекса социально-экономических мер, направленных на систематическое и последовательное улучшение инфраструктуры и качества социальных услуг, в том числе их доступности для уязвимых групп населения;
- активизацию усилий всех уровней власти по поощрению динамичного социально-экономического роста в интересах развития всех территорий и уязвимых слоев населения, в том числе на основе макроэкономической политики и мер регулирования уровня инфляции на товары повседневного спроса.

Для обеспечения устойчивого развития отраслей социальной сферы, прежде всего, важна социальная направленность долгосрочной стратегии развития государства. Такая стратегия имеется и в Российской Федерации, и в Республике Казахстан. Приоритетное место в этой стратегии должно быть отдано сбалансированному подходу к динамичному росту отраслей социальной сферы. Такой рост может быть эффективным лишь на новейшей технологической основе, в том числе с использованием принципиально новых материалов, нанотехнологий, современного оборудования, доступа к мировым информационным системам и обмена передовым опытом.

Устойчивое развитие предполагает планомерное сокращение масштабов бедности, повышение покупательной способности, равноправие в отношении доступа к услугам отраслей социальной сферы на основе государственной политики, ориентированной на качественное улучшение человеческого потенциала.

К основным принципам устойчивого развития отраслей социальной сферы относятся:

- установление гармоничного равновесия между материальным, интеллектуальным, нравственным, научно-техническим, технологическим развитием отраслей социальной сферы;

- постоянное совершенствование инфраструктуры отраслей социальной сферы на основе новых технологий;

- согласование и координация действий на всех уровнях власти и управления по выработке и выполнению комплексной стратегии развития отраслей социальной сферы;

- вовлечение в процесс динамичного развития отраслей социальной сферы общественных организаций и бизнес-сообщества;

- приоритетное бюджетное финансирование и стимулирование вложений частного сектора в отрасли социальной сферы;

- сокращение уровня бедности, дифференциации территорий по уровню и качеству услуг отраслей социальной сферы;

- эффективное использование налоговых инструментов для сокращения различий в уровне доходов;

- согласование внутригосударственных действий с тенденциями и направлениями развития отраслей социальной сферы других развитых государств и установление с ними тесного взаимодействия;

- ориентация общественного мнения на национальном и международном уровне на социальные ценности в поддержку принципов и целей устойчивого развития отраслей социальной сферы;

- высокая информированность населения относительно направлений и задач устойчивого развития отраслей социальной сферы;

- подготовка высококвалифицированных кадров для отраслей социальной сферы, поощрение международного обмена специалистами в отраслях социальной сферы [2, с. 45].

Для устойчивого развития отраслей социальной сферы должны быть созданы необходимые предпосылки. Они включают: политическую и экономическую стабильность, положительную динамику макроэкономических показателей, таких как уровень инфляции, темпы роста промышленности и сельского хозяйства, состояние бюджета, курс национальной валюты, а также качество администрирования, законодательную базу, международные контакты и соглашения, степень участия в международных интеграционных объединениях.

Таким образом, устойчивое развитие отраслей социальной сферы — это обобщенный критерий социального состояния общества.

Комплексный подход к осуществлению реформ в отраслях социальной сферы в Республике Казахстан должен базироваться на следующих принципах:

- стимулирование роста капиталовложений в отрасли социальной сферы, налаживание контроля за состоянием и использованием научно-технического, технологического и образовательного потенциалов;

- формирование единого социального пространства, обеспечивающего реализацию основных социальных гарантий в области образования и охраны здоровья на всей территории страны, равный доступ к основным социальным услугам, стимулирование формирования общего социального пространства в рамках развитых межгосударственных интеграционных образований и на основе двустороннего стратегического партнерства;

- совмещение социальной защиты населения с ростом экономической эффективности производства;

- сочетание двух методов решения социальных задач: адаптационного — для трудоспособных и работающих, способных заработать на себя и семью, и защитного — для нетрудоспособных и социально слабых, не имеющих возможности обеспечить свое существование без помощи государства.

Фактор человеческого потенциала стал важным источником экономического роста, он объясняет экономическую роль отраслей социальной сферы: образования, науки, здравоохранения. В странах с развитой рыночной экономикой преимущественное развитие человеческого потенциала является общей тенденцией, базирующейся на необходимости конкурировать в высокотехнологичных сферах экономики. От этого зависит уровень накопления человеческого потенциала в обществе [3, с 58].

Образование является одной из важнейших составляющих человеческого развития. Оно расширяет возможности человека в области приобретения знаний и профессиональных навыков, формирует человеческий капитал, преобразует качество жизни и служит экономическому росту.

Растущее использование знаний в производстве основано именно на достижениях сферы образования.

Разработанные направления совершенствования и расширения спектра услуг в сфере здравоохранения в Республике Казахстан на основе перехода от административного регулирования к системе экономических стимулов и расширения доступа к высокотехнологичным методам диагностики и лечения.

Элементы конкуренции в области услуг здравоохранения повышают эффективность здравоохранения как отрасли социальной сферы, в том числе оптимизируют затраты бюджета и государственных внебюджетных фондов, повышают качество предоставляемых услуг.

Выявлена и концептуально обоснована складывающаяся тенденция формирования общего социального пространства государств, входящих в межгосударственные интеграционные объединения, такие как СНГ, ЕврАзЭС, ШОС, а также на основе двустороннего стратегического партнерства [4, с 45].

Формирование общего социального пространства — это составная часть действий, направленных на углубление интеграционного сотрудничества в целях решения важнейших задач устойчивого развития отраслей социальной сферы. Такие действия должны находить отражение в:

— конкретных действиях высших должностных лиц государств;

— межгосударственных договорах и соглашениях;
— в целях и задачах создания и функционирования межгосударственных интеграционных объединений;
— стремлении гражданского общества к расширению международного гуманитарного сотрудничества.

Все перечисленные выше действия находят отражение в отношениях Республики Казахстан.

Литература:

1. Развитие социальной сферы России и Республики Казахстан. — М.: Издательство «Знание», 2006. 24,7 п. л.
2. Социальная политика и политическая трансформация. — Алматы, 1997
3. Мухамеджанова, А. Г. Человеческий капитал Казахстана: формирование, состояние, использование. — Алматы. 2001
4. Тыныштыкбаев, А. Д., Абдимомынова А. Ш. Социальная политика Республики Казахстан: теоретический аспект // Молодой учёный. № 3 (137) / 2017. с. 404—406.

Қазақстан Республикасының индустриялық-инновациялық дамуы

Сегизбаева Дана Усеновна, аға оқытушы, экономика ғылымдарының магистрі;
Спанова Лаззат Кабылбаевна, аға оқытушы, экономика ғылымдарының магистрі
Қоркыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университеті, Қызылорда қаласы

Аннотация. Халықтың әл-ауқатының көтерілуі мен ұлттық экономиканың тиімділігі көп жағдайда инновациялық үрдістердің даму сатысымен айқындалады. Сонымен қатар, кез-келген елдегі индустриялық-инновациялық белсенділіктің негізгі қозғаушы күші жоғары технологиялармен қаншалықты қамтамасыз етілетіндігімен анықталады. Мақалада индустриялық-инновациялық бағдарламаларды жүзеге асырудағы жаңару және даму мәселелерін қарастырылады.

Негізгі сөздер: инновациялық жобалар, индустриалды-инновациялық саясат, инновациялық қызмет, инновациялық үдеріс.

Бүгінгі таңда инновациялық типті экономикаға жалпы дүние жүзінің көптеген елдері енуде. Кейбір аса дамыған елдер инновацияны дамытуды ертеректе бастап кеткен. Әлемнің көптеген мемлекеттері экономикалық дамуды жоспарлағанда инновациялық қызметке аса көп көңіл бөлуде. Ғылым, техника, технология саласындағы жетістіктер экономикалық жүйенің даму деңгейін анықтайтын көрсеткішке айналды.

Инновациялық үдеріс — идеяның инновациялық тауарға айналуы, яғни инновациялық жобаны іске асыру үдерісі. Инновациялық жобаның мақсаты — жаңа технологиялық, техникалық, ақпараттық, экономикалық, ұйымдастырушылық жүйені құру немесе қолданыста бар жүйені өзгерте отырып, ресурстар шығынын азайтып, тауар сапасын тамырымен жақсарту арқылы жоғары тиімділік пен экономикалық өсуге қол жеткізу. [4, с 69].

Индустриялық өндірістің тұрақты өсу тенденцияларын нығайту және оның құрылымдық өзгерістерін жақсарту үшін отандық индустрияны дамыту мәселелерін кешенді түрде шешу бағдарын қарастыратын, 2015 жылға дейінгі мерзімге арналған жаңа мемлекеттік индустриялық-инновациялық саясатты ұстанып, жүзеге асыру мүмкін

болды. Өйткені, мұндай әрекет индустрия саясатына кешенді сипатты бере отырып, осы саланың даму деңгейі мен қазіргі жағдайын қалыптастыру мақсатын көздеген саясаттарды орындау барысында қателіктер мен кемшіліктердің пайда болуын тежеуге мүмкіндік берді. [1].

Қазіргі таңда инновациялық жобалардың түрлері өте көп: жаңа тауар, жаңа қызмет түрі, өндірістің жаңа тәсілі, басқарудың жаңа тәсілі, жаңа нарық, жаңа шикізат көзі.

Біздің жас егеменді мемлекетіміз үшін инновациялық жобалардың көптеп болуы экономиканы алға қозғаушы күшке айналмақ. Шикізат бағытынан қол үзуге ықпал ететін инновациялық жобаларды қолдану және экономика салаларын әртараптандыру жолымен елдің тұрақты дамуына қол жеткізу, ұзақ мерзімді жоспарда сервистік-технологиялық экономикаға өту үшін жағдай жасаудың маңызы зор.

Инновациялық жобаны жасау негізінен 2 стадиядан тұрады.

1. Инвестициялау алды (инновациялық идеяны іздеу, ғылыми және маркетингтік зерттеулер жүргізу, ғылыми-техникалық негізін қалыптастыру).

2. Инвестициялық (ақша қаражаттарын жұмылдыру және жобаны материалдық жүзеге асыру).

Бүгінгі таңда елімізде инновациялық жобаны жүзеге асырудың екі стадиясында да өзіндік қиыншылықтар орын алып отыр. (сурет 1).

Бірінші стадияда қалыптасқан проблемалар бойынша мамандарды және жұмысшы кадрларды даярлау мен қайта даярлаудың қазіргі заманғы жүйесінің болмауы елімізде инновациялық идеялардың аздығының басты себебі болып табылады. [3, с 56].

Сондықтан, Білім беру секторы барлық елдер экономикасының тұрақты дамуын қамтамасыз ететін басты «отты нүктелердің» бірі болып отыр. Елдегі білім берудің жалпы деңгейін көтермей, Қазақстан тұрақты экономикалық өсуге қол жеткізе алмайды.

Аталған өзекті проблемаларды шешуде келесідей жолдарды жүзеге асыру оң нәтиже береді деп ойлаймыз:

Біріншіден, инновациялық жобаларды отандық және шетелдік қаржы институттарымен бірлесіп венчурлық қаржыландыру тетіктерін әзірлеу және іске асыруды белсенді түрде жалғастыру. Венчурлық қорларды құру инновациялық қызметке жеке капиталдың тартылуына, олардың қаупін төмендетуге, инновациялардың коммерцияландыру саласында мемлекет пен жеке кәсіпкерліктің өзара тиімді әсерлесу механизмінің қалыптасуына көмектеседі.

Екіншіден, инновациялық менеджментті жетілдіру. Инновациялық жобаны іске асыруды және инновациялық процестерді басқару, сондай-ақ ұйымдастыру шараларын

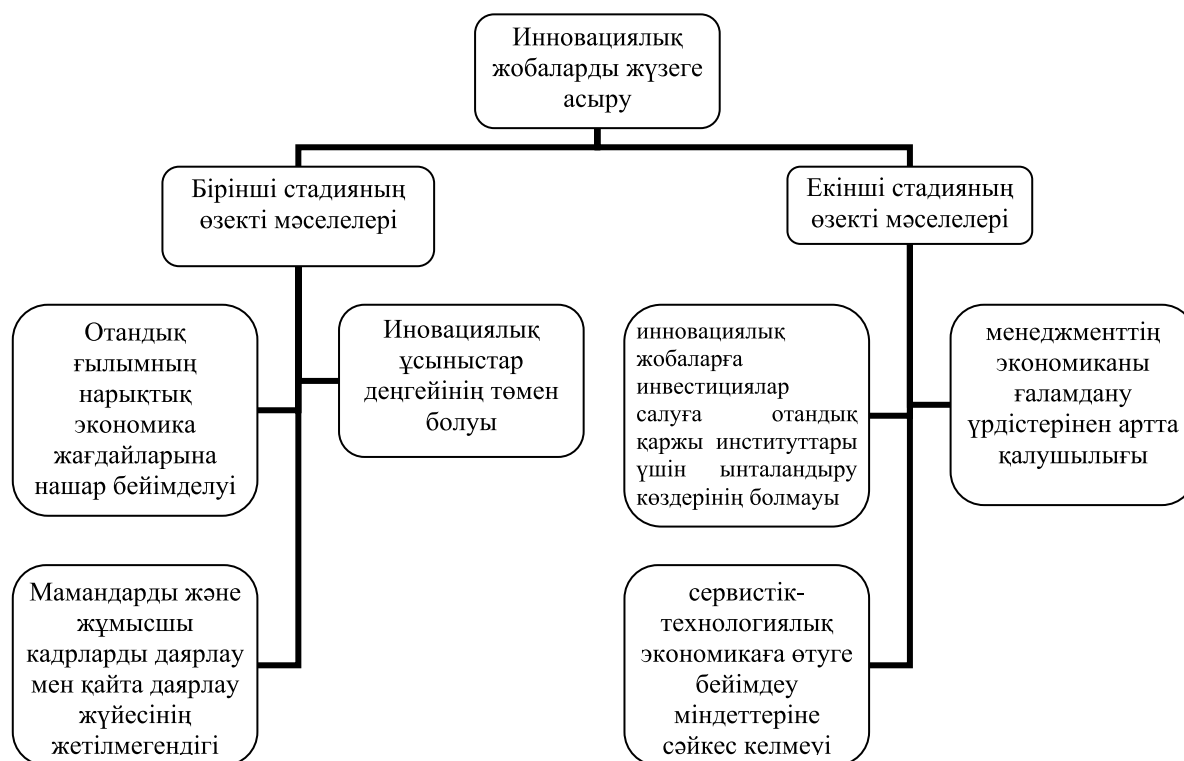
жүргізуші инновациялық менеджменттің ғаламдық үрдістерден артта қалуы басты мәселелерінің бірі болып табылады. Сондықтан, инновациялық сала үшін мамандар даярлау мақсатында республикамыздың жетекші университеттерінде және ЖОО-да инновациялық жобаларды басқару жөніндегі менеджерлер, инновациялық кәсіпорындар үшін инженерлік-техникалық мамандар даярлауға, сондай-ақ мамандарды қайта даярлауға көп көңіл бөліп, бағдарланған кешенді білім беру бағдарламасын әзірлеу қажет.

Үшіншіден, елімізде ғылым мен ғылыми-техникалық қызметтерге қаржы бөлу өте аз, оның көлемі 0,9% құрап отыр.

Төртіншіден, Инновациялық жобаларға негізделген гранттарды ұсыну көптеген жаңа идеялардың ашылуына мүмкіндік береді. Біздің еліміздегі қазіргі кездегі үдерістер конкурсты жылына бір рет өткізуді қарастырады. Дегенмен, конкурстарды жиі өткізіп тұру тиімдірек болар еді. Инновациялық жобалар экономикалық өсудің басты тетігі екені белгілі. [2].

Жаңа заманауи ғылыми-техникалық жетістіктерді кеңінен пайдалану келесідей оң нәтижелер береді: еңбек өнімділігінің артуы, экологиялық жағдайдың жақсаруы, халықтың денсаулығы мен әл-ауқатының көтерілуі, бәсекеге қабілетті жаңа экспорттық өнімдерің шығарылуы, экспорттық әлеуеттің әртараптандырылуы, өндірістік үдерістің тиімді ұйымдастырылуы, уақыт үнемділігі.

Қазақстанда инновацияны қалай дамытамыз? Ол үшін өндіріске жаңа технологияларды ойлап тауып, енгізу



Сурет 1. Инновациялық жобаларды жүзеге асырудағы қиыншылықтар

қажет. Әрине жаңа технологияларды бірден ойлап тауып еңгізе салуға болмайды. Бұл процестің өзі бірнеше элементтерден тұрады.

Сонымен Қазақстанда инновацияны дамытудың қандай элементтерін айтуға болады?

Біріншіден, ғылыми әлеуетті дамыту қажет. Екіншіден, венчурлық капитал түріндегі қаржылық қорлар кластерін тұрғызу керек. Үшіншіден, технопарктер мен бизнес инкубаторлар түріндегі инновациялық қызмет субъектілерін құру және инновациялық кәсіпкерлікті дамыту қажет [4, с 12].

Отандық өнімдердің халықаралық рыноктардағы бәсекеге қабілеттілігін арттыруда әлемдік стандарттар мен сертификаттарға көшудің маңыздылығы зор. Яғни, шығарылатын өнімдеріміздің әлемдік стандарттарға сай келуіне баса назар аударуымыз қажет. Әрине, бұл үшін шығарылатын өнімнің сапасын әлемдік деңгейге дейін көтеру қажет, осы мақсатта сапаның ИСО-9000 халықаралық стандарттарын енгізу бойынша да біраз іс-шаралар атқарылды.

Индустриялды-инновациялық саясат ел экономикасындағы шикізаттық бағытты ауыстырып, экономикалық дамуда жүйелі ілгерілеуге, шикізаттық емес саладағы өндірістерді құруға, сонымен қатар жұмыс істеп тұрған өндірістерді техникалық жағынан жетілдіруге, жаңа өнім түрлерінің көбеюіне және жаңа жұмыс орындарының айтарлықтай өсуіне мүмкіндік береді.

Елдің индустриялды-инновациялық өсуін қамтамасыз ету, сонымен бірге өркендеп келе жатқан экономиканың мұқтаждарын қанағаттандыру мақсатында шикізаттық емес саладағы өндірістерді құру және оны жаңарту — мемлекеттің ұлттық экономиканы дамытудағы құралы және объектісі болып саналатындығын көрсетеді.

Қазақстан Республикасының инновациялық қызметін дамыту үшін елдің экономикалық қызығушылығындағы отандық кәсіпорындар базасында инновациялық өндірісті дамыту және жақсартуға бағытталған инновациялық климат жасалуы қажет. Елдің инновациялық дамуына мемлекет араласпаса, күтіліп тұрған нәтижелерге әкелмейді, сол себепті инновациялық және инвестициялық саясаттың іске асырылуы жеке зерттелуі мемлекеттік бақылаудың немесе реттеудің объектісі болып қалуы керек.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының Үкіметі. Қазақстан Республикасының индустриялық- инновациялық дамуының 2003—2015 жылдарға арналған стратегиясын іске асыру жөніндегі іс-шаралар жоспарын бекіту туралы: Қаулы //ПҰАЖ.—2003.-№ 30.
2. Анализ современного состояния экономики и обоснование необходимости инновационного развития РК /http://www.nauka.kz/about/legislation/kz/zakon 3/gl3_3. php. — 2011.
3. Гринберг А. С., Король И. А. Информационный менеджмент: Учебное пособие. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. — 415 с.
4. Абдимомынова А. Ш., Қазбайқызы А. Модель взаимодействия элементов национальной инновационной системы на региональном уровне. //Молодой ученый, № 5 (109), март, 2016 г. с. 31—34.

Индустриялды-инновациялық даму — Қазақстанды қазіргі дағдарыстың дауылынан мейлінше аз шығынмен алып шығатын жол. Біз жаңа технологияларды игеріп, инновациялық өсуді қолдаған жағдайда ғана дағдарыстың зардаптарынан тезірек құтыламыз.

Инновациялар ғылыммен, конструкторлық-технологиялық базалармен, нақты сектордағы мекемелермен және т. б. институттар мемлекеттік индустриялды-инновациялық саясатпен өзара қарым-қатынаста технологиялық өрлеудің негізіне айналады. Бұл ғылыми орталықтардың, венчурлық фирмалардың, өндірістердің әлеуетіне де, сонымен бірге Қазақстанның инновациялық жүйесі саясатын құруды жүзеге асыру механизміне де байланысты. Инновация кез келген қоғамның мәдени процесс көрсеткіші статусына ие болып отыр. Инновациялық әлеуеттің өлшемі, қоғамның өмір сүру мүмкіндіктері оның әлеуметтік кеңістікте адамның шығармашылық қызметі, өнімінің тиісті бағасы және осы қызметтің нәтижелерін қабылдау болып табылады.

Инновациялы индустрияландырудың негізгі мақсаттары: кәсіпкерлік пен мемлекеттің күштерін біріктіру және елдің резервтерін экономиканың басты секторларын дамытуға шоғырландыру; қолайлы кәсіпкерлік орта мен инвестициялық климатты қалыптастыру; ұлттық экономиканың қарқындылығы мен өнімділігін арттыру [2].

Инновациялық қызметті дамыту үшін оған жан жақтан қолдау көрсетіліп, ары қарай дамуына жағдай жасалуы керек. Мысалға, Батыс Еуропа елдерін алатын болсақ, онда белгілі бір инновациялық жоба жасалса, оны мемлекет тікелей қаржыландырудан бастап, осы жобаны пісіп жетілген түріне дейін өңдейді, тексереді. Міне осындай кезде ғана академиялық және салааралық байланыс күшейеді.

Ал Қазақстан үшін инновациялық курс кезінде басты есте сақтау керек нәрсе инновацияның өзі емес, оны нақтылы экономикалық және бизнес кездерінде оны қалай қабылдап алатыны және еңгізілуі маңызды. Экономика диверсификациясын қамтамасыз ету ғана емес, белгілі бір қысқа уақыт аралығында сапалы, тез әрі арзан тауар өндіруді үйрену маңызды болып табылады.

Сонымен қатар алдыңғы қатарлы елдерден инновацияны еңгізу жөнінен, патент алу белсенділігін ынталандыру жөнінен тәжірибе алуымыз керек.

Меритократия на государственной службе как основа укрепления государственности и развития казахстанской демократии

Темирбекова Эльмира Темирбековна, магистр экономических наук;
Абдишова Гультыхыт Берликовна, магистр экономических наук

Выявление принципа меритократии и источников формирования кадров государственной службы по данному принципу, является неотъемлемой частью более общей и глобальной проблемы — создания казахстанской демократической государственности, авторитетной и действенной власти в обществе.

Как известно, меритократия (букв. «власть достойных», от лат. *meritus* — достойный и др.-греч. *κράτος* — власть, правление) означает следующее — система, при которой положение личности в обществе определяется исключительно его способностями, это система раннего отбора и государственной опеки над самыми талантливыми и перспективными вне зависимости от социального положения, для пополнения кадрового состава государственной службы.

Хотя сама концепция меритократии существовала веками, например, в рамках конфуцианской философии. Сам термин «меритократия» был впервые употреблен немецко-американским философом Ханной Арендт в её эссе «Кризис образования», написанном в 1954 году, и несколько лет спустя разработан британским политиком и социологом Майклом Янгом в его сатирическом труде «Подъем меритократии», в котором описывается футуристическое общество, где общественная позиция определяется коэффициентом интеллекта (IQ). В книге такая система приводит к революции, во время которой массы свергают надменную и оторванную от народа элиту. Позднее у термина «меритократия» появилось более позитивное значение, которое взяли на вооружение сторонники всеобщего равенства возможностей. В своей книге «Грядущее постиндустриальное общество» (1973), Дэниел Белл полагал, что меритократия позволит устранить бюрократию, а также изменить социальную структуру общества в целом.

Как показывает практика, в США распространено мнение, что принцип меритократии в США уже реализован, и что личные достижения каждого американца зависят лишь от его способностей, трудолюбия, жизненных установок и нравственности. Критики обращают внимание на то, что в США по-прежнему важную роль играют наследство, социальные и культурные преимущества, объективные возможности на рынке труда.

В послевоенной Великобритании бум профессий, для которых требуется сдача экзаменов (юристы, врачи), помог множеству людей по происхождению из рабочих перейти в средний класс. Однако для карьеры в других видах профессиональной деятельности (например, в связях с

общественностью или рекламе) ключевую роль играют личные знакомства.

Стоит отметить, что в международной практике меритократия рассматривается как признание заслуг, когда труд человека, государственного служащего оценивается по достоинству и открывает для него возможности для профессионального, карьерного и социального роста. При меритократии на государственную службу приходят наиболее достойные, нравственные, компетентные, талантливые и трудолюбивые люди. Это равенство возможностей для граждан является основой социальных лифтов в стране.

Международные эксперты отмечают, что меритократия в самых развитых странах стала нормой корпоративной культуры и фактором организационной эффективности государственного аппарата.

Казахстанские научные источники не дают конкретного понятийного определения меритократии, четкого обозначения показателей, которые должны учитываться при отборе и продвижении государственного служащего по данному принципу. Не каждый рядовой казахстанский государственный служащий сегодня имеет правильное и полное представление образа меритократа, или принципа меритократии. В то время как основы меритократии на государственной службе уже заложены в следующих:

1) Законе РК «О государственной службе», который определяет государственную службу в первую очередь как профессиональную деятельность по обеспечению исполнения полномочий государственных органов [1];

2) согласно Указу Президента Республики Казахстан «О мерах по модернизации государственного управления РК» от 13 января 2007 года эффективная система государственного управления должна основываться (помимо прочего) на создании условий для привлечения на государственную службу наиболее талантливых кадров [2];

3) в Концепции новой модели государственной службы Республики Казахстан, утвержденной Указом Президента 21 июля 2011 года, видение развития системы государственной службы основывается на ее профессионализации, которая в свою очередь зиждется на принципах меритократии, эффективности, результативности, транспарентности и подотчетности обществу [3].

Таким образом, государственная служба приобретает принципиально другое качество. Мы находимся перед фактом становления меритократии в стране, которая предполагает создание начальных условий для объективно одаренных и трудолюбивых людей, чтобы они в будущем имели шанс занять высокое общественное положение в условиях свободной конкуренции.

Среди основных элементов меритократии можно выделить следующие принципы: поступление на государственную службу осуществляется на основании конкурса; оценка претендентов осуществляется по критериям их личных способностей, знаний и умений; одинаковое отношение ко всем государственным служащим в целях их не дискриминации; равная оплата труда за выполнение равнозначной работы (оплата в зависимости от результатов работы); поощрение государственных служащих, достигших эффективных результатов в своей деятельности, коррекция деятельности тех, чьи результаты не в полной мере удовлетворительны увольнение служащих, результаты, деятельности которых не удовлетворительны.

Безусловно, обеспечение и соблюдение этих принципов со стороны государства, а также действительно эффективная работа государственных служащих, будет способствовать укреплению института государственной службы, как в части качественного состава административного аппарата, так и в части поднятия престижа государственной службы.

Сегодня в области государственного управления ведется целенаправленная политика по поддержанию тех мер, которые озвучил глава государства, а именно отбор на государственную службу по принципу меритократии. Теперь впервые поступающие на госслужбу специалисты будут начинать с низовых должностей, а для дальнейшего продвижения по службе потребуется компетентность и стаж работы.

Надо отметить, что отбор впервые поступающих на государственную службу будет осуществляться централизованно, за счет усиления роли Агентства по делам государственной службы и противодействию коррупции. При этом отбор кандидатов на низовые должности и дальнейшее продвижение по карьере будут осуществляться на основе компетентного подхода, состоящего из трех этапов. Кандидаты вначале будут проходить тестирование на знание законодательства, затем — конкурс в Агентстве и собеседование непосредственно в государственном органе, где кандидат собирается работать [4].

При поступлении на госслужбу планируется увеличить испытательный срок с трех месяцев до шести. Будет также введен рубежный контроль соответствия специалиста через три, шесть месяцев. В случае, если претендент покажет неудовлетворительный результат в эти сроки, то будет уволен по согласованию с Агентством, либо ему продлят испытательный срок еще на три месяца.

Новшеством государственной службы станет внедрение двухэтапного закрытого конкурсного отбора при карьерном продвижении. Теперь конкурсный отбор будет проводиться среди служащих данной организации для заполнения имеющихся вакансий. В случае же отсутствия подходящих по квалификационным требованиям кандидатов конкурс будет проводиться среди госслужащих всех государственных органов. Существующий механизм перевода из одного государственного органа в другой будет упразднен. Исключение предусматривается только для

секретариата политического служащего, куда входят помощники, советники и пресс-секретари.

Профессионализация государственного аппарата предполагает постоянное развитие компетенции госслужащих, для чего предусматривается прохождение обязательных курсов повышения квалификации не реже одного раза в три года.

Особое внимание отводится новой системе оплаты и мотивации труда. В частности, со временем предполагается перейти на факторно-балльную систему, которая предусматривает прямую зависимость заработной платы от достигнутых результатов работника, от должности.

Кроме того, планируется ввести в оплату труда корректирующие коэффициенты по регионам, чтобы обеспечить адекватную уровень жизни на данной территории зарплату госслужащих. При этом в расчет будут приниматься потребительская корзина, стоимость аренды жилья, природно-климатические, экологические и другие условия.

Предусмотрена бонусная система мотивации труда госслужащих отдельных категорий, где индивидуальные результаты будут учитываться во взаимосвязи с итогами работы государственного органа. В рамках этой системы рассматривается возможность наделять руководителя государственного органа правом в пределах лимита штатной численности самостоятельно принимать решение о ее оптимизации и использовании экономии по фонду оплаты труда и другим административным расходам на выплату бонусов.

Формирование профессионального госаппарата невозможно будет считать успешным без дальнейшего усовершенствования системы этических норм для государственной службы, в связи с чем предполагается принятие Этического кодекса. В нем будет отражен широкий спектр вопросов по поведению госслужащих, в том числе по минимизации коррупционных рисков.

Мониторинг действия Этического кодекса, соблюдения его положений в каждом государственном органе будет обеспечиваться специальным должностным лицом — уполномоченным по этике. Подводя итог, нам хотелось бы отметить, что одна из главных проблем меритократии — отсутствие универсального способа определения «способностей» тех или иных претендентов. Тем не менее, главное, принцип меритократии способствует и решению такой задачи как искоренение коррупции, когда при равных возможностях и справедливой оценке претендентов, на государственную службу проходят действительно умные, грамотные, квалифицированные люди, чьи деловые качества являются основным «козырем» при поступлении на государственную службу. Меритократия — это требование времени, и этот принцип будет основным, при поступлении на работу в государственные органы. Внедрение данного принципа означает обеспечение уверенности государственных служащих в объективной оценке их труда и заслуг на государственной службе, а также обеспечение доверия населения к государственному аппарату.

Литература:

1. О государственной службе: Закон Республики Казахстан № 453 от 23 июля 1999 г. // Агентство Республики Казахстан по делам государственной службы. Официальный Интернет-ресурс — <http://kuzmet.gov.kz/kzm/index.html>
2. О мерах по модернизации государственного управления Республики Казахстан: Указ Президента Республики Казахстан от 13 января 2007 года // Агентство Республики Казахстан по делам государственной службы. Официальный Интернет-ресурс — <http://kuzmet.gov.kz/kzm/index.html>
3. Концепция новой модели государственной службы Республики Казахстан, утвержденная Указом Президента 21 июля 2011 года, № 119 // Агентство Республики Казахстан по делам государственной службы. Официальный Интернет-ресурс — <http://kuzmet.gov.kz/kzm/index.html>
4. Абдимомынова, А. Ш., Сулейменов Б. Ж. Анализ кадрового состава государственной службы Республики Казахстан // Молодой ученый, № 5 (109), март-12016 г. с. 419–422.

Қазақстан Республикасындағы жергілікті өзін-өзі басқару мәселелері

Темирбекова Эльмира Темирбековна, экономика ғылымдарының магистрі;

Бердәлі Құралай Ермекқызы, студент

Қорқыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университеті

Қазақстанда экономикалық реформалаудың басым бағыттарының бірі мемлекеттік басқару жүйесін орталықсыздандыру және жергілікті өзін-өзі басқаруды қалыптастыру. Бұл үрдісті жүзеге асыру үшін жергілікті өзін-өзі басқару институттарын дамыту шарт. Мұның өзі мемлекеттік басқару жүйесінің тиімділігін арттыру, басқарудың төменгі буынындағы жемқорлық деңгейін азайту, азаматтық қоғамның дамуына ықпал ету сияқты бірнеше стратегиялық мақсаттарға қол жеткізеді.

Қазақстан Республикасы Конституциясының 89-бабында елімізде жергілікті маңызы бар мәселелерді тұрғын халықтың өзі шешуін қамтамасыз ететін жергілікті өзін-өзі басқару танылатындығы белгіленген. Осыған орай «Жергілікті өзін-өзі басқару туралы» Заң жобасы көпшіліктің талқылауына 2006 жылдың қазан айында берілді, ол 2007 жылдың 1 қаңтарынан бастап күшіне енді.

«Өзін-өзі басқару» қағидасының әлеуметтік ғылым терминдерінің көпшілігі сияқты толық ғылыми анықтамасы жоқ, оны әр түрлі авторлар әр түрлі түсіндіреді. Оның даму процесіне тоқтала кетсек: алғаш оған XVII ғасырда Англияда (self government) анықтама берілге, одан кейін оны Германия және Ресей мемлекеттанушылары енгізген болатын. Ал Францияда оған сәйкес термин болмағандықтан, ол «орталықсыздандыру» немесе «муниципалдық билік» (pouvoir municipal) түсініктері берілген. Бұл жөніндегі алғашқы идеяларды 1790 жылы Турэ өзінің Францияның жергілікті өзін-өзі басқару реформасы туралы баяндамасында ұсынған.

Жергілікті өзін-өзі басқару теориясының дамуына үлкен үлес қосқан шетелдік оқымыстылар Токвил, Гнейст, Штейн, Лабанд, Ресей оқымыстылары Васильчиков А. И., Безобразов В. П., Коркунов К. М., Чичерин Б. және т. б.

Мемлекеттік орталықсыздандыру процесіне әртүрлі ерекшеліктер, оның ішінде тұрғылықты халықтың мента-

литеті, әдеп-ғұрпы, саяси және құқықтық мәдениеті, демократиялық дәстүрдің орнығуы және де сол сияқты көптеген мәселелер әсер етеді. Биліктің өкілеттілігін тек жергілікті жерлерге механикалық жүзінде көшіру мүмкін емес, ол қоғамда орын алып отырған нақты жағдайларға сүйенуі тиіс.

Орталықсыздандырудың қазіргі кезде көптеген анықтамалары бар. Олардың ішінен біз мойындайтын жақын анықтамаға тоқталғанды жөн көрдік. Орталықсыздандыру — орталықтандыруға қарама-қарсы басқару жүйесі, нақтырақ, жергілікті атқарушы органдар мен өзін-өзі басқару органдарының билігі мен құзіреті шеңберінің кеңейтілуі. Яғни, мемлекеттік функцияның бір бөлігі жергілікті атқарушы және өзін-өзі басқару органдарына тапсырылады. Олар өз кезегінде осы орталықсыздандырылған құзырлар шеңберінде, жоғарғы билікке жүгінбей-ақ, өз атынан өкілеттіктерді жүзеге асырады. Осындай жолмен жергілікті және өзін-өзі басқару қамтамасыз етіледі.

Орталықсыздандыру негізгі үш талаптың орындалуын қажет етеді:

— біріншіден, жергілікті басқару органдары, нақты белгіленген өкілеттіліктерге ие болуы шарт;

— екіншіден, олар құзырларына кіретін мәселелерді шешуге арналған тетіктер мен құралдарға ие болуы керек;

— үшіншіден, олардың іс-әрекетіне мемлекеттік әкімшілік органдар тарапынан бақылау барынша шектелуі тиіс.

Әлемдік тәжірибеде орталықсыздандырудың екі түрі бар. Олар: шоғырландырудан алшақтау (деконцентрация) және деволуция. Шоғырландырудан алшақтау құзіреттердің мемлекеттік билік жүйесінің иерархиясы бойынша төменгі органдарына берілуі деп түсінеміз. Орталық органдарға қарағанда жергілікті басқару органдары өз деңгейіндегі мәселелермен, жағдайлармен тікелей таныс, сондықтан оларды шешу үшін тиісті өкілеттіктерді қолына

алады. Осы шоғырландырудан алшақтау үрдісі жергілікті проблемаларды шешуге көп мүмкіндік береді, сол себептен де аталмыш үрдісті «әкімшіліктік орталықсыздандыру» деп те атайды [1].

Тым қатты орталықсыздандыру, яғни әкімшілік-аумақтық басшыларын сайлау, олардың саяси дербестігін, заң шығару құқығын кеңейту — негізінен субъектілерден тұратын федеративті құрылымды мемлекеттерге тән, ал Қазақстан Республикасы унитарлы — біртұтас мемлекет. Унитарлы мемлекеттер керісінше өздерінің тұтастығын сақтап, елдің саяси ыдырауына жол бермеуге тырысады.

Қазіргі кезде әлем елдерінде жергілікті өзін-өзі басқару органдарының екі түрі бар:

— бірінші, жергілікті тұрғындармен сайланатын, аса маңызды мәселелер бойынша шешім қабылдайтын өкілетті орган;

— екіншісі, — әдетте оперативтік басқаруды жүргізетін атқару органы.

Халықаралық тәжірибеде ЖӨӨБ-дың үш типті моделін айрықша көрсетуге болады.

1. ЖӨӨБ-дың англосаксондық жүйесі (кейде ЖӨӨБ-дың Америкалық түрі деп те аталады). Бұндай жүйе АҚШ, Канада, Австралия, Жаңа Зеландия сияқты келімсек елдерде кең тараған. Англосаксондық жүйенің басты ерекшелігі — жергілікті сайланбалы органды бақылап, қамқоршы болып отыратын орталық үкімет өкілінің болмауы.

2. ЖӨӨБ-дың Француздық жүйесі (кейде құрылымдық жүйе деп те аталады).

Бұл жүйе Франция, Италия, Испания және т. б. көптеген Батыс Европа елдерінде тараған. Бұл жүйенің басты ерекшелігі — жергілікті мемлекеттік басқару мен ЖӨӨБ-дың қатар жүргізілуі. Дегенмен, бұл жүйеде орталық үкіметтің жергілікті органдарды әкімшілік тұрғысынан бақылауға («қамқорлыққа») алуы басым.

3. ЖӨӨБ-дың аралас жүйесі Германия мен Жапонияның ЖӨӨБ құрылымы тән. Жапонияның ЖӨӨБ заңында ішкі ұйымның және жергілікті органдардың барлық деңгейін — қала, поселка, ауылдардың міндеттерін, оның құрылымын жекелеп регламенттейді.

Германияда — общиналар, қалалар, аудандар ЖӨӨБ-дың базалық бірлігі б. т. елде коммуналдық басқару органдарының талабы үндеспеген, түрлі жерде олар тұлғалық сызықты иемденеді және жергілікті басқарудың формасы мен типінің үлкен диапазондары бақыланады.

Көріп отырғанымыздай, бұл үрдіс әр елде әртүрлі өтеді, ол мемлекеттің қандай модельді таңдап алғанына байланысты. Бірақ, біздің ойымызша бір модельдің аясында шектеліп қалу мүмкін емес, аталған басқару жүйесі нақты қоғам ерекшеліктерін ескеруі тиіс.

Жергілікті өзін-өзі басқаруды енгізу кезінде өзіміздің өткен отандық тарихымызды рулық және ауылдық өзін-өзі басқару саласында, кеңестік құрылыста пайдаланылған құндылықтарды ескеруіміз қажет. Қазақстан тарихында жергілікті өзін-өзі басқарудың дәстүрлері бар. Танымал «Жеті жарғы» — орта ғасырдың өзінде түрлі қоғамдық

және мемлекеттік институттар өкілеттігінің барлық саласын анық бөле білген.

Атап өткендей, жергілікті өзін-өзі басқаруды құру мүмкіндігі 1995 жылғы Қазақстан Республикасының Конституциясында қарастырылған. Онда жергілікті өзін-өзі басқарудың қызмет етуіне және олардың дербестігіне белгіленген құзыреті шеңберінде кепілдік берілген. Содан бері жергілікті өзін-өзі басқарудың кейбір элементтерін енгізу мен оның заңнамалық базасын дайындау талпыныстары болған.

Бүгінде Елбасымыздың мемлекеттің Ата заңын жаңалауға байланысты бастамасына орай жағдай айтарлықтай өзгерді.

— Біріншіден, қоғамдық және мемлекеттік институттардың бірігуіне жол берілмейтін ереже алынып тасталынды. Ол жергілікті өзін-өзі басқару органдарына мемлекеттік қызметтерді жүзеге асыруына мүмкіндік береді.

— Екіншіден, жергілікті өзін-өзі басқару негізі болып енді еркін, жасырын, тік және жалпы дауыс беру арқылы сайланған жергілікті мәслихаттар табылады. Мәслихаттардың рөлі мен құзыреті арттырылып, бес жылға дейін ұзартылды. Олардың келісімімен барлық деңгейлі әкімдер сайланады. Мәслихатты әкімге сенімсіздік білдіру процедурасы (іс-шарасы) да жеңілдетілген: ертеректе ол мәслихаттың үштен екі бөлігінің даусымен жүзеге асса, қазір тек дауыс берушілер басым болуы жеткілікті.

Осылай, Конституцияға жергілікті өзін-өзі басқарудың жергілікті мемлекеттік басқару мен өзін-өзі басқару жүйелерін жақындатуды көздеген базалық параметрлері енгізілді. [2]

Көптеген мемлекеттердегі мемлекеттік және муниципалдық құрылымды тәжірибесі ЖӨӨБ органдарының экономикалық негізінің нақты көздерінің қалыптасқанын көрсетеді. Қазақстандағы осы көздер қалыптасу үстінде және ол заңдарда, басқа да нормативтік құқықтық актілерде жан-жақты таразыланып бекітілуін қажет етеді.

Үкімет шешіміне сәйкес 1996 жылы тұрғын үй қорын пайдалану мен күту мәселелерін шешу міндеттері жүктелген ПИК-тер (КСК) құрылды. Сондай-ақ, ауылдық жерлерде селолық тұтыну кооперативтері өзінше құрыла бастады. Жергілікті мәселелерді шешудегі келесі қадам тәжірибе түрінде өткізілген 2001 жылғы ауыл әкімдерін сайлау және 2006 жылғы аудан және облыстық маңызы бар қала әкімдерін сайлау болды.

ЖӨӨБ-дың экономикалық негізі мына түрде қалыптасады.

— ЖӨӨБ-ратын қауымның меншігі;

— мемлекеттік меншіктің ЖӨӨБ органдары басқаруына берілген мүлігі;

— қолданыстағы заңға сәйкес жергілікті қауымның қажеттілігін қанағаттандыру мүмкіндігі бар басқада меншік түрлері;

— жергілікті қаржылар. [3]

Қазіргі таңда еліміздегі жергілікті өзін-өзі басқару жүйесін жетілдіруді бірнеше кезеңге бөлу қажет, яғни бір кезеңнен екінші кезеңге өту сол органның нәтижесі және азаматтық қоғамның даму дәрежесін білдіреді. Бірінші ке-

зеңде қазіргі кезде жергілікті өзін-өзін басқару органы атқарушы биліктің өкілі — әкімді тежейтін орган болуы керек, яғни оны «кеңес» деп атауға да болады. Бұл кеңестің құрамы жергілікті халықтың өкілдерінен 2—3 жылға сайлануы тиіс. Олар халықтың мұң-мұқтажын жергілікті әкімнің алдында көтеріп, шешуді талап етеді. Екінші кезеңге тоқталатын болсақ, халықтың демократиялық, саяси мәдениеті қалыптасып, оның экономикалық ахуалы жақсарумен бірге, жергілікті өзін-өзін басқару жүйесі де белгілі дәрежеде дамуы керек. Дәлірек айтсақ аталған орган

белгілі мәселелерді шешуге құқық алуы қажет. Ол үшін жергілікті өзін-өзі басқару органына заң жүзінде нақты құзырлар берілуі тиіс. Әсіресе оның ішінде қаржы және шаруашылық мәселелерін шешу құзіреттері берілуі керек. Оларды жүзеге асыру үшін жергілікті өзін-өзі басқару органдарына заңды тұлға мәртебесін беру міндетті.

Қорыта келе, қоғамды әрі қарай демократияландыру және әлеуметтік-экономикалық реформаларды жүргізу жағдайында жергілікті өзін-өзі басқару жүйесін енгізу айрықша маңызды болып қала бермек.

Әдебиеттер:

1. Жанузакова Л.Т. Некоторые проблемы статуса маслихатов в условиях конституционной реформы // Вестник Института законодательства Республики Казахстан. — 2007. — №3.
2. Хайдар А., «Жергілікті басқару жүйесінің күшті және әлсіз жақтары», «Саясат және парасат», №2, 2003ж, 5—7 бет.
3. Қазақстан Республикасы Үкіметінің ресми Web-сайты: www.government.kz

Өңірде туристік қызмет көрсетуді дамыту мәселелері

Темирбекова Эльмира Темирбековна, экономика ғылымдарының магистрі;

Мәлібекова Жансая Әлібекқызы, студент

Қорқыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университеті

Туризм әлемдік экономикада басты рөлдің бірін атқарады. Бүкіләлемдік туристік ұйымның деректері бойынша, ол әлемдегі жалпы ұлттық өнімнің оннан бір бөлігін, халықаралық инвестицияның 11 %-дан астамын, әлемдік өндірістің әрбір тоғызыншы жұмыс орнын қамтамасыз етеді екен.

Туризм — Қазақстан үшін жаңа табыс көзі, ол халқымыздың салт-дәстүрін, мемлекетіміздің бүгінгі өсіп-өркендеу белестерін өркениетті елдер жұртшылығына кеңінен таныстырудың тиімді жолы. Ал еліміздің осы мүмкіндікті бағынша ұтымды пайдалануға қатысты әлеуеті зор.

Туризм саласының дамуы елімізде кенжелеп қалғанын мойындау керек. Біздегі инфрақұрылымдар, қатынас жолдары, көлік сапасы, қызмет көрсету түрлері халықаралық туризм сұранысына жауап бере алмайды. Дегенмен халықтың жағдайы едәуір жақсарған. Елдегі туристік саяхатқа, демалуға баратындардың саны күрт артты. Бұл ішкі туризм саласын дамытуға мүмкіндіктің бар екенін көрсетеді [1]. Осыған орай Елбасы ел экономикасын арттырудағы басым бағыттардың бірі туризмнің дамуына айрықша мән беріп келеді.

Дегенмен Қызылорда облысында туризм индустриясын дамытуға арнайы бірнеше бағдарламалар жасалғанымен, іске асырылу деңгейі жеткіліксіз күйде қалуда. Арнайы туристік сайттарда облыс аумағында орналасқан табиғи рекреациялық және танымдық бірнеше туристік нысандар ендірілгенімен мәдениетімізді, тарихымызды насихаттауда маңызды роль атқаратын тарихи-танымдық туристік нысандар жоқтың қасы. Қазіргі таңдағы ресми ақпараттар

бойынша облыс аумағында әртүрлі тарихи кезеңдермен мерзімделетін 500-ге жуық тарихи-мәдени ескерткіштер мемлекет тарапынан қорғау тізіміне ендірілген. Бұл дегеніміз қажетті қолдаудың нәтижесінде бірегей мүмкіндіктерді түбегейлі жүзеге асыра алсақ, онда тарихи тамырын сонау тереңнен тартқан өңірімізде тарихи-танымдық туризм индустриясының қарқынды түрде дамуына жол ашады деген сөз.

Қызылорда облысында 8 ауданда орналасқан туристердің қызығушылығын арттыратын тарихи-мәдени ескерткіштер, ғимараттар, сауықтыру орындары мен объектілер, табиғи мүмкіндігі жоғары балық аулайтын орындар көп. Бұл орындар тек Қазақстан ғана емес, әлемдік мәдениетке туризмнің тарихи-танымдық, экологиялық, спорттық, ғылыми түрлерін танып білуге мүмкіндіктер берумен қатар, тұрғылықты халықты және шет елдік туристерді де қызықтырмай қоймайды.

Қызылорда облысы көліміндегі бірнеше тарихи-мәдени ескерткіштерге тоқталып кететін болсақ, олар:

— Бегім ана мұнарасы. Арал ауданы Жаңақұрылыс ауылынан оңтүстікке қарай 35 км жерде орналасқан. Тарихи құндылығы сол, Қазақстанда осы тәріздес ортағасырлық мұнаралар көп кездеспейді, ал Орта Азияда мүлде жоқ екен.

— Қорқыт ата мемориалдық кешені. Түркі дүниесіне ортақ ұлы абыз Қорқыт атаға арналып салынған. Сәулет өнерінің айрықша үлгісі. Қызылорда облысы Қармақшы ауданы, Жосалы кентінен 18 км жерде, Қорқыт станциясының

түбінде орналасқан. Кешен Батыс Қытай-Батыс Еуропа автожолының бойында орналасқан. Тарихи маңыздылығы Қорқыт ата ескерткіш кешені күллі түркі халықтарына ортақ қасиетті зиярат орындарының бірі болып табылады.

— Сауысқандық петроглифтері Қызылорда облысы, Шиелі ауданы орталығынан солтүстік шығыста 50—60 км жердегі Сауысқандық жотасындағы жартастағы петроглифтер. Сауысқандық петроглифтері Қола дәуірінен бері сақталған Қазақстандағы ежелгі жазулардың бірі болып табылатындықтан тарихи құндылығы өте жоғары.

— Ортағасырлық Асанас қала жұрты. Ортағасырлардан сақталған көне қала орны. Қызылорда қаласының оңтүстік-шығыс жағында 48 км жерде орналасқан. Жазба деректерде моңғол шапқыншылығынан бастап (1220ж) белгілі. Қала орны әлі күнге дейін сақталған.

— Бесарық петроглифтері Жаңақорған ауданы Бесарық аулының маңында. Мұндағы жартастарға қашалып салынған бейнелердің кейбірі өзінің орындалу айқындығымен ерекшеленеді. Тарихи маңыздылығы — Ұлы даланы мекендеген көшпенділердің дүниетанымын көз алдымызға әкеледі.

Осы және өзге де Сыр өңіріндегі тарихи орындардың барлығы таяу уақытта тарихи-танымдық туристік нысандарға айналдыруға мүмкіндіктер мол. Өйткені бұл нысандар қала, аудан орталықтары, ауылдарға жақын, сонымен қатар автожолдардың бойында орналасқан.

Облыстағы тарихи-танымдық туризм индустриясының жолға қойылуы қосымша жұмыс орындарының пайда болуына, туризммен сабақтас өзге де инфрақұрылымдардың жетіліп, бірқатар әлеуметтік мәселелердің өз шешімін табуына септігін тигізеді сөзсіз.

Соңғы жылдары Байқоңыр кешенін және осы өңірдегі Қамбаш көлін туризм мақсатына пайдалану, оның инфрақұрылымын бүгінгі өркениет талабына сай дамыту маңызды мәселенің біріне айналды.

«Байқоңыр» ғарыш айлағы «ЭКСПО-2017» Халықаралық көрмесінде көрсетілетін нысандардың бірі болып табылады. Аталған өңірде барлық инфрақұрылым қайта жаңартылады, жаңадан нысандар пайдалануға беріледі. Жер кіндігі — Байқоңырдың әлемдегі теңдессіз ғарыш айлағы, оның алдағы мүмкіндіктерінің орасан зор екенін біз нақты іс жүзінде дәлелдеуге тиіспіз. Байқоңыр өңірінде экологиялық туризмді дамыту мәселелері, осыған сәйкес инфрақұрылымдар өрісін кеңейту бұған дейін де келелі мәселелердің қатарында көтеріліп келеді.

Сонымен қатар, ғарыш айлағында мемлекет — жеке меншік әріптестіктің ықпалымен туризмді дамыту мақсатында Байқоңыр ғарыш айлағының инфрақұрылымы жаңғырту және еркін экономикалық аймақ дәрежесі беріліп, көліктік логистикалық орталық ұйымдастыру үшін халықаралық консорциум құру мәселесі де көтерілген болатын.

Байқоңыр ғарыш айлағын сақтап қалу үшін елбасы қыруар еңбек сіңірді. Қазіргі уақытта Байқоңыр қаласы маңынан өтетін «Батыс Еуропа-Батыс Қытай» магистральды көлік дәлізі салынуда. Халықаралық қатынас жолының туризм индустриясын дамытуға мүмкіндіктері

мол. Келешекте Байқоңыр ғарыш айлағы, Қорқыт ата кешені халықаралық туризм орталығына айналады.

Таяудағы жылдары өңірдегі Қамбаш көлі туризм индустриясын дамытып, шетелдіктерді тартудың маңызды буынына айналады. Инфрақұрылымдар дамытылып, бұл өз кезінде шетелдіктер Сыр өңірінің бай тарихымен және салт-дәстүрімен танысуға мүмкіндік алады.

Жобалаушылардың, мамандардың пікіріне сүйенсек, Қамбаш көлі маңындағы табиғат аясында ашылған қонақ үйлерге сұраныс көп болады. Зерттеулер көрсетіп отырғанындай, көптеген демалуға ниет білдіргендер үй жағдайында тұруға қызығушылық танытатын көрінеді. Себебі, қазіргі таңда экотуризм санатына жататын бұл қызмет түрімен шұғылданушылар қатары көбейіп келеді. Егер Қамбаш көліндегі инфрақұрылымдарды дамытуға жаңаша сипат беріп, туристерді тарту жолға қойылса, бұл жергілікті бюджеттің сенімді табыс көзіне айналар еді. Ал, мұндай табысқа қол жеткізіп отырған елдер дүние жүзінде жеткілікті. Қазба байлығы жоқ Тайланд, Кипр, Испания тағы көптеген елдердің бюджет табысы туризм кірісінен құралады.

Жобаларға, зерттеулерге сәйкес тарихи терең Арал ауданының Қамбаш көлін туристер келетін мекенге айналдыру бастамасы өте құнды. Бұл ауқымды жобаларды жүзеге асыру жергілікті жерде жұмыс орындарын ашуға мүмкіндік береді. Өңірдегі туризм индустриясының болашағы туралы айтқанда, Қамбаш көліне шетелдіктердің қызығушылық танытарына сеніміміз мол дейді мамандар [2].

Мемлекет басшысы Н. Назарбаев Қазақстан халқына арнаған Жолдауында инфрақұрылымдар, әсіресе көлік және байланысқа қатысты транзиттік әлеуетімізді дамыту қажеттілігін міндеттеген еді [3]. Осы айтылғандарға сәйкес үкіметте 2013 жылы инфрақұрылымды дамыту жөніндегі мемлекеттік бағдарлама әзірленіп, қабылданды.

Әлемдегі алпауыт мемлекеттер экономикасын алға сүйреп келе жатқан күш туризм екені белгілі. Сол ғаламдық экономиканың бір бөлшегі болып саналатын біздің елімізде осы үрдістен кенжелеп қалмауы тиіс. Соңғы жылдары елімізде бұл салада серпіліс байқалады. Қазақтың кең байтақ даласы туризмнің қай түрін дамытуға да қолайлы. Бірақ инфрақұрылымның жетіспеуі қолбайлау болып отыр. «Батыс Еуропа-Батыс Қытай» көлік дәлізі жол қатынасына қатысты шетін мәселелерді шешеді. Әрине, осы жолдың бойындағы ең негізгі туристік нысан ретінде Байқоңыр ғарыш айлағын атауға әбден болады.

Байқоңыр адамзат баласына ғарышқа алғаш жол ашқан әлемдегі теңдесі жоқ ғарыш айлағы екені әмбеге аян. Оны көзімен көруге ынталылар жетерлік. Айлақтың теңдессіз әлеуетін пайдаланып, оған келушілерді қызықтыру үшін барлық мүмкіндіктерді жасауымыз қажет.

Қорқыт ата кешенінің келешегіне келер болсақ, барша түркі әлемі ұлық тұтатын Қорқыт баба мәңгілік тыныс тапқан мекенге үлкен жолдың бойымен жүйткіген көліктердің тоқтап, зиярат етіп өтуі үшін Қорқыт кешенін алыстан көз тартар орынға айналдыру кезек күттірмейтін игі іс.

Туризм тек экономикаға оң әсер етіп қана қоймайды, халықаралық ынтымақтастықты нығайтуға үлес қосады. Оның тарихына көз жүгіртсек, туризмнің жаппай сипат алуы инфрақұрылым дами бастаған өткен ғасырмен тұспа-тұс келеді. Қазір туризмнің жат жерді танып білуге бағытталған түрі қарқынды дамып келеді. Денсаулықты қалпына келтіруге, демалып әрі ем алуға негізделген ту-

ризмнің кең қанат жайғаны байқалады. Сонымен қатар, біздің елімізде қасиетті орындарға зиярат ету үрдісі қалыптасқан.

Қазақтың жерінде, әсіресе Сырдың бойында ескінің көзіндей жәдігерлер жетерлік. Көне заман құндылықтарын топырақ астынан аршып жүрген археологтар біздің өңірдегі ескерткіштердің тарихы тым теренде екенін дәлелдеп келеді.

Әдебиеттер:

1. Ердавлетов С. Р., Назарчук М. К., Қораблев В. А. Мифы и реальность казахстанского туризма. Роль туризма в устойчивом развитии Республики Казахстан/ Под редакцией С. Р. Ердавлетова. Алматы, «Қазақ университеті», 2001. с. 150.
2. <http://e-kyzylorda.gov.kz>
3. Қазақстан Республикасының Президенті — Елбасы Н. Ә. Назарбаевтың «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы.

Туризмді дамытудың негізгі бағыттары мен туризмнің экономикадағы рөлі

Темирбекова Эльмира Темирбековна, экономика ғылымдарының магистрі;
Шайхыслам Бақжан Кенішбекқызы, студент
Қорқыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университеті

Қазақстандық және шетелдік азаматтардың әртүрлі туристік қызметтерге қажеттілігін қанағаттандыру үшін кең мүмкіндіктерді қамтамасыз ететін қазіргі заманғы тиімділігі жоғары және бәсекеге қабілетті туристік кешен құру, саланы дамытудың экономикалық және құқықтық тетіктерін әзірлеу әрі Қазақстанның туристік өнімінің сапасын қамтамасыз ету біздің алдымызда тұрған ең маңызды мәселелердің бірі болып табылады. Қазіргі күні Туризм әлемдік экономикада басты рөлдің бірін атқарады. Осыған байланысты Тәуелсіздік алған Қазақстанда 1991 жылдан туризм саласы дамудың жаңа сатысына көшті. [1]

«Туризм» деген термин әдебиет парақтарында 18 ғасырдың соңында пайда болды, ол 19—20 ғасырда кең қолданыла бастады. Солай бола тұрса да, ең алғаш бұл сөз 18 ғасырда Британ аралында осы елге келетін Англия жастарының саяхатын анықтау үшін қолданылады. Француз, Италия, Германия жастарының оқуларын толықтырып әрі қарай жетілдіру үшін мектептерге жіберіліп тұрды. Дегенмен, туризм деген өте кең түсінік, әдебиеттерде туризмге берілген әр түрлі анықтамаларды байқауға болады. В. Унцикер туризм деп тек табыс табуға арналмаған тұрақты жерден тыс жердегі барлық саяхат пен қысқа мерзімдік сапардағы құбылыс пен қатынастардың жиынтығын атады. Кейбір авторлар «әр түрлі мақсаттағы спорттық жарыстарды» туризмге жатқызады. Туризмге қысқа да, сәтті анықтаманы ҮКЭ (Үлкен Кеңестік Энциклопедия) берді: «туризм — бос уақыттағы адамның белсенді саяхаты, сапары, жорық жасап демалуы». [2]

Айталық 20 ғасырдың 30-шы жылдары поляк географы С. Лещицкий туризм туралы түсінікті толықтап,

«туристік — сауықтыру қозғалысына байланысты теориялық, шаруашылық, географиялық, статистикалық, құқықтық, мәдени және әлеуметтік сұрақтардың жиындысы» деп анықтама берді.

Туризмді зерттеуде атағы сіңген В.С. Преображенскийдің айтуынша, «туризм» термині туралы мынадай негізгі түсініктер беріледі:

— демография мен халық географиясы және әділет ғылыми оқитын халық қозғалысының ерекше түрі;

— экономика саласы, экономика мен экономикалық географиямен айналысатын халықтың әлеуметтік-мәдени қажеттілігін өтейтін салаларының біреуі;

— социология мен рекреациялық география айналысатын тұрақты жерден тыс жерлерге бос уақытты өткізудің түрі.

Қазірде туризм анықтамасын екі топқа біріктіруі мүмкін — жұмыстық және концептуалдық. Біріншісінің экономикалық, әлеуметтік, құқықтақ және басқа да туризмнің салаларына қатысы бар. Екіншісі туризмнің ішкі сырын ашады.

Аталған себептерге байланысты тарихи даму процесінде «туризм» мен «турист» деген түсінікке біраз өзгерістер еңгізілді. Алайда, практикалық жағынан туризмнен гөрі турист деген түсінік анықтамасы жағынан анығырақ болғанын қажет етеді. Дегенмен, Ең алғашқы турист деген анықтаманы Ұлттар Лигасының статистика жөніндегі сұрыптау Комитеті берді (1937ж.). Ол халықаралық түсініске ие болды және азғантай түзетулер мен біздерге де жетті «Турист» — сөзі Вебстер сөздігінде А.Д. Чудновский 19ғасыр зерттеуі бойынша бұл «қы-

зығушылығын қанағаттандыру мақсатындағы жол сапары»

Турист- игіліктерді алушы және транспоттық қызмет пен тамақтану мен мекен жайды қажет ететін экономикалық субъект болып табылады. Туристік индустрияда туристік қызмет саласының ұлғайып көбейуіне байланысты, көптеген экономика саласындағы әлеуметтік секторда қызмет саласында даму алды. Жалпы туризмнің экономикадағы негізі туристік ағым және туризм индустриясынан түсетін табыс көзі. Турист экономикалық анықтамасында статистикалық зерттеу объектісі болып табылады.

Соңғы жылдары турист ұғымының анықтамалары ресми халықаралық туристік ұйымдар одағының жиындарында және саяхаттар туралы конференциясында және туризм туралы парламентаралық конференцияның конгресінде талқыланған. Бұл оның теориялық және практикалық жағынан маңызының зор екендігінің және оған берілетін анықтаманың толық та дәлірек болу керектігін көрсеткендігін дәлелдейді.

Бұл анықтама мыналарды қамтиды:

— туристер немесе келушілер деп, осы елде кемінде 24 сағат болатын адамдарды айтады және олардың саяхат жасау мақсаттарын мынадай топтарға біріктіруге болады: а) бос уақыттарын көңіл көтеруге, каникулға, емделуге, оқуға, спорт немесе дінге пайдалану; б) жұмыс бабымен, отбасы ісімен, мақсатпен, съезд, симпозиум немесе конференцияға келушілер;

— экскурсанттар, немесе уақытша келушілер, елде 24 сағаттан аз уақыт болады.

Қазақстанда туризмнің дамуы XIX ғасырда жергілікті немесе аймақтардан келген әуесқой адамдар жалғыз басына немесе топ түрінде экскурсияларды, жорықтарды және көрікті жерлерге серуендерді өткізе бастады. Ал ондай көрікті жерлер Қазақстанның таулы аумақтарында көп болғаны әрине белгілі.

XIX ғасырдың басында-ақ Верный қаласында Орыс тау қоғамының бөлімшесі 1927жылы іс-әрекет аясына болды. Алайда, ең алғашқы нұсқаушылардың бірі Г.И. Белоглазов болатын. Ол ыстық көл жағалауларына сапар шекті. Әдетте, Бүкілодақтық Акционерлік қоғамның «Интурист» Қазақстандық бөлімшесі 1955 жылы Алматыда ашылды. Содан соң 1991 жылы бұл қоғам «Қазақстан Интуристі» ұлттық компаниясы болып қайта құрылды.

Осыған байланысты 1965 жылы Қазақстан Республикасына туризм мен экскурсия одағы ұйымдастырылады және 5-облыстық одақ құрылады: Алматы облысында, Шығыс Қазақстан, Қарағанды, Орал және Шымкент облыстарында, сондай-ақ бұл облыстарда экскурсия бюролары да ашылды.

1993 ж. Қазақстан Дүниежүзілік туризм ұйымына мүше болған. Осы жылы туризм индустриясын дамытуға арналған ұлттық бағдарлама қабылданған болатын. Содан кейін 1997 ж. Қазақстан Республикасының Ұлы Жібек жолының тарихи орталықтарын қайта өрлету, түркі тілдес мемлекеттердің мәдени мұралар сабақтастығын дамыту тұжырымдамасы, жалпы туризм дамуының стратегиясы жасалды.

Қазақстан Республикасының аумағы өте кең болғандықтан да, елдің өңірлері түрлі экономикалық әлеуетке ие және де ол табиғат байлықтарының орналасуымен, климаттық жағдайлармен т. с. с. айқындалған. Сонымен бірге Қазақстанның табиғи, тарихи, геосаяси орны туристік нысандарды ұтымды пайдалануға мүмкіншілік береді және экономиканың басты тармақтарының бірі ретінде дамытуды қажет етеді. [2]

Қазіргі таңда туризм әлемдік экономикада басты орында және әлемдегі ең пайда көп түсіретін бизнес түріне жатады. Сондықтан да әлемдік шаруашылықтың бұл саласының болашағы жайлы сұрақ ең маңызды болып табылады. Осы заманда адамдардың туристік мақсатта сапар шегуі бүкіл елді қамтыды, осыған байланысты әр елдің адамдары арасындағы қарым-қатынас күнделікті шындыққа айналды. Көптеген кәсіпкерлердің туризмге қызығушылық білдіруі бірнеше факторлармен түсіндіріледі. Ең бірінші, туристік бизнеспен айналысуды бастау үшін, көп инвестицияның қажеті жоқ. Екіншіден, туристік нарықта ірі, орта, кіші фирмалар өзара әрекет ету.

Туристік аймақтың тартымдылығының болуын анықтайтын факторларға келесілерді жатқызуға болады:

- аймақтың қолайлы болуы;
- табиғатын және климатын;
- келушілердің сол елдегі тұрғылықты халықпен ара-қатынасы;
- аймақтың инфрақұрылымы және қатынасы;
- бөлшек сауда жағдайы;
- баға деңгейі және талапқа сай келуі;
- спорттық және білім беру мүмкіншіліктері;
- мәдени және әлеуметтік жағдайдағы сипаттар.

Сондай-ақ, туристердің ағымының төмендеуіне әсер ететін басқа да мәселелер бар:

— виза мәселелерімен байланысты қиыншылықтар. Әдетте, визасыз кіріп-шығуға болатын елдер бар. Біз үшін осындай әкімшілік рәсімінің жеңілдеуі өте маңызды;

— Қазақстан Республикасының туризм агенттігі «Hot Line» құру ісімен айналысуда. Егер турист кез-келген аймақта туристік сапармен жүрген кезде төтенше жағдай болса, арнайы жүйе арқылы қажетті көмек жөнінде ақпарат беруге мүмкіндік туады. Бұл әрине мәселенің ұшығуының алдын алады;

- тұрақты негіздегі авиарейстің жеткіліксіздігі;
- көрсетілген қызметтердің бағасының деңгейін олардың сапасына сай болмауы (тұру, тамақтану, көлікпен қамтамасыз ету және т. б.);

— салық саясаты туризмнің дамуына кедергі жасайды, фирма туристерді жіберуге немесе қабылдаумен айналысатынына қарамастан туристік қызметке қосымша құн салығы салынады.

Туристік бизнесті шектеуші елеулі факторлардың бірі туризм индустриясы материалдық базасының мүмкіндіктерінің төмендігі болып табылады. Қазіргі уақытта, республиканың қонақ үйлерінде, турбазаларында, кемпингтерінде және басқа орналастыру объектілеріндегі сыйымдылық жүктеменің 35%-ын құрайды. [3]

Туризмнің дамуына әсер етуші факторлармен қатар дамуына кері әсерін тигізетін факторлардың болғанын да айта кету керек. Оған экологиялық факторлар жатады, ол туризмге зор ықпалын тигізеді. Себебі, қоршаған орта туристік қызметтің негізі және әлеуеті. [4]

Осыған байланысты, туризмнің қазіргі индустриясы табысы жоғары және серпінді дамып келе жатқан қызмет көрсетулердің халықаралық сауда сегменттерінің бірі болып табылады. Алайда туризмнен түскен табыс мұнай, мұнай өнімдері және автомобиль экспортының табысынан

кейін тұрақты үшінші орында келеді. Мұндай оң үрдіс жаңа мыңжылдықтың бас кезінде де сақталады деп күтілуде. Әлемдік туристік рыноктың дәстүрлі аудандары өзінің рекреациялық сыйымдылығының шегіне іс жүзінде жеткендіктен, туризмнің өсуі туристер баратын жаңа аумақтар есебінен басым дамитын болады. Осыған байланысты, Қазақстанның әлемдік туристік рынокта өзінің лайықты орнын табуға бірегей мүмкіндігі бар. Қазіргі туризм — бұл әлемдік экономиканың құлдырауды білмейтін саласы.

Әдебиеттер:

1. Дуйсен Г. М. Основы формирования и развития индустрии туризма в Казахстане. Алматы, 2002. с. 94.
2. Энциклопедия туризма: Справочник / Авт-сост. Зорин И. В., Квартальнов. В. А. — М.: Финансы и статистика, 2001.
3. Курганбаева Г. Перспективы развития инновационной конкурентоспособной экономики Казахстана. // Аналитик № 1, 2011 г. 39 с.
4. Бейжанова А. Т. Қазақстан Республикасындағы туризм саласындағы маркетингтің дамуы. // Вестник ҚазНУ: серия экономическая. — 2014. — № 4 — с. 52–53.

Достойная жизнь человека как экономическая основа инновационного развития страны

Темирбекова Эльмира Темирбековна, магистр экономических наук
Кызылординский государственный университет имени КORKYТ АТА

Экономику на современном историческом этапе уже невозможно представить без инноваций, более того, можно утверждать, что инновационность становится определяющим признаком хозяйственных систем текущего столетия.

Понятия «инновация» и «инновационная деятельность» употребляются сегодня весьма часто. Однако содержание этого явления понимается не всегда одинаково. И в настоящее время в мировой экономической литературе существует множество определений термина «инновация».

Часто «инновации» воспринимаются в узком смысле, как вложение средств в экономику, обеспечивающее смену поколений техники и технологии, или примитивно новая техника, технология, являющиеся результатом достижений научно-технического прогресса.

Родоначальником понятия «инновация» считается австрийский ученый И. Шумпетер. Он трактовал инновацию в качестве новой научно-организационной комбинации производственных факторов, мотивированной предпринимательским духом.

Современная инновационная экономика требует нового, инновационного подхода к человеку, его роли и значению в современной социально-экономической действительности. Активизация этой роли обуславливает

ускоренное развитие самостоятельного хозяйственного сектора — экономики знаний. Сила и мощь человеческого капитала заключается в качестве и скорости обновления именно знаний, предполагаемых либо непосредственно используемых для воспроизводства экономических благ. В связи с этим, надо подчеркнуть, что постиндустриальная система хозяйствования характеризуется не столько информатизацией экономики, сколько ускоренным ростом ее «знаниеемкости». На всех этапах развития экономической цивилизации хозяйственные системы были основаны на информации и знаниях, но лишь в современных условиях производство новейших знаний становится ключевым условием успешного экономического развития. [1]

Говоря об экономике знаний, важно отметить не только количественные аспекты данного сектора экономики, который объективно превращается в базисную основу современного хозяйства. Важнее представляется то, что экономика знаний должна отличаться антропоцентричностью, а именно, экономические знания объективно должны быть такими, чтобы их производство и материализация в хозяйственной; действительности одновременно обеспечивали реальное всестороннее развитие самого человека.

Другими словами, ключевое значение человека в современном хозяйственном развитии не может сопровождаться воспроизводством знаний, не имеющих ярко вы-

раженную гуманистическую направленность. Знания и экономика знаний закономерно должны быть созидательны и гуманистичны по своему содержанию. Современная экономика знаний (в стратегическом смысле) может быть только гуманистичной, поскольку любая иная альтернатива развития этой экономики будет противоречить общей логике социально-экономического прогресса.

Основным фактором экономического роста в экономике инноваций выступает человеческий капитал, вследствие чего, данную экономику характеризуют высокая степень социальной ответственности хозяйственных субъектов за организацию, процесс и результаты своей деятельности. В связи с чем, при исследовании специфики роли и значения человека и человеческого капитала в современной экономической системе повышенного внимания к себе требует положение, характеризующее человека в качестве цели хозяйственной деятельности.

Именно человек развивал и совершенствовал экономику во все времена. Очевидно, что для такого развития и совершенствования сам человек должен находиться в режиме постоянного саморазвития. А данное саморазвитие немислимо, в свою очередь, без соответствующей нацеленности экономики и других сфер на повышение уровня и качества человеческой жизни. Другими словами, налицо тот факт, что успешное развитие человека может происходить исключительно в ситуации гуманистической направленности экономики, а, в свою очередь, современная экономика может высокоэффективно развиваться только в условиях такого же высокоэффективного развития человека. [2]

Вследствие того, что для экономики на сегодняшний день человек приобрел повышенное значение и внимание, и, учитывая то, что человеческий капитал не что иное, чем система экономических знаний, непосредственно используемых либо планируемых к использованию, то важнейшей сферой хозяйства становится сектор по воспроизводству знаний.

Как ранее было отмечено, нет в истории такого периода, когда экономика не основывалась на знаниях. Масштабная и всеохватывающая информатизация общества и экономики потребовалась именно в секторе новейших знаний. Подразумевая под инновациями новейшие знания, еще раз можно отметить возрастающую значимость социокультурного аспекта экономической деятельности: новейшие знания могут формироваться только в условиях творческой, внутренне свободной обстановки, в исключительно благоприятных для самореализации субъекта экономических отношений условиях.

Возрастающие роль и значение человека в современной социально-экономической действительности объективно обусловлено ростом экономических знаний, обеспечивающих масштабность и ускорение в создании и воспроизводстве технологических и продуктовых инноваций. Кроме того, динамика природно-ресурсного и социально-экономического пространства вычерчивают такую картину, что в развитии человеческого капитала все отчетливей про-

слеживается социокультурный, ценностный аспект, чем традиционно социально-экономический.

Повышение качества жизни населения есть стратегическая цель тех государств, которые действительно, а не на словах, выражают и защищают интересы подавляющей массы населения, для которых рост количественных показателей развития хозяйства является не более чем средство для достижения этой стратегической цели.

На современном этапе значительно возросла роль малых фирм, где стали рождаться многие ключевые инновации, и отдельных людей в технологическом процессе. Новшество от зарождения идеи и до реального выхода «в свет» проделывает значительно быстрый и эффективный путь, чем ранее. Мы стали свидетелем появления так называемого «технологического занавеса» между развитыми странами, владеющими стержневыми технологиями постиндустриальной эпохи и способами их развития и совершенствования, и развивающимися государствами, которым приходится только покупать высокотехнологическую продукцию по монополю высокими ценам и имеют мало шансов в создании своего сектора высоких технологий. [4]

Возрастает роль организации и самоорганизации в технологическом развитии. Так, если XX век называли веком high-tech — высоких технологий, то XXI веку, скорее всего, уготовано стать веком high-hume — высоких гуманитарных технологий, направленных на развитие и эффективное использование возможностей отдельных людей и их коллективов.

Также появляются «закрывающие технологии» — такие способы производства или технологий, делающие ненужными или неэффективными целые отрасли экономики, типы продукции и т. д.

Кардинальные перемены переживает и сфера образования и знаний. Если раньше говорили о всеобщем массовом образовании, то ныне стратегический потенциал развитой страны определяется больше творческим уровнем научно-технической и организационно-политической элиты. Инновационную экономику часто называют «экономикой, основанной на знаниях».

Наступившая эпоха инноваций стала серьезным испытанием для национальных экономических систем, технологий, образовательных систем и социальных институтов.

В условиях разворота к инновационной экономике человеческий капитал становится стратегическим ресурсом страны, накопление и сохранение которого обеспечивают устойчивость её развития.

Что касается Казахстана, то одной из стратегических задач в новых условиях становится переход от понятия «человеческие ресурсы» к понятию «человеческий капитал», но переход реальный, а не на бумаге. Решить данную задачу возможно путем разработки и применения механизма самовозрастания данного вида капитала. Главенствующим императивом в данной задаче должно стать отношение к человеку как к активу, в который государство вкладывает деньги, за счет развития которого поднимется

общий уровень производства и, далее, национальной экономики. [5]

По свидетельствам международного опыта инвестиции в человеческий капитал должны увеличиваться быстрее, чем инвестиции в материально-вещественные элементы национального богатства.

Человеческий капитал характеризуется высокой эффективностью вложений и длительным инвестиционным периодом по сравнению с физическим капиталом (до 12–20 лет). То есть, расходы на социальное развитие являются высокоэффективным вложением, отдача от которого может быть получена лишь через определенное время.

С экономической точки зрения в настоящее время человечество совершает цивилизационный переход от одного технологического уклада к другому — к экономике знаний, где экономическая эффективность будет определяться, главным образом, использованием высококвалифицированных кадров, новых знаний, технологий и методов управления.

Социальный ракурс нынешнего положения показывает, что в условиях экономики знаний способен работать человек, чьи высшие потребности, к которым относятся творчество, потребность самовыражения, становятся ведущим мотивом в том случае, когда удовлетворены потребности более низкого порядка. Для человека-творца необходимо создать определённые условия посредством четкого алгоритма действий, основанных на анализе текущей ситуации.

В стремлении укрепления своих конкурентных позиций страны мира развивают человеческий (интеллектуальный) капитал. К примеру, в США суммарное вложение в человеческий капитал составляет 26% валового внутреннего продукта (в Казахстане 9%), однако и этот уровень недостаточен для удержания лидерской позиции США в научно-технических инновациях.

Малайзия, Южная Корея, Япония, показывающие миру недюжинные результаты хозяйственной активности,

в свое время сделали ставку на инвестиции в человеческий капитал, что и позволило им создать образцы «экономики знаний».

Таким образом, наиболее передовые национальные хозяйственные системы на современном этапе развития характеризуются ускоренным формированием экономики новейших знаний, масштабными инвестициями в экономические инновации. Мировая практика развития инновационных экономических систем и повышения эффективности управления инновациями показывает, что важнейшим фактором качественного обновления национального хозяйства является человек, обладающий соответствующими знаниями и устойчивой мотивацией к непрерывному самосовершенствованию и творческой самореализации. Проблемы в формировании инновационных экономик стран связаны, скорее всего, с недооценкой того обстоятельства, что экономические инновации являются непосредственным результатом труда инновационного человеческого капитала, то есть функцией новейших, созидательных экономических знаний человека.

Это значит, что экономические инновации объективно и субъективно невозможны, если человек, как источник и носитель новейших знаний, не имеет соответствующих возможностей расширенно воспроизводить эти знания и наиболее результативно использовать в инновационной деятельности. В связи с этим, особое внимание следует уделить поиску условий и факторов, обеспечивающих высокоэффективную реализацию сущностных сил человека, что требует достойного человека качества жизни и его творчески-трудовой деятельности. Очевидно, что в рамках существующих представлений об уровне и качестве жизни, вряд ли представляется возможным обеспечить формирование инновационного человеческого капитала и, вследствие, развитие всего спектра экономических инноваций.

Литература:

1. Агарков, С. А., Кузнецова Е. С., Грязнова М. О. Инновационный менеджмент и государственная инновационная политика. — Издательство «Академия Естественных наук», 2011.
2. Аюлов, Р. А. Инновации как основа конкурентоспособности экономики Казахстана. // Материалы Международной научно-практической конференции Каз УЭФимТ «Тенденции и приоритеты развития мировой и казахстанской экономики в XXI веке». г. Кокшетау, КИЭМ.
3. Закиева, Ж. Инновационная политика Казахстана в контексте сотрудничества с ОИС // сайт Института мировой экономики и политики
4. при Фонде Первого Президента Республики Казахстан — Лидера Нации <http://iwer.kz/>
5. Торгашин, И. М. Понятие «достойная жизнь» и право на жилище. // Известия ПГПУ им. В. Г. Белинского. 2011. № 24.
6. Тинасилов, М. Д. Стратегия принятия антикризисных мер в условиях дальнейшего развития инновационной экономики Республики Казахстан // <http://group-global.org/>.

Мемлекеттік қызмет жүйесіндегі кадрлар құрамын талдау

Убайтжан Назерке, ГМУ-14–1 п/я оқу тобының студенті;
Жусупов Айболат Ертаевич, экономика ғылымдарының магистрі, Қызылорда қаласы, Қазақстан

Егемен ел атанған Қазақстан Республикасы құқықтық мемлекет құру үшін мемлекеттік органдарда кәсібилік, демократиялық қағидаларын ұстану керек. Кәсібилік қағидасына сәйкес мемлекеттік қызметкер кәсіби даярланған маман болуы тиіс. Мемлекеттік қызметкерлердің кәсібилігі және этика мәселесі мемлекет құрылған сәттен бастап әрдайым күн тәртібінде тұратын мәселелердің бірі.

«Қазақстан — 2050» стратегиясында Елбасы: «... Қазақстанда нарықтық экономика үшін оңтайлы болатын мемлекеттік қызмет пен басқару құрылымының осы заманғы тиімді жүйесін жасау, басым мақсаттарды іске асыруға қабілетті үкімет құру; ұлттық мүдделердің сақшысы бола алатын мемлекет қалыптастыру» міндетін қойды [1].

Мемлекеттік қызметтің маңыздылығы, мемлекеттің шешетін барлық мәселелерінің ішінде кадрлар, ең алдымен басшылар туралы мәселе негізгі болып табылатындығымен айқындалады. Тек мемлекеттік аппарат реформаларды, жаңа идеялар мен заңдық ережелерді жүзеге асыруға міндетті, бірақ басқару қызметінде болатын кемшіліктердің көпшілігі аппаратшылардың кейбір бөлігінің қабілетсіздігімен, кей кезде тіпті реформалық бағдарламаларды қабыл алмауы мен одан бетер — олардың сыбайлас жемқорлығымен байланысты екендігі белгілі. Мемлекеттің мықты кадр потенциалын тиімді етіп пайдалану — алғы шепте тұратын жалпыұлттық міндет.

2016 жылғы 1 қаңтарда республика бойынша мемлекеттік қызметкерлердің штаттық саны 97839 бірлікті құрайды, оның іс жүзінде 82143 лауазымы (90 пайыз) атқарылған болса, оның 3541-і саяси қызметкерлер (1-сурет).

Саяси мемлекеттік қызметкердің штат саны 439 бірлікті (жалпы мемлекеттік қызметшілер санының 0,4% -ы)

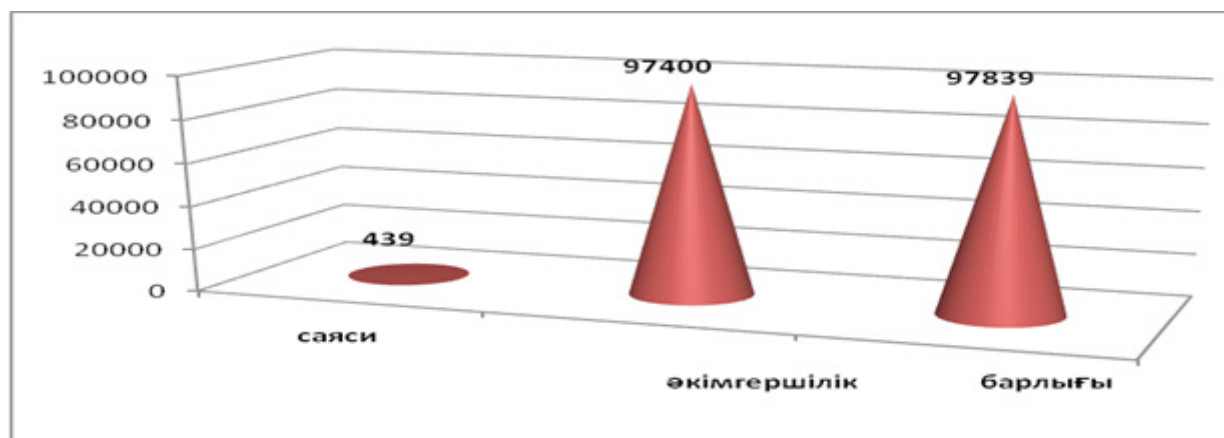
құрайды, әкімшілік — 97400 бірлік (жалпы мемлекеттік қызметшілердің штат санынан 99,6%), соның ішінде «А» корпусы — 539 бірлікті, «Б» корпусы — 96861 бірлікті құрайды (2-сурет).

Мемлекеттік қызметтегі әйелдердің саны 59 пайыз: 20 пайызы орталық аппараттарда, 39 пайызы аймақтарда. Мемлекеттік қызметкерлердің орта жасы 35, оның ішінде саяси қызметкерлердің жасы 45 жас, ал мемлекеттік әкімшілік қызметкерлердің 37 жас. 30 жасқа дейінгі мемлекеттік қызметкерлердің жалпы саны 55226 адам, 30-дан 40 жасқа дейінгі мемлекеттік қызметкерлердің саны 55277 адам (30,2 пайыз), 41 жасан 50-ге жасқа дейінгілердің саны 25020 адам (29,7 пайыз) болса, 13570 адамның (18 пайыз) жасы 52 жасан жоғары. Мемлекеттік қызметкерлердің орташа жұмыс өтілі — 7 жыл. Мемлекеттік қызметтің өтілі:

- 1 жылға дейінгі жалпы саны 11216 (12,3 пайыз);
- 1–5 жыл арасындағы — 29151 адам (33,2 пайыз);
- 5–10 жыл арасындағы — 18722 адам (22,05 пайыз);
- 10–15 жыл арасындағылар — 12518 адам (15 пайыз);
- 15–20 жылға дейін — 8159 адам (11 пайыз);
- 20 жылдан жоғары — 13881 адам (15,2 пайыз).

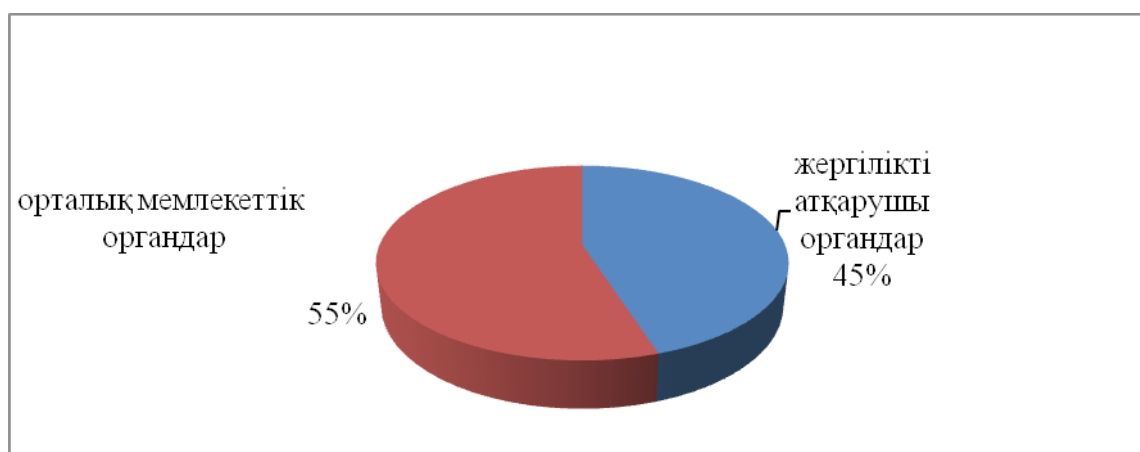
Мемлекеттік қызметте елу тоғыздан аса ұлт өкілі жұмыс істейді, оның ішінде:

- қазақтар — 72158 адам (81 пайыз);
- орыстар — 10012 адам (11 пайыз);
- украиндер — 1434 адам (1,5 пайыз);
- татарлар — 815 адам (0,9 пайыз);
- немістер — 375 адам (0,5 пайыз);



Ескерту — [2] әдебиет негізінде автордың құрастыруы

Сурет 1. Мемлекеттік қызметкерлердің түрлері



Ескерту — [2] әдебиет негізінде автордың құрастыруы

Сурет 2. Деңгей бойынша мемлекеттік қызметкерлердің үлесі

— басқа ұлттар бойынша — 2702 адам (3 пайыз).

Жоғары білімді мемлекеттік қызметкерлердің саны да өсіп отыр. Олар, конкурстық қорытындысымен мемлекеттік қызметке немесе мемлекеттік қызметтен кетіп шыққандардың қызметкерлерге қарағанда, кіріп жатқан кадрлардың білім деңгейі жоғарырақ болғанына байланысты. Осыған қарамастан, мемлекеттік қызметке қабылданғандардың білім деңгейі кадр резервінде қабылданғандардың анағұрлым төмен. Келешек болашақта мемлекеттік қызметкерлердің білімділік деңгейі баяулауы немесе тоқтатылуы мүмкін, себебі мемлекеттік қызметкерлердің қатарына жартылай әскери мен техникалық қызмет атқаратын мемлекеттік органдардың қызметкерлерімен толықтырылуда және конкурсқа қатысушылардың білім деңгейі төмендеуде.

Қазақстан Республикасының мемлекеттік қызмет кадрларының 2015 жылдағы мәліметерге (1-кесте) сүйеніп орталық мемлекеттік органдардың мемлекеттік қызметкерлері жалпы саны — 7583 бірлікті құрайды, оның ішіндегі: мемлекеттік саяси қызметкерлер — 350, мемлекеттік әкімшілік қызметкерлер — 7233 бірлік (оның ішінде А санаттағы — 310, В санаттағы — 982, С санаттағы — 5941). Ал аймақтардың ішінде мемлекеттік саяси қызметкерлер — 3422 бірлік, мемлекеттік әкімшілік қызметкерлер — С-0 санаттағы — 25720, С-Р санаттағы — 22105, D санаттағы — 1753, D-0 санаттағы — 9750 қызметкерлер құрайды.

Кестеде берілгендей, мемлекеттік әкімшілік қызметкерлердің Е санаттағы 5487 бірлігі құрайды. Өңірлердің ішінде ең жоғары көрсеткішті көрсетіп тұрған Шығыс Қазақстан аймағы — 11012 қызметкерлердің саны.

2015 жылдың көрсеткіштері бойынша мемлекеттік қызметтегі әйелдер жалпы саны 57454 бірлікті құрайды, оның ішінде 15 пайыз саяси мемлекеттік қызметте, 81,2 пайыз мемлекеттік әкімшілік қызметте. Жоғары орталық мемлекеттік органдарда — саяси мемлекеттік қызметтегі — 54 әйел, мемлекеттік әкімшілік қызметте — 4872 әйел. Жоғары санатта әйелдердің саны ерлер санына қарай

әрине төмен, бұл моральды-психологиялық көзқарастарға байланысты екенін анық, сонымен А корпусындағы: А санатта- 171 әйел, В санатта — 571 әйел. Бірақ, жергілікті мемлекеттік органдарда олардың үлесі ұлғаяды, оның ішіндегі С санатта — 20802 бірлік, Д санатта — 29826 бірлік және Е санатта — 22316 бірлікті құрайды. Аймақарда мемлекеттік басқару органдарда әйелдердің саны арттырып жатыр — 80 пайыз әйелдердің үлесі.

Мемлекеттік қызметкерлердің 2015 жылғы қызмет ауыстыру көрсеткіштерін талдау жекелеген орталық мемлекеттік органдардың қамтылу көрсеткіші 75% құрайтын орталық мемлекеттік органдардың көрсеткішінен анағұрлым төмен екендігін көрсетеді.

Мемлекеттік қызметкерлердің қызмет ауыстыру әртүрлі көрсеткіштерге байланысты, олар: отставкаға кетуіне байланысты; теріс мотивтер бойынша; аттестаттаудың төмен нәтижесіне қарай; тәртіптік шарадан соң ауысуы; зейнетке шығуына байланысты; саяси немесе әкімшілік қызметке ауысу; мемлекеттік емес құрылымға кету; әскери, құқық қорғау органдарына кетуі; денсаулығына байланысты; мемлекеттік органды қайта жаңартуға байланысты; тағы басқада себептерге байланысты.

Қызмет ауыстыру көрсеткіштерге қарағанда мемлекеттік емес құрылымға кету бойынша көрсеткіші арттырып тұр, оның себебі мемлекеттік қызметкерлердің еңбек ақысының төмендігі және әлеуметтік жеңілдіктердің болмауы [4].

Қазіргі кезеңде заңнамалық деңгейде мемлекеттік органның бірінші басшысы ауысқан кезде кадрлардың «командалық ауысуын» азайту үшін ауысу тәртібінде тағайындауға арналған мүмкіндіктер азайтылды. Олар мемлекеттік органдар ішінде ғана, сондай-ақ Қазақстан Республикасының Президенті белгілеген жағдайларда жүзеге асырылады. Қалған барлық тағайындаулар конкурстық негізде ғана жүзеге асырылады.

Бүгінгі күні мемлекеттік қызмет саласында мынадай негізгі проблемаларды атап көрсетуге болады:

Кесте 1. Қазақстан Республикасының мемлекеттік қызмет кадрларының құрамы, 2015 жыл

Орталық мемлекеттік органдардың мемлекеттік қызметкерлері	Мемлекеттік саяси қызметкерлері	Мемлекеттік әкімшілік қызметкерлері				Барлығы
		A	B	C	барлығы	
	350	310	982	5941	7233	7583
Өңірлердегі мемлекеттік қызметкерлер	Мемлекеттік саяси қызметкерлері	Мемлекеттік әкімшілік қызметкерлері				
		C-0	C-R	D	D-0	
	3422	25720	22105	1753	9750	
	Мемлекеттік әкімшілік қызметкерлері					
	E	E-R		E-G		
Өңірлер, оның ішінде	87312	21503		8450		
Ақмола облысы	5423	1514		680		
Ақтөбе облысы	4522	1035		670		
Алматы облысы	6124	1845		642		
Атырау облысы	2941	991		482		
Шығыс Қазақстан	8151	2281		580		
Жамбыл облысы	5019	1342		479		
Батыс Қазақстан	4211	1248		657		
Қарағанды облысы	7324	2480		635		
Қостанай облысы	6751	1947		614		
Қызылорда облысы	3758	1248		481		
Маңғыстау облысы	2450	970		481		
Павлодар облысы	5242	1407		677		
Солтүстік Қазақстан	5045	1459		642		
Оңтүстік Қазақстан	7543	1970		721		
Алматы қаласы	4712	1751		675		
Астана қаласы	3423	1512		784		
Ескерту — [3] әдебиет негізінде құрастырылды						

— көшбасшылық және басқарушылық сапа бойынша іріктеу әдістерінің жоқтығы;

— өңірлік деңгейде кадрларды іріктеу, бағалау, ілгерілету барысында кадр қызметінің рөлін арттыру қажеттілігі;

— мемлекеттік қызметке кіру барысында азаматтар тарапынан конкурстық рәсімдердің объективтілігіне сенімін арттыру;

— мемлекеттік қызметшілерді оқыту жұмыстарының жеткілікті үйлестірілмеуі;

— мемлекеттік қызметшінің жұмыс сапасын бағалаудың болмауы;

— мемлекеттік қызметшілердің еңбегін тиімсіз ұйымдастыру және олардың әлеуметтік қорғалуының нақты жүйесінің болмауы;

— кадр әлеуетінің өңірлік деңгейде төмендеуі.

Әдебиеттер:

1. Назарбаев Н. Ә. «Қазақстан — 2050» стратегиялық даму бағдарламасы. Астана, 2012.
2. Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік қызмет Академиясының ресми порталы. www.ra-academy.kz.
3. Қазақстан Республикасының Мемлекеттік қызмет істері Министрлігінің ресми порталы. www.kyzmet.kz.
4. Абдимомынова А. Ш., Сулейменов Б. Ж. Анализ кадрового состава государственной службы Республики Казахстан // Молодой учёный, № 5 (109), март-1, 2016 г. с. 419–422.

Халықтың тұрмыс деңгейін арттыруда отбасылық бизнестің ықпалын талдау

Умирзакова Меруерт Абдуалиевна, экономика ғылымдарының кандидаты;
Маденов Серикболсын Бекболатұлы, магистрант
Қорқыт ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университеті
Қызылорда қаласы, Қазақстан

Шағын кәсіпкерлік пен бизнесті қолдау мен дамыту — Қазақстанның экономикалық саясатының стратегиялық міндеттерінің қатарынан саналады.

Соңғы жылдардағы кәсіпкерлікті қолдау жөнінде қабылданған заңдар мен бағдарламалардың шоғыры республика үкіметінің бұл салаға шынайы назар аударғанын айғақтайды. Қазақстан басшысының «Қазақстан — 2030» ұзақ мерзімді стратегиялық еңбегінде әлеуметтік-экономикалық дамудың басым бағыттарының бірі ретінде кәсіпкерлікті қолдау атап өтілді. Кәсіпкерлік пен бизнесті тиімді қолдау мен дамыту — жекелеген тұлғаның, кәсіпорынның немесе шаруашылық саласының ғана емес, тұтас мемлекеттің экономикалық болашағын айқындап беруге қабілетті. Әлеуметтік басым бағыттағы нарық экономикасын дамытуға талпынған біздің мемлекетіміз үшін шағын кәсіпкерлік пен бизнестің мәні мен құрылымын, ортақ тиімді үрдістерін зерттеп — зерделеп алу пайдалы. Сондықтан, шағын кәсіпкерлік пен бизнестің әлемдік тарихына шолу жасау аса қажет.

Кәсіпкерлік нарықтық экономиканың мемлекеттің қарқынды дамуына әсер ететін, көбінесе жалпы ұлттық өнім сапасы мен құрылымын анықтайтын, сондай ақ экономиканың өсу қарқынының маңызды элементі болып табылады.

Елдің әлеуметтік-экономикалық тұрақты дамуын нығайту мен барлық аймақтардағы тұрғындарды өмір

сүрудің әлеуметтік мүмкін болатын деңгейімен қамтамасыз ету мемлекеттің аймақтық әлеуметтік-экономикалық саясатты жүзеге асыруын қажет етеді.

Аймақтағы тұрғындардың өмір сүруге қажетті деңгейін әлеуметтік-экономикалық категория ретінде анықтай отырып, бұл категорияның бір жағынан қоғамның материалдық, әлеуметтік-экономикалық, рухани ортасын қамтитын көп аспектілі және көп жақты, екінші жағынан мүдделері мен қажеттіліктері, әлеуметтік құндылықтары, іс-әрекет формалары әр түрлі болатын әлеуметтік топтардың өмір сапасын сипаттайтынын байқаймыз.

Аймақта қалыптасып отырған әлеуметтік-экономикалық даму көрсеткіштеріне нақты статистикалық деректер негізінде талдау жасалды.

1-кестеден көріп отырғанымыздай, Қызылорда облысының жалпы өндірілген өнім көлемі 2015жылғы 9 айдың қорытындысы бойынша 1165,96 млрд теңгеге жетіп, 2014 жылмен салыстырғанда 3%-ға жоғарылаған. Ал, ауылшаруашылығы өнімдерінің көлемі 2015жылы 2014жылмен салыстырғанда 2%-ға өскен. Облыс бойынша негізгі капиталға салынған инвестиция көлемі 2015жылы небары 5837 млрд. теңгені құрап, 2014жылмен салыстырғанда 57,4%-ға кеміген. Бюджеттің кіріс бөлігінің орындалуы 2015жылы 2014жылмен салыстырғанда 22%-ға жоғарылап отыр [1].

Бюджеттің шығыс бөлігі оның ішінде, әлеуметтік қамсыздандыру шығындары 47% -ға көбейген, білім беру

Кесте 1. Қызылорда облысының әлеуметтік-экономикалық дамуын сипаттайтын негізгі көрсеткіштер

Көрсеткіштер	2013ж.	2014ж.	2015ж. 9 айға	Өзгерісі 2015/2014ж. ж.	
				+, —	%
Жалпы өнім, млрд тенге	1348,4	1132	1165,96	33,96	103
Аграрлы сектордың жалпы өнім көлемі, млрд тенге	48,3	49,6	50,6	1	102
Негізгі капиталға салынған инвестиция көлемі, млрд тенге	5531	13710	5837	-7873	57,4
Бюджеттің кіріс бөлігінің орндалуы, млрд тенге	87,67	99,7	121,9	22,2	122
Бюджет шығысы, барлығы Млрд. тенге	87,1	99,2	120,1	20,9	121
Оның ішінде:					
— әлеуметтік қамсыздандыруға	6,98	6,44	9,47	3,03	147
— білім беруге	20,9	22,8	32,3	9,5	141
— денсаулық сақтауға	22,6	20,8	31,0	10,2	149
Ескерту — [1] әдебиет негізінде автордың құрастыруы					

шығындары 41 %-ға, ал денсаулық сақтауға бөлінген шығындар 49 %-ға артып отыр. Сонымен кестеден бай-

қағанымыздай бюджет шығындарының көп бөлігі денсаулық және білім саласына бағытталғанын көріп отырмыз.

Кесте 2. Облыс халқы тұрмыс деңгейінің негізгі әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштері

Көрсеткіштер	2013ж.	2014ж.	2015ж. 9 айға	Өзгерісі, 2015/2014ж. ж.	
				+, —	%
Орташа айлық жалақы, теңге	104618	110400	118994	8594	107
Халықтың орташа айлық ең төменгі күнкөріс деңгейі, теңге	16751	17738	18464	726	104
Зейнет ақының ең төменгі мөлшері, теңге	19066	20782	23692	2910	114
Халықтың атаулы ақшалай табысы (айына орташа жан басына шаққанда), теңге	49582	52658	58249	5591	110
Жалақының ең аз мөлшері, теңге	18660	19966	21364	1398	107
Ескерту — [2] әдебиет негізінде жасалынған					

2-кестеден байқағанымыздай, облыс бойынша орташа айлық жалақы көлемі 2015жылы 118994 теңгені құраса, 2014жылғы деңгеймен салыстырғанда 8594 теңгеге яғни, 7 %-ға көбейген. Халықтың орташа айлық ең төменгі күнкөріс деңгейі 2015жылы 2014жылмен салыстырғанда 726 теңгеге 4 %-ға жоғарылағаны байқалады. Ал зейнет ақының ең төменгі мөлшері 2015жылы 23692 теңгені құраса, 2014жылғы деңгеймен салыстырғанда 2910 теңгеге 14 %-ға көбейген. Халықтың атаулы ақшалай табысы орташа жан басына шаққандағы көлемі 2015жылы 2014жылға қарағанда 5591 теңгеге 10 %-ға артып отыр. Жалақының ең аз мөлшері 2015жылы 21364 теңгені құрап, 2014 жылмен салыстырғанда 1398 теңгеге 7 %-ға жоғарылаған. Демек орташа айлық жалақының көбеюі бағаның құнсыздануынан, инфляцияның әсерінен деп айта аламыз.

2014—2018 жылдар аралығында экономика дамуының барлық сценарийлерін іске асыру кезінде баға тұрақтылығын қамтамасыз ету және жылдық инфляцияны 5—7 пайыз дәлізінде ұстап тұру Ұлттық банктің негізгі мақсаты болып табылады. Осыған орай, 2015 жылғы мемлекеттің ақша-кредит саясатын әзірлеу және жүргізу аясында инфляцияны 5—8 пайыз дәлізінде ұстап тұру жоспарланған болатын. 2012—2014 жылдары оның жылдық көлемі 5,5 % деңгейінде сақталды. Қазіргі таңда Қазақстандағы инфляция деңгейі 7,4 пайызды құрап отыр [2].

Қазіргі таңдағы халықты лайықты жұмыспен қамту, тұрғындардың өзін-өзі жұмыспен қамтуы кәсіпкерлікті жандандыру, жаңа жұмыс орындарын ашу, түптеп келгенде кішігірім болса да, отбасылық бизнесін ашу арқылы мүмкін болмақ.

Қазіргі таңда облыста кәсіпкерлікті дамыту жөнінде сан-салалы жұмыстар атқарылуда. Солардың бірі ауылдық жерлерде кәсіпкерлікті дамытудың 3 бағыты өріс алған.

1. Кәсіпкерлік қызметіне қолдау көрсететін инфрақұрылымды дамыту;

2. Кәсіпкерлік субъектілерін қаржы —несиелік қолдау жүйесін дамыту;

3. Жергілікті тауар өндірушілер өнімдерінің бәсекелестік қабілетін арттыру.

Шағын және орта бизнестің даму деңгейі ауылдарда бәсеңдеу болып келгендігі белгілі. Соңғы жылдары осы талаптағы ілгерлеуге мемлекеттік деңгейде назар аударылып, нақты істер алға қойылды. Облыс бойынша 7 ауыл несие серіктестіктері Республикалық аграрлық несие корпорациясының аймақтық өкілдігі арқылы бөлінген қаржы есебінен шаруа қожалықтарын несиелендіруде.

Отбасылық бизнес халықтың өмір сүру сапасын жақсартуда, даму мен инновацияға ресурстар салуға басымдық беретін отбасылық құндылықтар мен ұзақ мерзімді жоспарлаулар негізінде елдің тұрақты дамуын қалыптастыратын қазіргі экономиканың маңызды субъектілерінің бірі болып табылады [3,322 б].

Өңірдегі халықтың әлеуметтік-тұрмыстық жағдайы және кәсіпкерлік қызметтің дамуын экономикалық талдау нәтижесі бойынша облыста шаруа-фермерлік қожалықтар мен жеке кәсіпкерлердің басым бөлігін отбасылық бизнеспен айналысушылар құрап отырғандығы белгілі болды. Сондықтан, біздің пайымдауымызша, Қазақстан Республикасы заңдарында «отбасылық бизнес», «отбасылық кәсіпкерлік» деген ұғым-түсініктердің жоқтығы кәсіпкерлік қызметті реттейтін нормативті-құқықтық актілерде ресмиленген анықтама ретінде қолданыла алатын біріңғай ұғым-түсінікті жасау қажеттігін айқындайды.

Кез-келген мемлекеттің әлеуметтік саясатының негізгі мақсаты халықтың әл-ауқатын арттыруға қол жеткізу болып табылады. Адам факторы, адам дамуы — Қазақстан үшін стратегиялық міндет. Адам әрқашан да қоғамдық өмірді жаңарту, алдыңғы қатарлы әлеуметтік-экономикалық жетістіктерге жетуде негізгі рөл атқарады. Осы тұрғыдан, халықтың өмір сүру сапасын жақсартуда адамдардың бойында еңбекке, кәсіпкерлікке, өз ісін бастауға деген көзқарасты қалыптастыру маңызды болып отыр.

Жалпы, әлеуметтік саясатты іске асыру экономиканың даму қарқыны мен әлеуметтік кепілдіктерді сақтау ісін

шебер ұштастыруды талап етеді. Бұл орайда, бүгінде мемлекеттің әлеуметтік және экономикалық рөлі өзгергенін есте сақтау керек. Халықтың мемлекет көмегіне шынында да мұқтаж, өз бетімен күн көре алмайтын топтарына басымдық беріледі. Ал қоғамның қалған бөлігі экономикалық еркіндік қағидалары, олардың құқықтық қорғалуы негізінде өзін-өзі қамтамасыз етуі керек.

Елбасымыз 2017 жылғы 31 қаңтарда Қазақстан халқына жолдаған кезекті жолдауының екінші басымдығын — бизнес-ортаны түбегейлі жақсарту және кеңейту деп жариялады.

Сонымен бірге, жаппай кәсіпкерлікті қолдау тетіктерін одан әрі жетілдіру және Қазақстанның әр өңірі жаппай кәсіпкерлікті, соның ішінде отбасылық кәсіпкерлікті да-

мыту бағытында кешенді шаралар ұсынуға тиіс екендігін атап өтті [4].

Отбасылық бизнес халықтың өмір сүру сапасын жақсартуда, даму мен инновацияға ресурстар салуға басымдық беретін отбасылық құндылықтар мен ұзақ мерзімді жоспарлаулар негізінде елдің тұрақты дамуын қалыптастыратын қазіргі экономиканың маңызды субъектілерінің бірі болып табылады.

Отбасылық бизнесті ұйымдастыру мен нығайту, оның ұрпақтан ұрпаққа берілетіндей дәрежеге дейін жетілдіруді зерттеу қазіргі таңдағы өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Бұл мәселелерді шешу халықтың өмір сүру сапасын жақсартып қана қоймай, аймақтың әлеуметтік-экономикалық дамуына үлкен үлесін қосатындығы сөзсіз.

Әдебиеттер:

1. Қызылорда облысының 2014 жылғы қаңтар — желтоқсандағы әлеуметтік-экономикалық дамуы. Қызылорда облысының статистика департаменті. Қызылорда 2015
2. www.kyzylorda.stat.kz
3. Умирзакова М. А., Қазакаева А. О. Ресей және Қазақстан: ғылыми-экономикалық ынтымақтастықтың тәжірибесі, шоғырлану болашағы. Халықаралық ғылыми-тәжірибелі конференциясының мақалалар жинағы. 19 желтоқсан, 2014 ж. Ставрополь, 320—324 бб.
4. Н. Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы. 2017 жылғы 31 қаңтар. <http://www.akorda.kz>

Этапы становления государственной службы в Республике Казахстан

Шайхисламова Гультара Шайхисламовна, магистр экономики и бизнеса
Кызылординский государственный университет им Коркыт Ата (Казахстан)

Для Казахстана процесс становления государственной службы совпал с периодом обретения суверенитета и формирования основ государственного управления. Процесс развития системы государственного управления в Казахстане с момента обретения своей независимости можно разделить на три этапа. Первый этап становления и развития системы государственного управления пришелся на 1990—1993 годы и проходил под знаком перехода Казахстана к самостоятельному развитию, становления в стране основ суверенной государственно-административной системы. Данный период характеризовался сильной централизованностью системы государственного управления, проведением широкомасштабных рыночных преобразований и поиском оптимальной для Казахстана модели организации государственной службы. Второй этап развития системы государственного управления, пришедший на 1993—1995 годы, характеризуется изменениями в политической системе общества в связи с принятием первой Конституции Республики Казахстан 28 января 1993 года. В этот период был законодательно закреплён базовый принцип разделения ветвей власти. Согласно основному закону страны представительные, исполнительные и судебные органы страны были определены как само-

стоятельные ветви государственной власти. Данный этап характеризуется как смешанная форма правления (полупрезидентский), когда полномочия представительных органов были ограничены. Третий этап реформирования системы государственного управления охватывает период с 1995 года по настоящее время. Его основной характеристикой стали продолжение реформ в системе государственных институтов и процесс создания сегодняшнего стержня государственно-политического устройства Казахстана. Наступление данного этапа связано с принятием ныне действующей Конституции 30 августа 1995 года. Согласно Конституции был образован двухпалатный парламент (Сенат-верхняя палата, Мажилис-нижняя палата). Данная Конституция установила президентскую форму правления. Президент получил конституционные полномочия осуществлять согласование действий все трех ветвей власти. [1]

Начало строительства системы государственного управления было заложено ещё в 1995 году. Указом Главы государства «О государственной службе», что позволило урегулировать основные принципы иерархии государственных должностей, определить правовой статус и установить социальные гарантии. Глобализация и совре-

менные вызовы показали актуальность повышения качества принимаемых решений, эффективность которых в значительной степени определяется уровнем профессионализма государственного аппарата.

Закон Республики Казахстан «О государственной службе» принятый в 1999 году определил новый, отвечающий актуальным потребностям подход к формированию профессиональной и эффективной системы государственной службы и единой кадровой политики. Впервые в истории государственной службы Казахстана был введен классификация государственных служащих на два вида: административный государственный служащий и политический государственный служащий.

Следующей вехой в развитии государственной службы стала стратегия «Казахстан-2030» определившая в 1997 году в качестве долгосрочного приоритета государственного развития формирование профессионального правительства.

В «Стратегии «Казахстан-2030» на новом этапе развития Казахстана были определены 30 важнейших направлений нашей внутренней и внешней политики. и основные идеи реформирования государственной службы и кадровой политики. Вопросы квалификационных характеристик соответствующих должностей процедур подбора, расстановки и рационального использования кадров, механизма стимулирования труда, приобрело перевостепенное значение.

Успешное развитие государства во многом зависит от кадров-это аксиома. Казахстану, стремящемуся войти в число 30 развитых стран, необходимо создать надежный, устойчивый кадровый и интеллектуальный потенциал. В современной кадровой политике Казахстана как и в других

государствах существует многочисленные проблемы, которые могут тормозить процесс дальнейшего развития страны и повышение ее конкурентоспособности на международной арене. Руководитель государственной службы передвигаясь по иерархической лестнице приводит в новую структуру свою команду. И чаще всего такие кадры отличает не профессионализм, а личная преданность своему начальнику, родство или землячество. Это явление наблюдается в некоторых органах государственного местного самоуправления. [2]

Согласно Стратегического плана развития Республики Казахстан до 2020 года Указом Президента Республики Казахстан утверждена «Концепция новой модели государственной службы Рспублики Казахстан» в которой отмечено, что профессионализация системы государственной службы, основанная на принципах меритократии, эффективности, результативности, транспарентности и подотчетности обществу, является важнейшим фактором в обеспечении конкурентоспособности системы государственного управления и качественного оказания государственных услуг населению. Новая модель государственной службы Республики Казахстан была и остается смешанной, включая в себя элементы карьерной и позиционной моделей государственной службы, а также в ней будет четко прослеживаться корпусная вертикаль: политические государственные служащие, управленческий корпус «А» и исполнительный корпус «Б» административной государственной службы.

Казахстан с учетом мирового опыта формирует собственную структуру государственной службы, построенную на синтезе позиционной и карьерной моделей. Ка-



Рис. 1. Основные принципы и общие методы развития государственной службы

рьерная модель характерна для тех стран, как Германия, Япония, Франция, где идет карьерный рост с низшей должности. Поступление на государственную службу происходит по конкурсному экзамену на основании принципа равенства всех кандидатов. Обязательными условиями при поступлении являются наличие базового образования и специальное предварительное обучение. Таким образом, государственная служба основана на карьерном росте основным принципом которой является «посвящение себя службе». Позиционная модель функционирует в США, Канаде, Британии, в этих странах на госслужбу можно поступать с позицией выше, извне госслужбы. Основной характеристики модели является акцент на концепцию Нового государственного менеджмента (New public management) и систему оценки качества и результативности работы. В то же время англо-саксонская система продвижения по службе отличается жесткостью на всех уровнях. Вся система приема, обучения и продвижения по службе организована так, чтобы создать тип профессионального управленца. Разделение действующих административных государственных служащих на управленческий корпус и исполнительный корпус будет осуществлено по должностному критерию. [3]

Модернизация в сфере государственных услуг в нашем государстве электронное правительство (e-gov) было создано в 2005 году. В Казахстане приобретает свое функциональное значение программа «Электронный Казахстан», которая является одним из приоритетных направлений деятельности Правительства Казахстана и программы административной реформы. По мере развития информационно-коммуникационных технологии их роль в модернизации системы государственного управления возрастает. В этой связи, необходимо содействовать масштабной информатизации властной вертикали с тем чтобы перевести управленческие процессы в «электронную». Для повышения эффективности и производительности кадровых служб госорганов внедрена интегрированная информационная система управления персоналом государственной службы «e-кызмет», которая позволит получить полную кадровую информацию о госслужащих центральных и региональных уровней в режиме он-лайн и сократить бумажный документооборот, автоматизировать бюрократические процессы кадровой работы и повысить прозрачность конкурсных отборов в госслужбе. На особом контроле стоят вопросы сменяемости кадров, внедрение института наставничества, повышение и переподготовки государственных служащих. В первой половине 2017 года планируется проведения

комплексной аттестации государственных служащих корпуса «Б», Аттестация служащих является правовым средством расширения демократических начал в кадровой политике и в управлении государственной службой, средством обеспечения формирования и реализации целенаправленной и предсказуемой кадровой политики в сфере государственной службы. [2]

Развитие казахстанской государственной службы является ярким примером последовательного и поступательного реформирования, базирующегося на стратегическом видении и политической воле Главы государства. Именно благодаря его мудрой политике сегодня у Казахстана своя, уникальная модель госслужбы. Как сказал Глава государства в своей программной статье «План нации-путь к казахстанской мечте», модернизация государственной службы — ключевой механизм успеха всего замысла модернизационного процесса в Казахстане.

В 2012 году президент Н. Назарбаев в Послании народу Казахстана «Новый политический курс состоявшегося государства» указал на необходимость грамотного проведения децентрализации управления. «Суть идеи децентрализации заключается в предоставлении прав и необходимых ресурсов для принятия решения от центра к региональным органам власти». Указом Президента Казахстана от 28 ноября 2012 года № 438 была утверждена Концепция развития местного самоуправления в РК. Согласно данной Концепции которая предполагает два последующих этапа, развитие местного самоуправления пойдет по пути расширения потенциала действующей системы на нижних уровнях управления, и в дальнейшем на развитие непосредственно местного самоуправления. Согласно Концепции предполагается создание эффективной системы органов местного самоуправления, обладающих определенной экономической и финансовой самостоятельностью, способных оказать помощь государству в проведении социально-экономических преобразований и решать различные вопросы местного значения. Для этого необходимо проводить повышения правовой грамотности населения в области своих прав и обязанностей, своих возможностей, которые могут быть реализованы в сфере местного самоуправления. [3]

В заключении можно сделать основной вывод что, процесс реформирования государственного управления в становлении государственной службы в Республике Казахстан требует большой организационной и законодательной работы, это длительный и сложный процесс, требующий усилий всего общества.

Литература:

1. О государственной службе: Закон Республики Казахстан № 453 от 23 июля [электронный ресурс] // электронное правительство РК. www.egov.kz
2. Черных, И.А. «Казахстан в 2013 году: актуальные вопросы развития страны через призму общественного мнения», КИСИ при Президенте РК, Алматы, 2014 г.
3. Ю. Магер «Внедряя принцип меритократии», Казахстанская правда № 319 (27593) 20.01.2013г

МОЛОДОЙ УЧЁНЫЙ

Международный научный журнал
Выходит еженедельно

№ 8.1 (142.1) / 2017

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Главный редактор:

Ахметов И. Г.

Члены редакционной коллегии:

Ахметова М. Н.
Иванова Ю. В.
Каленский А. В.
Куташов В. А.
Лактионов К. С.
Сараева Н. М.
Абдрасилов Т. К.
Авдеюк О. А.
Айдаров О. Т.
Алиева Т. И.
Ахметова В. В.
Брезгин В. С.
Данилов О. Е.
Дёмин А. В.
Дядюн К. В.
Желнова К. В.
Жуйкова Т. П.
Жураев Х. О.
Игнатова М. А.
Калдыбай К. К.
Кенесов А. А.
Коварда В. В.
Комогорцев М. Г.
Котляров А. В.
Кузьмина В. М.
Курпаяниди К. И.
Кучерявенко С. А.
Лескова Е. В.
Макеева И. А.
Матвиенко Е. В.
Матроскина Т. В.
Матусевич М. С.
Мусаева У. А.
Насимов М. О.
Паридинова Б. Ж.
Прончев Г. Б.
Семахин А. М.
Сенцов А. Э.
Сенюшкин Н. С.
Титова Е. И.
Ткаченко И. Г.

Фозилов С. Ф.

Яхина А. С.

Ячинова С. Н.

Международный редакционный совет:

Айрян З. Г. (Армения)
Арошидзе П. Л. (Грузия)
Атаев З. В. (Россия)
Ахмеденов К. М. (Казахстан)
Бидова Б. Б. (Россия)
Борисов В. В. (Украина)
Велковска Г. Ц. (Болгария)
Гайич Т. (Сербия)
Данатаров А. (Туркменистан)
Данилов А. М. (Россия)
Демидов А. А. (Россия)
Досманбетова З. Р. (Казахстан)
Ешиев А. М. (Кыргызстан)
Жолдошев С. Т. (Кыргызстан)
Игисинов Н. С. (Казахстан)
Кадыров К. Б. (Узбекистан)
Кайгородов И. Б. (Бразилия)
Каленский А. В. (Россия)
Козырева О. А. (Россия)
Колпак Е. П. (Россия)
Курпаяниди К. И. (Узбекистан)
Куташов В. А. (Россия)
Лю Цзюань (Китай)
Малес Л. В. (Украина)
Нагервадзе М. А. (Грузия)
Прокопьев Н. Я. (Россия)
Прокофьева М. А. (Казахстан)
Рахматуллин Р. Ю. (Россия)
Ребезов М. Б. (Россия)
Сорока Ю. Г. (Украина)
Узаков Г. Н. (Узбекистан)
Хоналиев Н. Х. (Таджикистан)
Хоссейни А. (Иран)
Шарипов А. К. (Казахстан)

Руководитель редакционного отдела: Кайнова Г. А.

Ответственный редактор спецвыпуска: Шульга О. А.

Художник: Шишков Е. А.

Верстка: Бурьянов П. Я.

Статьи, поступающие в редакцию, рецензируются.

За достоверность сведений, изложенных в статьях, ответственность несут авторы.

Мнение редакции может не совпадать с мнением авторов материалов.

При перепечатке ссылка на журнал обязательна.

Материалы публикуются в авторской редакции.

АДРЕС РЕДАКЦИИ:

почтовый: 420126, г. Казань, ул. Амирхана, 10а, а/я 231;

фактический: 420029, г. Казань, ул. Академика Кирпичникова, д. 25.

E-mail: info@moluch.ru; <http://www.moluch.ru/>

Учредитель и издатель:

ООО «Издательство Молодой ученый»

ISSN 2072-0297